

Embassy of Ireland
Ankara, Türkiye

Kingdom of the Netherlands

KADIN HAREKETİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ VE GELECEĞİ + TOPLANTISI 2

15-16

KASIM

2025

KADIN HAREKETİNİN DÜNÜ, BUGÜNÜ ve GELECEĞİ TOPLANTISI 2 RAPORU

Rapor Yazımı & Derleme
Çağla Harputlu

Grafik Tasarım
Evin Su Bozdağ

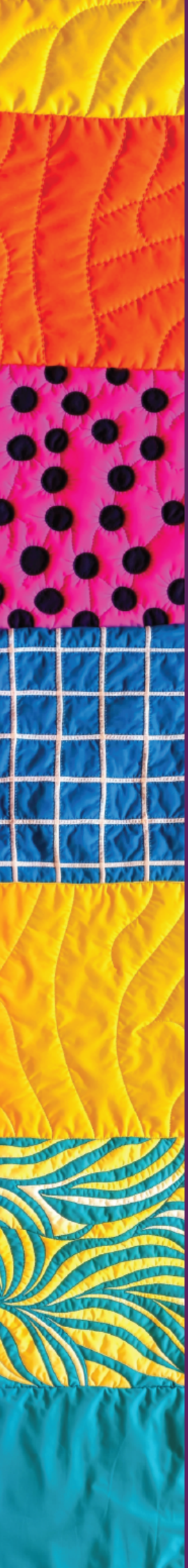

*Bu rapor Uçan Süpürge Vakfı tarafından İrlanda Büyükelçiliği ve Hollanda Büyükelçiliği'nin destekleri ile 15-16 Kasım 2025 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilen Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü ve Geleceği toplantısından derlenmiştir.

Gaziosmanpaşa Mahallesi, Beyaz Zambaklar Sk. No:29/1,
06680 – Çankaya/Ankara
Telefon:+90 533 762 3117 / +90 (312) 426 9712

Ankara
2025

İÇİNDEKİLER

Toplantının Arka Planı ve Amacı	6
Açılış Konuşması	8
Ayşe Ürün Güner	
Giriş	14
Çağla Harputlu	
Yeni Otoriterleşme Karşısında Kadın Hareketlerinin Hayati Yaşam Kaynağı	16
Prof. Dr. Yakın Ertürk	
İhtimam Etiği ve Kadın Örgütleri Arasında Dayanışma	23
Prof. Dr. Gülriz Uygur	
Pekin+30 Sürecinde Kadınların İnsan Hakları	28
Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu	
Türkiye’de Üçlü Kuşatma Altında Kadın Hakları ve Feminist Stratejiler	35
Prof. Dr. Umut Beşpınar	
Nasıl Başladık? Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü Nerede?	42
Dr. Şule Aytaç	
Forum	49
Tartışma Dinamikleri: Eşitlik, Sessizlik ve Görünmez Hiyerarşiler	49
Feminizmin Güç Verdiği Anlar: Deneyim, Hafıza ve Dönüşüm	51
Dayanışmayı Kapsayıcılığı Artıran Unsurlar: Dinlemek, Öğrenmek ve Ortak Zemin	53
Dayanışmayı Zayıflatan Riskler: Dışlama, Tahakküm ve Yorgunluk	54
Pratik Çözüm Önerileri ve Sonuç: Kapsayıcı Dayanışmanın Yeniden İnşası	55
Yuvarlak Masalar	58
Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Masası	59
Göç Tematik Masası	60
Kırsal Alan ve Çevre Tematik Masası	60
LGBTI+ / Queer Tematik Masası	62
Adalete Erişim Tematik Masası	65
Eğitim Tematik Masası	68
İstihdam ve Kadın Yoksulluğu Tematik Masası	71
Yaşlanma Tematik Masası	75
Kültür–Sanat Tematik Masası	76
Tematik Masalar Ekseninde Üretilen Politika Önerileri	80

Toplantının Arka Planı ve Amacı

Uçan Süpürge Vakfı, kadınların ve kadın örgütlenmelerinin güçlendiği, adil bir dünya için yaşamın her alanında toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlandığı bir değişim yaratmak için mücadele eden; bu mücadelesini yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde savunuculuk faaliyetleri ile 30 yıldır sürdüren bir kadın sivil toplum örgütüdür. Uçan Süpürge'nin temel amacı kadın örgütleri arasında iletişim, eşgüdüm, ortak savunuculuk platformu zemini hazırlamak, hem ulusal hem uluslararası boyutta ağ ve işbirliği kurmaya ilaveten gelişen teknoloji ile zenginleşen savunuculuk ve adalete erişim faaliyetleri gerçekleştirmektir. Bu kapsamda kadın hareketinin Türkiye'deki dönüşen toplumsal, siyasal ve kurumsal koşullara verdiği yanıtları anlamak, bu yanıtları ortak bir hafıza ve stratejik çerçeveye dönüştürmek amacıyla 2018 yılında Kapadokya'da kapsamlı bir değerlendirme toplantısı düzenlemiştir. Bu buluşma, kadın örgütlerinin sahadaki deneyimlerini, politika etkilerini, karşılaşılan yapısal engelleri ve geleceğe dair beklentileri ortaklaştırdığı; hem duygusal hem de kurumsal bir dayanışma zemini oluşturduğu önemli bir başlangıç noktasını temsil etmiştir.

Aradan geçen yedi yıl içinde, toplumsal cinsiyet eşitliği hem Türkiye'de hem dünyada daha karmaşık bir yapıya bürünmüştür. Hak temelli çalışma alanı giderek daralan bir sivil toplum ortamında varlığını sürdürmeye çalışırken; kadın örgütleri bir yandan artan şiddet biçimleri, yoksullaşma, göç, bakım yükü ve eşitsiz temsil gibi çok katmanlı sorunlarla mücadele etmekte, diğer yandan dayanışma ağlarını, savunuculuk araçlarını ve işbirliği mekanizmalarını güçlendirme ihtiyacı duymaktadır. Bu dönemde toplumsal cinsiyet karşıtı söylemlerin yükselişi, kadınların hak temelli kazanımlarının geriye gidiş riski ve politika yapım süreçlerinden dışlanma gibi gelişmeler, kadın hareketi açısından yeni stratejik düşünme alanları oluşturmayı daha da gerekli hale getirmiştir.

Bu çerçevede Ankara'da gerçekleştirilen "*Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü ve Geleceği 2025*" toplantısı, 2018 Kapadokya buluşmasının bıraktığı yerden devam eden bir kurumsal hafıza ve kolektif düşünme sürecidir. Toplantı, kadın hareketinin bugünkü dinamiklerini çok boyutlu bir analizle ele almayı; sahadaki örgütlerin güncel ihtiyaçları, stratejik yönelimleri ve politika önceliklerini yeniden tanımlamayı amaçlamaktadır. Aynı zamanda toplantı, farklı kuşaklardan kadınların deneyimlerini bir araya getirerek kadın hareketinin sürekliliğini, değişim kapasitesini ve geleceğe yönelik dayanıklılığını güçlendirmeyi hedeflemiştir.

Bu çerçevede toplantı; kadın hareketinin güncel bağlamını analitik biçimde değerlendirmeyi, yapısal dönüşümleri ve politik riskleri bütüncül olarak tartışmayı, 2018'den bu yana biriken kurumsal deneyimi güncelleyerek ortak bir stratejik çerçeve oluşturmayı, kadın örgütleri arasındaki koordinasyonu ve savunuculuk kapasitesini güçlendirmeyi, saha deneyimleri ile politika boşluklarını ilişkilendire-

rek ortak öncelikler belirlemeyi ve nihayetinde kadın hareketinin geleceğine yönelik uzun vadeli, uygulanabilir ve dayanıklı bir yol haritası üretmeyi amaçlamaktadır.

Bu toplantı, yalnızca bir durum değerlendirmesi değil; aynı zamanda günümüzün belirsizlikleri karşısında kadın hareketinin dayanıklılığını artırmayı, yeni ortaklıklar kurmayı ve gelecek yıllara yön verecek feminist bir stratejik çerçeve oluşturarak kolektif etkiyi büyütmeyi hedefleyen sürdürülebilir bir süreç olarak tasarlanmıştır.

Toplantı 15-16 Kasım 2025 tarihinde Ankara Meyra Palace otelde gerçekleştirilmiştir. Toplantıya 80 kişi katılım göstermiştir. İki gün boyunca panel oturumları, konuşmalar, forum ve yuvarlak masa çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

Açılış Konuşması

*“Söz konusu olan tüm sistemdir ve talebimiz ancak radikal olabilir:
Hayatı değiştirmek”*

Simone de Beauvoir

Her gün caddelerinde, sokaklarında, nefes aldığımız her alanında kuşatıldığımız, güzel ve yalnız ülkemizin mücadelecisi, inatçı tüm kadınlarına merhaba..Yıllardır kadın hareketinin içinde birlikte yol yürüdüğümüz, dayanıştığımız tüm kadınlara, çok farklı coğrafyalardan bir araya gelen tüm katılımcılarımıza merhaba.

Bu toplantıda salona girerken her bir arkadaşımızın birbirine sarıldığını ve “Ne kadar özlemişiz!” dediğini duymak ve görmek hepimizi çok duygulandırdı. Bu buluşma hepimizin ne kadar büyük bir özlemlerle birlikte olmaya ihtiyacımız olduğunu bize gösteriyor. Biz Uçan Süpürge olarak en son 8 yıl önce, 56 kadın örgütüyle Kapadokya’da bir araya gelmiştik. O zaman toplantımızın adına “Kadın hareketinin dünü, bugünü ve geleceği” demiştik... Ve “tekrar buluşalım” diye söz vermiştik. İşte o gün, bugün oldu. Hem de Uçan Süpürge’nin 30. yaşını kutladığımız çok özel bir gün!

Her geçen gün kadın hareketine yeni yüzler katılıyorsa, ülkenin her yerinde kadınlar sokaklardaysa, her alanda isyanımızı yükseltiyorsa, daha da önemlisi genç kadınların sesleri yükseliyorsa, Van’da Rojin için herkes ayaktaysa, zaten umut var demektir... Zaten geleceğe umutla yürüyoruz demektir...

Uçan Süpürge, 30 yıl önce, “kâr amacı gütmeyeceğini” taahhüt eden bir şirket olarak kuruldu. Kurucularından biri olarak o zaman henüz 18 yaşına yeni girmiştım. Uçan Süpürge, başından itibaren başta sevgili hocamız Yıldız Ecevit, Filiz Kardam ve Halime Güner ile başladı ama yüzlerce kadının emeğiyle bugünlere geldik. 30 yılda o kadar çok kadın var ki, tarihimize değmiş, dokunmuş... Kaybettiğimiz tüm kadın yol arkadaşlarımızı sevgiyle anıyoruz, hatıraları her daim aklımızda.

Uçan Süpürge’nin kurulduğu 1990’lı yıllar, kadın örgütlerinin birbirini duymayı ve dayanışmayı öğrenmeye başladığı yıllardı. O dönem ne internet vardı, ne cep telefonu. Ama hayallerimiz vardı! Kadınları, kadın örgütlerini birbirine, genç kuşaklara ve dünyaya bağlamak, uluslararası dayanışmayı güçlendirmek ve birbirimizden öğrenerek büyümek istiyorduk. Ve isim aradığımız günlerde kadın örgütlerinden gelen isim önerileri içinde en çok beğenilen bir isim vardı: Uçan Süpürge. Uçan Süpürge ismini öneren aslında sevgili Ayşe Düzkan’dır. Bir isim olarak Uçan Süpürge hem masalsıydı hem de kadınların tarihsel gücünü, özgürlüğünü ve yaratıcılığını anlatıyordu.

30 yılda bugünküne benzer buluşmalarla hep bir araya geldik. Bu buluşmalarla ilgili biraz hafızamızı tazeleyelim isterim; 2000 yılında 149 kadın örgütünün katılımıyla gerçekleşen Pekin+5 toplantısının, 2003 yılında 453 kadının katılımıyla CEDAW Gölge raporu hazırlık toplantısının, 2013’te kadın örgütü temsilcilerinin de olduğu 600 kadınla gerçekleşen kadın sivil toplum örgütlerinin stratejik plan-

laması toplantısının sekreteralarını gerçekleştirdik. 2017'de Uçan Süpürge Vakıf olarak yoluna devam etmeye karar verdi ve ilk toplantısını yine kadınlar ve kadın örgütleri buluşması olarak 2018'de Kapadokya'da yaptı. Kapadokya'da o gün 56 kadın örgütü hep birlikteydik. Kapadokya buluşması pek çok açıdan önemli bir buluşmaydı.

Uçan Süpürge'nin kuruluşundan itibaren ilk on yılı "*Örgütlenme ve Öğrenme Dönemi*", ikinci on yılı "*Savunuculuk ve Uluslararasılaşma Dönemi*" ve son on yılı ise "*Adaletsizlik ve Korku İklimi İçinde Dayanışma Dönemi*" oldu bizim için. İlk on yıl, tam anlamıyla bir örgütlenme ve öğrenme dönemiydi. Türkiye'nin dört bir yanındaki kadın örgütleriyle doğrudan temas kurduk, yerinde ziyaretler yaptık. Birbirimizden öğrenmeyi, bilgiyi eşit paylaşmayı ve dayanışmayı temel aldık. Öğrendiğimiz her şeyi, edindiğimiz her tür bilgiyi 81 ile taşımaya çalıştık. İşte o yıllar, Uçan Süpürge'nin kurumsal kimliğinin ve kadın hareketinin yerel ve uluslararası ağlarının güçlü temellerinin atıldığı yıllardı. Her bir etkinliğimizi, her projemizi ya arama toplantısı yaparak başlattık ya da yerel kadın örgütleriyle ortaklık ve paylaşım yaparak hayata geçirdik.

Uçan Süpürge ikinci on yılında, kadın örgütleri ve kamu kurumları arasında köprü kurmaya odaklandı. Lobicilik, savunuculuk ve iletişim çalışmalarını büyüttük, kamu kurumlarını ve kadın örgütlerini buluşturduk. İl ve bölge toplantıları yardımıyla kadınları yerel yönetimlerle, üniversitelerle ve medyayla bir araya getirdik. Ulusal ve yerel radyolar aracılığıyla ulaşamadığımız kadınlara ulaştık. Televizyon ve radyo programları yardımıyla Türkiye dışına göç eden kadınlara ulaştık. Kavşak projesi kapsamında beş farklı lehçede gerçekleştirdiğimiz TRT Radyo yayınlarıyla kadına yönelik şiddetle mücadeleli ülkenin dört bir yanına taşındık. TV programlarımız ile kadın haklarını TRT'nin çeşitli kanallarında o dönemde yayınladık. TRT ile etkin işbirliği çerçevesinde gerçekleşen bu faaliyetler Ankara'da yerleşik ve kadınlara dair pek çok sorun hakkında kendi sözünü üretebilen bir feminist örgüt olmamız yanında bugün artık söz konusu olmasa da, o gün mümkün olan asgari bir demokratik bağlamdan kaynaklanmaktaydı. Etkinliklerimizi ve kadınları ilgilendiren yerel- bölgesel gelişmeleri, yerel muhabir ağlarımız yardımıyla "*Uçan Haber*" bültenleriyle duyurduk.

Aynı dönemde uluslararası kadın dayanışmasının bir parçası olmayı da ihmal etmedik ve dönemin Birleşmiş Milletler Sekreteri Annan'ın izni ve o dönem CEDAW Başkanı olan Prof.Dr. Feride Acar'ın unutulmaz katkılarıyla "*Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi ve İhtiyari Protokol*" Milletvekilleri El kitabı ve "*Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Yasal Mevzuatın Oluşturulması*" el kitabını Türkçeye kazandırdık. Bu çevirileri o dönem parlamentonun %95'ini oluşturan 526 erkek milletvekiline dağıttık ve CEDAW yani Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmeyi anlatmak ve kitleleşmelerini için tüm siyasi partilerden CEDAW Şampiyonları seçtik. Ancak 2025 yılına eriştiğimiz bugün parlamentodaki erkek vekil oranı hala %80 ve kadın Bakan sayısı ise sadece bir. Medeni Kanun değişikliklerinden, erken yaşta ve zorla evliliklere kadar birçok konuda savunuculuk yaparak bu konulara dikkat çektik. Demokraside Kadın İzleri ve İlk Adım Projeleriyle kadın örgütlerini yasama süreçlerine daha aktif dahil olmaları

konusunda destekledik. Kadınların siyasette eşit temsil edilmedikleri bir ülkede, demokrasinin eksik kalacağı ve işlemeyeceğini biliyoruz ve bu konunun yarattığı sorunları hep birlikte yaşıyoruz.

Ankara'dan yola çıkan, sabır ve inatla kendini var eden feminist bir örgüt olarak, bize mesafe olarak çok yakın ancak siyaseten çok uzak kalan parlamentoya sesimizi duyurduk. Medeni Kanun değişiklikleri, TCK, İstanbul Sözleşmesi, 6284 süreçlerine dahil olan bir kadın sivil toplum örgütü olduk.

Avrupa Birliği desteğiyle yürüttüğümüz projelerden biriyle, "Genç kadınlar köprüler kuruyor" diyerek toplumsal cinsiyet eşitliğini Fransa ve Bulgaristan'da üniversiteli genç kadınlarla konuştuk. Kurulduğumuz günden bu yana Birleşmiş Milletler kuruluşlarıyla iletişim kurduk. Birleşmiş Milletler Kadının Statüsü Komisyonu'na aktif olarak katıldık.

2026 Mart ayında senelerdir emek emek gerçekleştirdiğimiz adalete erişim projelerimizi tüm dünyadan gelen kadın örgütleriyle paylaşmak üzere Kadının Statüsü Komisyonu 70.toplantısı için New York'ta olacağız.

Son on yıl, hepimiz için çok zor geçti. Artan adaletsizlik, şiddet ve korku iklimi hepimizi sardı. Ama biz, yılmadık. Daha azı değil, daha fazlası sloganıyla eşitlik talebimizi yükselttik. Kadınların ve kız çocuklarının adalete erişimi için sayısız eğitimler yaptık, barolarla güçlü iş birlikleri kurduk. Bu dönemi ve getirdiklerini dijital teknolojilerin yarattığı fırsatlar ve güçle hep birlikte daha net okumaya çalışarak, birbirimizi dinleyip birlikte düşünerek ortak hareket etmenin önemi üzerinde durduk, durmaya da devam ediyoruz. E-eşitlik ve adalete erişim eğitim modüllerimizi web sayfamızda paylaştık, bu modüllerdeki farklı etapları başarıyla tamamlayan katılımcılarımızı değerlendirmeye tabi tutarak sertifika edinmelerini sağladık; kısaca bilgiyi yaygınlaştırmak için tüm sosyal ağları kullandık.

Uçan Süpürge olarak, kurulduğumuz günden bugüne kadar kültür sanat odaklı etkinliklerle toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çekmek istedik ve uluslararası kadın filmleri festivalimiz ile bu alanda Türkiye'de çok ilerledik. 2027'de festivalin 30. yaşını kutlayacağız. Sinema dilinin yardımıyla, toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıda bulunabilmiş olmanın gururunu taşıyoruz. Topluma, siyasete ve en önemlisi de kadınlara söylemek istediklerimizi, birlikte izlediğimiz filmlerden sonra çok daha güçlü biçimde ifade edebildik. Bizim için sanat, festival, direniş için bir platform; örgütlenme için bir araçtır.

Son yıllarda bu yaklaşımımızı projelerimize, Sanatla ve Suriye çalışmalarımıza da yansıtıyoruz. Çok paydaşlı, farklı kent ve coğrafyaları kapsayan ve ağırlıklı olarak gençlerle yürütülen projelerimizle çalışmaya devam ediyoruz. Kültür-sanat yoluyla toplumsal cinsiyet eşitliğine dikkat çekme konusunda büyük bir deneyim biriktirdik.

Ve 30 yılda şunu gördük ve görmeye devam ediyoruz: Kadın hakları mücadelesi, sadece bir hak mücadelesi değil, bir demokrasi mücadelesidir. Çünkü biliyoruz, bir aradaysak güçlüyüz, dayanışma varsa umut var. Bugün, karar vericilerin ağırlıklı olarak halen erkek olduğu bu başkentte, Uçan Süpürge'nin 30. yaşını kutlarken,

kadın hareketinin kuşaklar arası deneyim aktarımıyla, genç kuşak kadınların dayanışmasıyla daha da güçlendiğini görüyoruz. Kadın hareketinin son 30 yılda parçası olmuş, kadın hareketinin farklı jenerasyonlardan aktivistleriyle çalışmış ve deneyim edinmiş bir kadın olarak tarihi bir hatırlatmayı buradan tekrar etmek isterim; *“Her baskı kendi isyanını yaratır”*.

Bizim isyanımız, eşitsizliğe, haksızlığa ve adaletsizliğe karşıdır. Ve bu isyan, dayanışmayla büyüyecek diye yola çıktık ve bu ilkeyle devam ediyoruz. Bugün burada, geçmişi selamlıyor, bugünü kutluyor ve geleceğe umutla bakıyoruz.

Uçan Süpürge 30 yaşında...

Ve biz hâlâ aynı inançla söylüyoruz:

Kadınlar bir araya gelirse, dünya değişir! Hayat değişir!

Ayşe Ürün Güner

Uçan Süpürge Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

Giriş

Uçan Süpürge'nin otuz yıllık yolculuğuna her jenerasyondan birçok kadın olarak tanıklık ederken, bu raporu, yıllardır birlikte büyüttüğümüz, geliştirdiğimiz ve dönüştürdüğümüz kadın hareketine duyduğumuz heyecanın ve katkının bir yansıması olarak paylaşmak istiyoruz. Bu buluşmanın temelinde, yedi yıl önce Kapadokya'da gerçekleştirdiğimiz "Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü ve Geleceği" toplantısının bıraktığı güçlü miras ve o günden bugüne taşıdığımız ortak hayaller yer almaktaydı. Kapadokya'daki ilk toplantımızın daha başlangıç aşamasında bile, bu sürecin devam edeceğini ve kadın hareketinin kolektif hafızasını besleyecek yeni buluşmalarla büyüyeceğini biliyorduk. Şimdi, Uçan Süpürge'nin 30. yılına denk gelen bu buluşmada aynı hayali paylaşılan kadınlarla yeniden bir araya gelmiş olmak, hem kişisel hem kurumsal açıdan derin bir anlam taşımaktadır.

Kadın hareketi, içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal koşullar gereği sürekli olarak değişen, dönüşen ve yeniden örgütlenen bir mücadele alanıdır. Bu nedenle bugünkü toplantıyı, geçmişin birikimini değerlendirirken aynı zamanda geleceğe dair ortak hayaller kurmak, stratejik düşünmek ve yeni dayanışma biçimleri geliştirmek üzere tasarladık. Biliyoruz ki kadın hareketi sürekli değişen koşullarla karşılaşılıyor ama aynı zamanda yeni dayanışma biçimleriyle de kendini yeniden kuruyor. Tam da bu nedenle bu iki günlük buluşmanın bizlere ilham olacağını, yeni fikirler ve ortak bir perspektif sunacağını umuyoruz. Uçan Süpürge'den ve kadın hareketinden son on yılda öğrendiğim en önemli şey, birlikte düşünmenin ve kolektif hayal kurmanın, dönüşümün en güçlü zemini olduğudur. Değişim çoğu zaman sözlerle değil küçük bir dayanışma anıyla başlanmaktadır.

Uçan Süpürge'nin hikayesi tek bir kişinin, tek bir projenin ya da tek bir anın hikayesi değil. Bu hikâye yüzlerce insanın dokunduğu, yıllar boyunca büyüttüğü, birbirine aktardığı ortak bir emek hikayesi. Bu yıl Uçan Süpürge 30 yaşında, 30 yıl dile kolay. Bir kurum için belki uzun, bir mücadele için değerli, bir hafıza için ise paha biçilemez bir zaman. Bu yüzden bu yılı sadece kutlamak değil, aynı zamanda birlikte yazdığımız hikâyenin kayda geçtiği bir yıl olarak da hatırlamak istiyoruz.

Bu raporun temelini oluşturan ve bu bakış açısıyla yola çıkan iki günlük toplantı hem açılış konuşmaları hem paneller hem de katılımcı forumlarıyla, kadın hareketinin bugün karşı karşıya olduğu yapısal sorunlara, ihtiyaçlara ve yeni olanaklara dair kapsamlı tartışmalar içermektedir. Programın her aşaması, dayanışmayı büyütme, kurumsal hafızayı güçlendirmek ve demokrasi mücadelesi ile toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin kesiştiği ortak alanı görünür kılmak amacıyla kurgulanmıştır. Ankara dışından gelen konukların katılımıyla zenginleşen bu buluşma, aynı zamanda kadın hareketinin coğrafyalar arası bağlarını ve çok sesliliğini de güçlendirmiştir.

Toplantının bir diğerk önemli bileşeni ise, Uçan Süpürge'nin 30 yıllık tarihinde emeğiyle, sözüyle ve direnciyle iz bırakmış kadınları birlikte anma imkânı sunmasıdır. Aramızdan ayrılan yol arkadaşlarımızın oluşturduğu boşluk, aynı zamanda yürüttüğümüz mücadelenin neden hâlâ hayati olduğunu hatırlatmaktadır. Onları sevgi ve saygıyla anarken, kolektif hafızaya bıraktıkları mirasın bugün hâlâ bize yol gösterdiğini bilmek, bu raporun ruhuna da yön veren bir perspektif olmuştur.

Uçan Süpürge'nin 30. yaşını yalnızca bir kutlama vesilesi değil, aynı zamanda ortak hafızanın kayda geçirildiği bir eşik olarak değerlendirmek istedik. Bu nedenle toplantı boyunca tüm katılımcıları, örgütle yollarının nasıl kesiştiğini ve bu hikâyede nasıl bir yer tuttıklarını paylaşmaya davet ettik. Bu raporun satırları, sadece iki günün değerlendirmesi değil; aynı zamanda bu ortak hikâyenin bugüne ulaşan izlerinin de bir kaydı niteliğindedir.

Bu buluşmanın gerçekleşmesine katkı sunan başta Hollanda Büyükelçiliği ve İrlanda Büyükelçiliği olmak üzere tüm katılımcılara, konuşmacılara, moderatörlere ve iki gün boyunca emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Kadınlar bir araya geldiğinde dünyanın değişebileceğine olan inancımızdan vazgeçmeden; dayanışmanın, kolektif aklın ve ortak mücadelenin gücüyle geleceğe yürümeye devam ediyoruz. Bu raporun da bu yürüyüşün hem tanığı hem taşıyıcısı olacağını umuyoruz.

Çağla Harputlu

Yeni Otoriterleşme Karşısında Kadın Hareketlerinin Hayati Yaşam Kaynağı

Prof. Dr. Yakın Ertürk

Öncelikle Uçan Süpürge'yi 30. Yılı nedeniyle kutlarım, nice 30 yıllara... Bu sürecin kolay olmadığı hepimizce malum. Demokrasi kültürünün gelişmediği ve özellikle de otoriter rejimlerde ilerici bir sivil toplum inisiyatifinin ayakta kalabilmesi taktir edilmesi ve desteklenmesi gereken bir başarıdır. Uçmaya devam!

Konumuza geçmeden bir anekdot ve üzerinde düşündükleriyle başlamak istiyorum. 2003 yılında BM kadına yönelik şiddet özel raportörü olarak gittiğim ilk ülkelerden birisi Maya kültür mirasının merkezi olan Guatemala'ydı. Toplumun yüzde altmışını oluşturan yerli nüfustan bir grup kadınla yaptığım görüşme sırasında bana, 21 Aralık 2012 tarihinin Maya takviminin sonu olduğunu ve bunun ilahi dişiliğe dönüşü simgelediğini anlattılar. Pozitivist ve materyalist düşüncelerden geçmiş birisi olarak bu bana fazlasıyla fantezi gelse de ilgimi çekti ve üzerinde biraz araştırma yapma ihtiyacı duydum.

Özetle, Maya inancına göre her şey dualiteye dayanır:

- Kadınsı ve erkeksi enerjiler arasında titreşir;
- Eril olan yönlendirici, daraltıcı ve dış dünyayı manipüle edici olandır; dişil olan kabul edici, genişletici, bağlantı kurmaya ve kişinin iç dünyasını etkilemeye çalışandır;
- Bunlar birbirini tamamlayıcı enerjilerdir, ikisi arasındaki denge ile ahenk ve barış sağlanır;
- Ancak, yaklaşık 5 bin yıldır erkeksi enerjinin hâkim olduğu bir dengesizlik söz konusudur;
- 21 Aralık 2012 kadınsı enerjiye dönüşün dönüm noktasını simgeler – başlangıç ya da sonuç değildir;
- Maya inancından hareket eden bazı yorumculara göre: internetin doğuşu bağlantı kurucu kadınsı enerjiye geçişin sembolik bir sonucudur – böylece, zaman ve mekân bağlantı kurma yeteneğimiz açısından önemsizleşmiştir;
- İnternet, teknoloji yoluyla sağlanan manevi bir başarıdır;
- “Hepimiz biriz” fikrinin somutlaşmış hali kadınsı enerjinin farkına varılması ve bağlantı kurarak “öteki” ile empati kurmak mümkün olur;
- Kadınsı enerjiye atfedilen bağlantı kurma hali esasında örgütlü dinin maneviyatına bir alternatif olarak düşünülebilir.

Bu anlatının pek çok ilginç yanının olduğunu kabul etmek zorundayım. Bana en cazip gelen yanı alternatif maneviyat anlayışı ile ilgili olanıdır. Maneviyatın dinle özdeş kılınması, dünyevi işlerde yaşamımızı yönlendiren, “öteki”ni umursamamızı

sağlayan ve kendi çıkarlarımızı aşan bir hak hukuk mücadelesine yönelmenin gerisinde yatan güçlü maneviyatı adeta yok sayma eğilimi yaratmıştır. Oysa, Maya inancı bize, seküler alanda insancılığın ve "öteki"ni umursamanın eş anlamlısı olarak bir maneviyat anlayışının varlığını hatırlatıyor. Maya maneviyat anlayışından ayrıldığı nokta kadınsılığı özelleştiriyor olmasıdır.

Toplumsal düzenin yerleşik egemen ilke ve pratiklerini kökünden sorgulayan ve güç çekişmeleriyle iç içe siyasi bir nitelik taşıyan kadın hakları meselesi uluslararası insan hakları hukuku ve uygulamaları açısından en çetrefilli alanlardan birisi olmuş ve olmaya da devam etmektedir. Buna karşılık, kadınlık hallerinin çeşitliliği ile başatme gereği de feminist kuram ve aktivizmin temel iç sorunlarından biri olmuştur.

Kadınların çoklu-farklı ezilmişlik ve imtiyaz sahibi olma durumları karşısında feminist dayanışma ve kollektif eylem birliği nasıl sağlanır? gibi sorular feminizmin sorunsalı olmaya devam etse de biliyoruz ki, tarihsel olarak, kadınlar farklılıklarına rağmen ortak sorunlar etrafında birleşerek dayanışma ve birlikte hareket etme iradesi gösterebilmişler. Örgütlü bir harekete dönüşen bu irade kadın hareketinin ve toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin motor olmuştur. Pek çok çelişkiyi içinde barındıran 1990'lı yıllar, kadın sorunlarına dair küresel politika oluşumu açısından bir dönüm noktası olmuştur. 30. yılında olan 1995 Dördüncü Dünya Kadın Konferansı ise kadın hareketi aktivizminin doruk noktasını simgelemektedir. Özellikle, BM küresel konferanslarından bu yana evrensel insan hakları normatif çerçevesi kadın hareketinin ortak değer sistemi olmuştur. İnsan hakları söylemi, dünyanın dört bir yanındaki kadınlara karşılaştıkları eşitsizlik ve ayrımcılık karşısında güçlü, hatta dönüştürücü bir çerçeve sunmuştur.

25 Kasım (Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Gün) ile 10 Aralık (Uluslararası İnsan Hakları Günü) tarihleri arasında sivil toplum kuruluşları tarafından koordine edilen ve BM tarafından desteklenen 16 Günlük Aktivizm kampanyası şiddeti bertaraf etmeye yönelik etkinliklerle artık yaşamımızın bir parçası haline gelmiştir. Bu uzun ve zorlu yolculukta öne çıkan CEDAW (1979), Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu (1995), BM Güvenlik Konseyi'nin Kadın, Barış ve Güvenlikle ilgili kararları (2000+) ve BM Milenyum Kalkınma Hedefleri (2015) gibi belgeler, toplumsal cinsiyet eşitliğinin tesisi açısından devletlere pozitif yükümlülükler getirmiştir. Yarım asrı aşkın bir süredir küresel kadın hareketinin çok uluslu karar organlarıyla işbirliğinin bir sonucu olan bu ve benzeri belgeler dünyanın dört bir köşesinde kadınların yaşamına dokunarak geriye dönüşü olmayan bir hak-özgürlük bilincini tetiklemiştir.

Günümüzün en etkili küresel hareketlerinden biri olma niteliğine sahip olan kadın hareketinin özellikle anaakımlaştırma girişimleriyle radikal ve kitlesel gücünü kaybettiği ve bir tıkanıklık içine girdiği de tartışılmaktadır. Bu bağlamda, feminizmin genel olarak neoliberalizm içinde eritildiği (Fraser 2009); ya da artık post-feminist bir dönemde olmamız nedeniyle misyonunu tamamladığı (Tasker and Negra); misojenist yaklaşımlar karşısında yerini başka yaklaşımlara bıraktığı (Grey ve Sawyer 2008) yönündeki görüşler özellikle 2000'li yıllarda literatürde sıklıkla yer aldı. Bu yöndeki eleştirilerin ya da saptamaların, popülerleşen 'gender' kavramının feminist kuramın temel taşı olan "ataerki" kavramının yerini almasıyla

ilgili olduğu kanısındayım. Zira, ataerki kavramından önemsizleştirilmesi, kimlik politikalarının, kültür tartışmalarının ve anaakımda temsil edilme hedeflerinin öncelik kazanmasına ve böylece, yapısal eşitsizliklerden uzaklaşılmasına neden olmuştur. Covid-19 salgını sırasında anakım sistemin çökmesiyle dikkatler tekrar cinsiyete dayalı iş bölümünde düğümlenen eşitsiz cinsiyet yapısına dönmüştür. Kadın hareketinin geleceği açısından bu yöndeki tartışmalar kuşkusuz önemini korumaktadır.

Ben konuya, son zamanlarda yükselen yeni otoriterlik ve onun toplumsal cinsiyet karşıtı aparatı bağlamında devam etmek istiyorum. Küresel bir eğilim haline gelen ve bazı ülkelerde iktidarı ele geçiren otoriter siyaset, bir taraftan uluslararası kadın haklarına dair belge ve kurumları savaş alanına dönüştürürken, diğer taraftan da cinsiyet eşitliği ve şiddetle mücadeledeki kazanımların kırılğan ve geri döndürülebilir olduğunu göstererek kadın hareketini yeni meydan okumalarla karşı karşıya getirmiştir. 20 Ocak 2025'te ABD Başkanı Donald Trump, tüm devlet kurumlarına "cinsiyet ideolojisini teşvik eden veya aşıl原因an" açıklamaları, politikaları, düzenlemeleri ve diğer mesajları kaldırmalarını emreden bir başkanlık kararnamesi yayınladı. (Brechenmacher 2025)

Arjantin Cumhurbaşkanı Javier Milei, "para yok" sloganıyla iktidara geldiği 2023'te bütçede %30 kesintiye giderek kadın ve kürtaj karşıtı politikalarına finansman gücünü kullandı. Ondört yıl önce Türkiye'nin ev sahipliğinde imzaya açılan İstanbul Sözleşmesini ilk imzalayan dönemin başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, 2022'de Cumhurbaşkanı sıfatıyla bir kararname ile sözleşmeden çıkıldığı ilan etti. Göç ve mülteci korkusu nedeniyle Avrupa değerleri ile Avrupa çıkarları arasında sıkışmış bulunan Avrupa Birliği'nde kadınlar yeni risk alanlarıyla karşı karşıyalar. Cinsiyetçiliğin çatışma ve savaşlarla örtüştüğü yerlerde, kadınlar benzeri görülmemiş düzeyde eziyete ve kırıma maruz kalmaktalar.

Gazze'de İsrail'in soykırımı ve Afganistan'da Taliban'ın apartheid rejimi altında hayatta kalmak kadınlar için başlı başına bir direniş biçimi haline gelmiştir. Alevi kadınlar, Suriye'nin teröristten devşirme devlet başkanı yönetiminde, adeta Asad rejiminin günah keçilerine dönüştürülmüşlerdir. *Jin, jijan, azadi* sloganı, İsrail'in İran'a yönelik saldırısında halkı molla rejimine karşı gelmeye çağrıda bir manipölasyon aracı olarak kullanıldı. Otoriterleşen günümüz dünyasında, baskı ve cezasızca işlenen kadına yönelik şiddet eylemleri gittikçe cinsiyetçi terörizme dönüşmektedir. Sağcı otoriter liderlerin, güçlerini konsalide edebilmeleri için toplumu kutuplaştırmaya ve muhafazakâr güçleri harekete geçirecek düşmana ihtiyaçları var; o düşman kadın hareketidir. Toplumsal cinsiyet karşıtlığının boyutları, dinamikleri bölgesel farklılıklar gösterse de altında yatan faktör ortaktır: kadın hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği otoriterleşme için bir varoluşsal tehdittir, yok edilmelidir.

Aşına olduğumuz liberal dünya düzeni, düşmanca bir küresel kötülüğün yayılmasıyla giderek daha fazla istikrarsızlaşmakta ve bu durum ataerki kapitalizmin yeni kalkanı haline gelen cinsiyetçi akımı güçlendirerek, her sınıf ve ulustan kadını benzer tehditle karşı karşıya bırakarak dünyanın her yerinde feminist damarı kamçulamaktadır.

Riskleri anlamak, bunlara etkili yanıt vermek ve feminizmin dönüştürücü potansiyelini geri kazanmak dünya kadınları için ortak bir amaç haline gelmiştir. Bu nedenle, dünyayı geriye dönüşü olmayan bir biçimde sarsan 11 Eylül 2001 New York'daki ikiz kule saldırısı sonrası gelişen güvenlikçi gündemin iyi okunması gerektiği kanısındayım.

20. yüzyılın sonlarından beri tırmanmakta olan gerginliğin 2001 yılında ikiz kulelere yapılan saldırılarla su yüzüne çıkması, 2008 finans kriziyle derinleşmesi ve 2020 COVID-19 salgınıyla küresel bir sistem krizine dönüşmesi 21. yüzyılın ilk çeyreğine damgasını vurmuş ve liberal demokrasi, kurumları ve değerleri için meşruiyet sorunu yaratmıştır. Küresel istikrarsızlık, tek adam otoriter liderler ve sağ siyasi eğilimler için elverişli bir ortam hazırlamıştır. Krizlerin nedenini 'yabancı bağımlılığı' ve 'toplumsal cinsiyet eşitliği politikalarında' gören sağ popülistler, aileci politikalar, daha sıkı ulusal sınırlar ve çok taraflı karar mekanizmalarını içerden ve dışardan zayıflatan yaklaşımlar benimsemişlerdir. 1990'lardan beri Vatikan'ın anti-toplumsal cinsiyet ideolojisi etrafında mobilize olan medeniyetler arası 'kutsal ittifak', en tehlikeli gündem olarak ilan ettiği Pekin sürecine karşı açıktan harekete geçerek, BM Genel Kurulu Pekin + 5 özel oturumu boyunca BM koridorlarını işgal ederek, sivil toplum aktörlerini sindirerek ve benzer görüşteki hükümet temsilcileriyle işbirliği yaparak müzakereleri engellemeye çalışmışlardır. Uzun ve zorlu bir müzakere süreci sonrasında üye devletler, kes-yapıştır yöntemiyle, Pekin Eylem Platformu'ndan üreme haklarıyla ilgili paragrafları kopyalayarak bir sonuç belgesi kabul etmeyi başarmıştır. Takip eden yıllarda, toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yeni norm geliştirmekten kaçınan uluslararası topluluk, her beş yılda bir toplanarak, Pekin Eylem Platformu'nu onaylamakla yetinmiştir. 5. Dünya Kadın Konferansı fikri ise şimdilik bir hayalden ibarettir.

Otoriter liderlerin ortak idealini dile getiren Trump'ın ikinci kez ABD başkanlığına gelmesi gerici siyasi eğilimlere ivme kazandırmış ve geniş kitleler nezdinde de "meşruluk" kazandırıcı bir faktör haline gelmiştir. Küresel manzara bu yeni otoriterliğe doğru kayarken, uluslararası insan hakları sistemi itibarsızlaştırılıyor, devletler insan hakları yükümlülüklerine karşı mesafeli duruyor, hukukun üstünlüğü yerini gücün üstünlüğüne, evrensel cinsiyet eşitliği değerleri yerini kadın düşmanı değerlere bırakıyor. Uluslararası toplum, Taliban ve Şara gibi figürlere teslim olmuş ve İsrail ve ABD'nin saldırganlığı karşısında sessiz kalmıştır. 11 Eylül sonrası dönemin güvenlikçi retoriği kadınları, enternasyonalistleri ve genel olarak muhalifleri susturmayı hedefleyen bir korku aparatına dönüşmüştür.

İlerici kadın hareketi için gerek sivil alan gerekse maddi destek gittikçe daralıyor. Diğer taraftan, Covid-19 salgını sırasında patlak veren bakım krizi ve düşen doğurganlık oranları kadın bedeni ve emeğinin devlet, piyasa ve aile için vazgeçilmez önemde olduğunu çarpıcı bir şekilde ifşa ederken, cinsiyet karşıtı politikaların ardındaki mantık ve anaakım piyasa ekonomisinin kırılabilirliği da daha iyi anlaşılır olmuştur. Bakım açığı karşısında, kadın haklarını sınırlayan kürtaj karşıtı ve aileci yaklaşımlar benimseyen otoriter liderler kadınlardan daha çok bebek istemektedirler. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın yeni evlenen çiftlere yaptığı 3 çocuk çağrısı şimdi 5 çocuğa çıkmış bulunuyor. Ancak, çoğu ülkede doğum destek politikalarına karşı çocuk bakımı için kamu harcamalarının kısıtlanması, popülist liderler için meselenin sadece doğurganlığı arttırmak değil, aynı zamanda, kadınların bakım sağlayıcılar olarak eve geri dönmelerini sağlamak olduğunu gösteriyor.

Ataerkil cinsiyet rejimini yeniden tesis etmeyi amaçlayan gerici cinsiyet politikaları beyhude çabalaradır. Dünyanın dört bir köşesinde çığ gibi büyüyen kadın grevleri ve protestoları kadınların otokrasiye ve ataerkiye boyun eğmeye razı olmadıklarını gösteriyor. Peki, bu yeni otoriterlikle yüzleşirken kadın hareketi nasıl direnecek, nasıl bir yol izleyecek ve ayakta kalabilmek için sahip olduğu yaşam kaynakları nelerdir?

Yeni otoriterlik, toplumsal cinsiyet karşıtlığını bir silah olarak kullanma konusunda daha ehil hale geldikçe, kadın hareketi de kolektif eylem hatlarını büyütme ve genişletme konusunda daha stratejik olmak zorundadır. Kısa vadeli pragmatizm ile uzun vadeli dönüşüm hedefleri arasında nasıl bir denge kurulmalı? Siyasi etkilerini artıran geniş koalisyonlara mı öncelik verilmeli, yoksa daha radikal, dönüştürücü bir değişim peşinde mi koşulmalı? Bu stratejik seçimler dönemsel ve konjonktürel olarak farklılık gösterebilir. Ancak, yeni otoriterleşme karşısında kadın hareketlerinin benzer yaşam kaynaklarına sahip olduklarını, strateji tercihlerinin bu kaynaklara bağlı olarak şekilleneceğini söylemek mümkündür. Bu bağlamda, özellikle dört kaynağa değinmek isterim:

1- Kolektif eylem – geçmişte olduğu gibi kadın hareketinin temel yaşam kaynağı kadınların dayanışma ve birlikte hareket edebilme kapasitelerinden kaynaklanan kolektif eylem gücüdür. Bu konuda gerek Türkiye’de gerekse dünyada kadın hareketleri çok deneyim kazandı ve hak hukuk talepleri için sokak eylemlerini ve sosyal medyayı etkili bir biçimde kullanır hale geldiler. Kolektif eylemin sınır ötesileşmesinde küresel güneydeki kadın hareketlerinin katkıları özellikle önemlidir.

2- Yeni ittifaklar – tarihsel olarak Kürt kadın hareketinin sokakta kendiliğinden doğan jin, jiyar, azadi sloganı zaman içinde farklı kesimlere de ilham vererek yeni ittifakların oluşmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda, İran’da Mahsa Amini’in katledilmesine tepki olarak ortaya çıkan protestolarda “kadın, yaşam, özgürlük” sloganının pek çok toplumsal grubun damarlarında hissedilip içselleştirilmesi kadın hareketini geniş tabanlı bir direnişe dönüştürerek molla rejimini yok etmeye de sarsmıştır.

3- Transnasyonal ve diaspora ağları – kadın hareketi ulusal düzeyde kısıtlamalarla karşı karşıya kalınca, uluslararası sivil alanlar ve özellikle diaspora toplulukları arasında feminist işbirlikleri önem kazanır. Ulusötesi dayanışma ağları, sanal bir sivil alanın oluşması, feministlere bilgi ve kaynak sağlayarak bir topluluk duygusu yaratır. Son yıllarda bu durum, özellikle, İran ve Afganistan’daki kadınlarla dayanışma ve uluslararası topluluğa baskı bağlamında etkili bir biçimde kullanılmıştır.

4- Laik kurum ve süreçlerle işbirliği – Cinsiyet eşitliğine karşı politikalar genellikle siyasallaştırılmış dinin etkisinden beslenir. Uzun yıllar, bazı kadın hareketleri dini metinleri yeniden yorumlayarak içerden bir mücadele yürütmeyi yeğlemişlerdir, ancak bu strateji sonuç vermemiştir. Yasalarda bile olsa, devlet ve din işlerinin ayrıldığı ortamlarda kadın hareketleri için laik alan önemli bir yaşam kaynağıdır.

Bugün kadın hareketi çok daha sert ve örgütlü bir muhalefetle karşı karşıya olsa da, aynı zamanda daha bilinçli, tecrübeli ve kararlıdır. Ancak, küresel yardım fonlarının %1'inden azının kadın örgütlerine gittiği gerçeği göz ardı edilemez. Küresel düzeyde faaliyet gösteren kadın örgütleri gelir kaynaklarının üçte bir ya da daha fazla oranda azaldığını, bu nedenle faaliyetlerini sınırlama zorunda kaldıklarını belirtiyorlar. Üreme ve cinselliğe yönelik programlar için fonlar uzun süredir azalmışken gerek ABD gerekse Avrupa kaynaklı fonlar toplumsal cinsiyet karşıtı hareketlere yönlendirilmiştir. Örneğin, bu hareketlere yönelik finansman, sırf Avrupa kıtasında 2009 yılında 22 milyon dolardan 2018 yılında yıllık 96 milyon dolara yükselmiştir.

İlerici kadın hareketlerinin varlıklarını sürdürebilmek için paraya ihtiyaçları olduğu yadsınamaz. Artık, toplumsal cinsiyet eşitliği için "paraya nasıl erişiriz" değil nasıl "para üretiriz" diye sormak gerekiyor. Feminist ekonomistlerin "mor ekonomi" dedikleri, daha yakın zamanda gündem olan "ihtimam etiği" gibi alanlardaki tartışmalar bu yöndeki feminist vizyon ve strateji için yol gösterici olabilir. Bu çerçevede sıklıkla dile getirilen *mor-yeşil-kamucu* yaklaşımının sürdürülebilir bir finansman havuzu ile desteklenmesi bir zaruriyettir. Bir başka deyişle, toplumsal cinsiyet eşitliği ve umursayan bir dünyayı omuzlayacak mor-yeşil "sermaye" kavramını tartışarak somutlaştırmak gerekiyor. Burada iş dünyasına, özellikle de kendisini kadın hareketi içinde konumlandırmış olan iş kadınlarına özel bir görev düşüyor.

Sonuç itibarıyla, 1990'lı yıllarda doruğa erişen kadın hareketi, o dönemim olumlu esen rüzgarında kadın hakları için mobilize olan siyasi irade ve maddi kaynaklardan yararlanmıştı; bugün artık iki destek de erimiş durumda. Toplumsal cinsiyet karşıtlığı, geçici bir "kültür savaşı" değil, daha geniş bir bölüşüm ve iktidar mücadelesinin temel cephesidir. Benim şahsi düşüncem, bu cephede, kadın hareketinin geleceğinin anti-patriyarkal ve anti-kapitalist çizgide olma zorunda olduğudur. Direnişin merkezinde yeniden üretim haklarını simgeleyen kadın bedeni ve emeğinin cesaretle savunulması gerekiyor. Otoriterleşen dünyada kadın hareketinin ileriye dönük başarısı, sadece kimin, nasıl ve ne için harekete geçirildiğine değil, aynı zamanda, kimin nasıl ikna edildiğine de bağlı olacaktır.

İhtimam Etiği ve Kadın Örgütleri Arasında Dayanışma

Prof. Dr. Gülriz Uygur

İhtimam etiğine ilişkin tartışmayı başlatırken ilk olarak şu soruyu sormak gerekir: *Neden ihtimam etiği?* Öncelikle Judith Butler'ın belirlediği anlamlarda bizler insan olarak kırılgan varlıklarız. Kırılgan varlıklar olmamız da birbirimizle olan ilişkilerimizde bu kırılganlığı tanıyacak şekilde hareket etmemizi gerektiriyor. Bu anlamda hem kırılgan hem de bağımlı varlıklarız. Bağımlı varlıklar olmamız da en başta içinde yaşadığımız kurumlara bağımlı olmamızla ilgili. Dolayısıyla karşılıklı olarak birbirimizi nasıl tanıyacağız?

Butler bu tür tanımayla ilgili etik yükümlülüğümüzü şu şekilde ifade etmektedir; *“Yeryüzünde birlikte yaşadığımız insanlara ne borçluyuz ve bunun yanı sıra üstünde yaşadığımız yeryüzüne ne borçluyuz? Ve niçin insanlara ya da öteki canlılara karşı bu kaygıyı borçluyuz? Niçin insanlara karşı yaşama saygı duyma ve şiddetsiz bir ilişkiyi taahhüt etme borcumuz var?”*¹ Birbirimize olan bağımlılığımız birimizin ötekine karşı olan etik yükümlülüklerin temelini teşkil eder. Birbirimize zarar verdiğimiz zaman bu bağın kendisine zarar veririz. Dolayısıyla birbirimizi tanımaya en önemli engel olan ve karşılıklı bağlar kurmaya en önemli engel olan şey birbirimize zarar vermektir.

Şimdi bu anlamda etik yükümlülük ve etik sorumluluğa sahip olabilmek için öncelikle kendi kişisel egolarımız, çıkarlarımız, birbirimize karşı baskı kurma eğilimimiz, tahakküme dayalı ilişkilerden kaçınmamızın söz konusu olması gerekiyor. Etik yükümlülüğümüz bununla başlamakta. Ama etik hiçbir zaman kişisel egolarla, kişisel çıkarlarla birbirine üstünlük kurma çabasıyla bağdaşmaz. Bu bağlamda dayanışmayla ilgili etik yükümlülüğümüz, karşımdakiyle karşılıklı bağları kuracak şekilde onları değerlendirmek demektir. İşte bu yükümlülük de kendini ihtimam etiğinde bulur. İhtimam etiği ile ilgili temel kavramlarımız var. Bu kavramlar ilişkisel, karşılıklı bağımlılık, kırılganlık, bağlamdan hareket etmek, karşılıklılık ve ihtimam göstermeye ilişkin sorumluluktur. Etik sorumluluk ve etik cevap vermenin bir aradalığı, karşılıklı bağların kurulacağı temeli de göstermektedir.

Baskın konumda olmaktan kaynaklanan adaletsizlik şartları çerçevesinde, karşılıklı bağlar kurmak mümkün değildir. Karşılıklı bağlar, eşitlik temelinde kurulacak ilişkiler çerçevesinde söz konusudur. Baskın konumda olan, bu ilişkiye girmek ve etik sorumluluğu almakla birlikte kendi ayrıcalıklı konumlandırılmasını bir yana bırakmak zorundadır. Bu anlamda buradaki problem, baskın konumda olanın belirli düşünme tarzı ve bilgi kaynakları ile ilişkilendirilmesidir.

¹ Masha Gessen, “Judith Butler ile “Radikal Eşitlik” ve Şiddet Üstüne: “Fiziksel Darbe Şiddetin Ne Olduğu Üstüne Düşünmek İçin Tek Model Olamaz.”, Çev. Fulya Kılınçarslan,

Baskın durumda olanın bu ayrıcalıklı durumu bırakışı, karşılıklı bağlar temelinde diğerinin bilgi kaynaklarının tanınmasının, kendisinin tanınmasıyla ilişkili olduğunu kavramasıyla söz konusu olur. Bu anlamda yine Butler'a göre, yaşamın karşılıklı bağlarla tanınmasının veya benim yaşamımın başkasının yaşamına bağlı olmasına hareket edilmesinden gerekmektedir. Yani sosyal varlık olarak aslında her birimiz birbirimize bağımlı varlıklarız. Ama buradaki problem, aramızdaki bu karşılıklı bağları tanımayla ilgilidir. Eğer ki bu karşılıklı bağlardan hareket ediyorsak birbirimize ihtimam göstermenin de yolunu açarız.

Ben ötekiyle ilişkiysem ve onun hikayesinin parçasıysam, ihtimam çerçevesinde ilgilenmeye de başlarım. Dolayısıyla buradaki temel vurgumuz, bir anlamda da deneyimdir. Bu deneyim, insanların yaşadığı dünyaya ihtimam gösterme çağrısını bize yapar. Karşılıklı bağlardan hareket etmekle ihtimam göstermenin yolu açılır. Ben ötekiyle ilişkili isem ve onun hikayesinin parçası isem, ihtimam çerçevesinde ilgilenmeye de başlarım ve hatta bunun adı dertlenerek ilgilenmektir.² Bu anlamda dünyada olmayla ilgili şartları göz önüne alıp deneyim üzerine düşünmeyi de gerektirir. İşte bu tür düşünmeyi de mümkün kılan, bağımlı varlıklar olmamız gerçeğidir.

Birbirimizle olan ilişkilerimizde ve işbirliklerimizde nasıl hareket edeceğimiz önemlidir. Bu tür bir ilişkide birbirinin farklılıklarını tanıma, birbirini geliştirme ve birbirinin bu anlamda farklılıklar çerçevesinde sesini duyma söz konusudur. Bu tür ilişkilerde yer alan kişilerin, kendilerinden alınanın ne olduğunun farkında olmaları gerekir. Örneğin bu tür bir ilişkide yer alan ve marjinal olarak konumlandırılan kişi, kendisiyle ilgili bilginin yetersizliğini fark edip kendi deneyimlerini içerecek şekilde bunları geliştirebilir. Bunun dışında, baskın olarak konumlandırılan bilenin, marjinal durumda konumlandırılanın deneyimlerini anlamaya ilişkin etik yükümlülüğü vardır. Bu durumdaki bilen, mevcut bilginin kaynaklarıyla birlikte, diğer bilenin bulunduğu konuma dikkatini vermelidir. Bilginin ne zaman ve nasıl kullanılacağı konusunda katılanların bilgisi dahilinde hareket etmek ve katılanların konumlandırıldığı durum üzerine bütün dikkati vermek gerekir. Dolayısıyla hikayenin bir parçası olarak kendini görmek, önem taşıyor. Ve baskın konumda olanın yol açacağı, karşısındakini bilen olarak tanınmayla ilgili olumsuzlukları da bertaraf etmek gerekiyor. Bu çerçevede, baskın konumlandırılmış bilenin, marjinalleştirilmiş konumlandırılanın dünyasını bilmesi ve anlamayı bunun çerçevesinde inşa etmesi gerekir. Ama bunu reddediyorsa işte, o zaman burada problem çıkar.

Bu karşılıklı bağlar temelinde hareket etmek, eşit ilişki çerçevesinde ortaya çıkarmak ve bilen olarak ayrıcalıklı konumu bir baskı yaratma aracına dönüştürmek önemli. İhtimam etiği bize bunları getiriyor. Ama ihtimam etiği bunları getirdiği gibi içinde yaşadığımız şartların, ihtiyaçların bilgisine de sahip olmayı gerektirir. Dolayısıyla burada ihtimama dayalı epistemoloji bizim en önemli dayanağımızı oluşturur. Bu çerçevede yine iki şey çok önemli: patriarkaya karşı olmak ve kapitalizme karşı olmak. Ve bu çerçevede ortaya çıkan ihtiyaçları belirlemek, bunları bilgi konusu olarak almak ve ihtimama dayalı olarak sadece belirli ayrıcalıklı gruplar perspektifinden değil; farklılıkların, seslerin duyulmasını sağlayacak bir perspektiften değerlendirmek gerekiyor.

² [1] Dertlenerek ilgilenmek geliştirmeye çalıştığım bir kavram olup, ayrıntılı bilgi için bkz. Gülriz Uygur, Hukukta Adaletsizliği Görmek, Türkiye Felsefe Kurumu Yayını, 3. Bası, Ankara 2020.

Hepimiz, içinde bulunduğumuz sistem içerisinde, adaletsiz bir şekilde konumlandırılmış durumdayız. Bu konumlandırıldığımız yerin farkında olmamız gerekiyor. Hepimiz aynı durumda değiliz bu adaletsizlik içerisinde. Bazılarımız diğerlerine göre, belki biraz daha, ayrıcalıklı durumda. Bazılarımız ise daha marjinalleştirilmiş durumda olabiliyor. İhtimam etiği çerçevesinde oluşturulacak bir dayanışma kavramı da birlikte oluşturulacak yollarla ilgilidir.

Dayanışmanın çerçevesinde, neden dayanışmaya ihtiyaç duyuyoruz? Burada en önemli nokta yaşadığımız ortak adaletsizlik. Bu adaletsizlik temelinde buluşmak ve bu adaletsizlik temelinde özellikle kadın örgütlerinin dayanışmasında nasıl dışarıda bırakıldığımızı, nasıl dışlandığımızı ortaya koymak; bunun bilgisine sahip olmak gerekiyor. Ondan sonra bir de dönüp kendi içimizdeki dayanışmada biz dışlanmaya ne kadar yer vermeyeceğiz, bunu belirtmek önem taşıyor.

Zira ihtimam etiği perspektifinden hareket ettiğimizde bütün bunları ortaya koymamız gerekiyor. Dışlanmanın içeriden ve dışarıdan karşısında olmak gerekiyor. Bu anlamda dayanışma siyasal bir amaç güden, yani politik bir amaç güden bir dayanışmadır. Ve en önemlisi de adaletsizliklerle ilgilidir. İşte burada bilen özne olarak özellikle kadın örgütlerinin tanınmaması gibi bir durum yaşıyoruz. Bunu biz epistemik adaletsizlik olarak adlandırıyoruz. Epistemik adaletsizlikte kolektif olarak kadın örgütlerinin bilen olarak dışlanması söz konusu, bilen olarak yer verilmemesi söz konusu. Kadın örgütlerinin direnmesi, o bilen olarak tanınmanın da yolunu açmaktadır. Bilen olarak tanınma sürecinde, sadece bu sürecin içerisinde yer alarak, kendimizi de birbirimizle nasıl ilişkilendireceğimiz, nasıl geliştireceğimiz ve tahakküme varmayan bir şekilde ilişkilerimizi dayanışma boyutuna nasıl taşıyacağımız önem taşıyor.

Bu noktada en önemli değerlerden birisi de güven değeri, yani dayanışma. Günümüz dünyasında bu bağlılık çerçevesinde yaşadığımız koşullar yine anti-toplumsal cinsiyet hareketlere veya patriyarkaya karşı paylaşılan bir adaletsizlik üzerine kuruludur. Bu anlamda dayanışmanın da geçici bir şey olmadığı farkında olmak gerekiyor. Dayanışmanın sadece adaletsizliğe karşı durulan durumlarda ortaya çıkan geçici bir şey değil, bir sürekliliği olan biçimde tasarlanması gerekiyor. Yani burada değişiklik amacı güden bir dayanışmadan söz ediyoruz.

Öyleyse en başta ihtimama dayalı epistemolojiye ihtiyacımız var. Bunu bilgi konusu olarak ele alıp çerçevesini iyi belirlememiz gerekiyor. Ve bu anlamda feminist teoriler bize en fazla da yardımcı olacak teorilerdendir. En başta kadın örgütleri arasındaki dayanışmanın yolunu çizmek gerekmektedir. Yani baskın konumda olan, ayrıcalıklı konumda veya prestijli konumda olanla, marjinalleştirilen veya diğer ötekileştirilen gruplar arasındaki ilişkiyi bu dayanışmaya taşıyarak ilgilidir. Dayanışmada -en temelde- dışlanmaya karşı, bir karşı olma vardır.

Dışlanmanın bir baskı gösterme formu olduğunu da görmek gerekir. Baskının başlıca yollarından birisi sessizleştirmedir. Sesi çıksa bile *yok sayma, tanımama* karşımıza çıkar. Butler'ın belirttiği anlamda kırılabilir varlıklar olarak birbirimizi tanıma etik yükümlülüğümüz, içinde bulunduğumuz eşitsiz koşulların kırılabilirliğimizi nasıl daha da arttırdığının farkında olmamızı ve buna göre davranmamızı

gerekmektedir. Birbirimizi etik tanıma yükümlülüğümüz de ilişkisel bir varlık olmamızdan, başkalarıyla ilişkiler çerçevesinde yaşamımızı sürdürüp eyleyen bir varlık olmamızdan kaynaklanmaktadır.

Feminist bilinç yükseltme toplantılarından çıkan deneyim anlatılarını incelerken karşıma çıkan bir söz beni derinden etkilemişti: “İçeri girdiğimde başka biriydim, dışarı çıktığımda başka.” Bu ifade, dayanışmanın dönüştürücü gücünü belki de en yalın haliyle anlatıyor. Çünkü feminist dayanışma, yalnızca birlikte olma hali değil; kişinin kendine dair farkındalığını, kapasitesini ve dönüşümünü mümkün kılan ilişkisel bir süreçtir.

Bu nedenle feminist düşünme ve bilme pratiklerinde “*ilişkisel varlık*” olmanın önemini vurgulamak gerekir. Bilgi, tek yönlü bir aktarım olarak değil; karşılıklı bağlar içinde, ortaklaşa kurulan bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Dolayısıyla “*bilen özne*” konumunda ısrar eden hiyerarşik bilgi kurma biçimleri, feminist dayanışmayla bağdaşmaz. Elbette her birimizin uzmanlaştığı, daha fazla deneyim sahibi olduğu alanlar vardır; ancak bilgiye sahip olmak, onu bir ayrıcalık ya da üstünlük zemini haline getirmeyi değil, aksine bilgiyi birlikte yeniden üretmeyi gerektirir. Feminist epistemoloji tam da bu nedenle, bilginin ortaklaşa kurulması için herkesin deneyimini meşru ve değerli bir kaynak olarak kabul eder.

Bu yaklaşım, dayanışma ilişkilerinin niteliğini belirler. Eğer dayanışmayı mümkün kılan etik zeminimizin farkındaysak—yani birbirimize nasıl davranmamız gerektiğini, hangi sorumlulukları taşıdığımızı, “*etik yükümlülük*” ve “*özen*” kavramlarının neyi ifade ettiğini biliyorsak—o zaman eşitsizliklerin derinleştirmede, aksine birlikte güçlenmeyi mümkün kılan bir ilişki kurabiliriz. Bunun için kişisel çıkarları, üstünlük iddialarını, rekabetçi eğilimleri ve egosal öncelikleri bir kenara bırakmak gerekir. Dayanışmanın en temel koşulu, karşıımızdaki kırılganlığını artırmamak; aksine, onunla birlikte yol almayı mümkün kılacak etiği gözetmektir.

Feminist dayanışmanın gücü, ortak kırılganlıklarımızı kabul edebilmekten ve adaletsiz koşullar içinde birbirimize nasıl destek olacağımıza dair sorumluluk almaktan gelir. Bu nedenle kendimize şu soruları sormak kritik önemdedir: “*Benim davranışım karşıımızdaki kırılganlığını nasıl etkiliyor?*” ve “*Bu ilişkide birlikte ilerlemeyi mümkün kılacak olan nedir?*” Bu soruların rehberliği, dayanışmanın yalnızca bir söylem olmasını değil, gerçek bir etik pratiğe dönüşmesini sağlar.

Aksi halde dayanışma ilişkisine rekabet, bencillik, yarış ya da güç mücadelesi taşıdığı anda, feminist etik açısından en temel yükümlülüğümüz olan “*özen gösterme*” ortadan kalkar ve dayanışmanın zemini çöker. Feminist hareketin dönüştürücü etkisi ise, tam da bu zemine bağlıdır.

Bu nedenle yapılması gereken, içinde bulunduğumuz adaletsizlik koşullarını açık bir şekilde kavramak ve dayanışma ihtiyacımızı bu koşullar doğrultusunda, bilgiye dayalı biçimde yeniden tanımlamaktır. Böylelikle yeni ve dönüştürücü bir feminist hareketin temelleri daha sağlam atılabilir. Dayanışma, yalnızca bir kavram değil, ortak bir etik yükümlülük, kolektif bir sorumluluk ve feminist politikanın en güçlü değeridir. Bu değeri korumak ve güçlendirmek hepimizin ortak görevidir.

Pekin+30 Sürecinde Kadınların İnsan Hakları

Prof. Dr. Reyhan Atasü Topçuoğlu

Pekin+30 sürecine ilişkin değerlendirmeye, “*Uçan Süpürge bu süreçte ne yaptı?*” sorusuyla başlamayı önemli buluyorum. Çünkü bu soru yalnızca kurumsal bir bilgilendirme değil; aynı zamanda kadın hareketine karşı duyduğumuz hesap verebilirliğin bir örneği. Pekin+30 için yürüttüğümüz katkı, Türkiye’nin farklı bölgelerindeki kadın örgütlerinden, aktivistlerden ve yerel savunuculuk ağlarından derlediğimiz bilgi, deneyim ve analizleri ulusal ve uluslararası sürece taşıma çabamızın bir sonucu. Bu nedenle bugün, on yıl sonra kadın örgütleriyle yeniden bir araya geldiğimiz bu toplantıda, “*neleri taşımaya çalıştık*” sorusuna dönmek; yaptıklarımızın hesabını birlikte tutmak; ortak hafızamızı geleceğe aktarmak büyük önem taşıyor.

Pekin+30 sürecine dair konuşmaya, aslında hepimizin bildiği bir tarihsel hatırlatmayla başlamak gerekir. Prof. Dr. Yakın Ertürk’ün de belirttiği gibi, 1995’te gerçekleştirilen 4. Dünya Kadın Konferansı, yalnızca küresel kadın hareketi için değil, Türkiye’deki feminist örgütlenme için de dönüştürücü bir eşikti. Uçan Süpürge’yi kuran pek çok isim—Halime Güner, beni de Uçan Süpürge ile tanıştıran sevgili hocam Prof. Dr. Yıldız Ecevit, Prof. Dr. Filiz Kardam ve bugün tek tek anmadığımız birçok kadın—bu konferansa bizzat katıldı ve bu deneyimi Türkiye’deki feminist mücadelenin yeni bir evresine taşımaya başardı. Konferans sonrasında, kabul edilen Pekin Deklarasyonu’nun etkisi, Türkiye’de kadın hareketi açısından somut kurumsal dönüşümlere aracılık etti. Bu dönüşümlerin en önemlilerinden biri, üniversitelerde kadın araştırma merkezlerinin kurulmaya başlamasıydı. Bu merkezler, kadınların kadınlar için ve dünya için bilgi üretebildiği; feminist metodoloji ve eleştirel cinsiyet bilgisinin kurumsallaştığı alanlar hâline gelerek Türkiye’nin toplumsal cinsiyet literatürüne kalıcı katkılar sundu. Aynı dönemde Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü’nün (o dönemdeki adıyla Kadının Statüsü Genel Komisyonu) kurulması, devletin kadın-erkek eşitliği konusundaki liberal ve orta sağ politikalar çerçevesinde belirli adımlar atmasını mümkün kıldı.

Bu nedenle Pekin Deklarasyonu ile Türkiye’deki feminist örgütlenme arasında güçlü, fakat günlük pratikte çoğu zaman üzerine düşünmeye fırsat bulamadığımız bir akrabalık bulunmaktadır. Bu akrabalık hem Uçan Süpürge’nin kuruluş hikâyesine hem de Türkiye’deki kadın hareketinin kurumsal hafızasına içkindir. Bugün Pekin+30 sürecini yeniden konuşurken, yalnızca bir uluslararası belgenin yıldönümünü değil, bu belgeyle birlikte şekillenen feminist bilgi alanının, örgütlenme deneyimimizin ve ortak dayanışma tarihimizin sürekliliğini de hatırlıyoruz.

Pekin Deklarasyonu ve Eylem Platformu, bugün hâlâ kadınların insan haklarının hayata geçirilmesine ilişkin en kapsamlı ve en bağlayıcı uluslararası politika metinlerinden biri olarak kabul edilmektedir. 189 ülke tarafından onaylanan bu belge, devletlerin toplumsal cinsiyet eşitliği alanında izlemesi gereken hedefleri belirleyen ve düzenli raporlama yükümlülükleri içeren bir çerçeve sunar. Ancak

onay ile uygulama arasındaki mesafenin zaman zaman sorgulanabilir olması, Pekin sürecinin izleme mekanizmasını daha da kritik hâle getirmektedir. Belge, kadınların yaşamını doğrudan etkileyen 12 kritik alanda devletlere taahhüt yükler. Bunlar; çevre, karar alma mekanizmaları, kız çocukları, iktisadi ilişkiler, kadınların insan hakları, eğitim, şiddet, yoksulluk, kurumsal mekanizmalar, sağlık, çatışma ortamlarında ve barış ortamlarında tabii ki kadın ve medya gibi.

Bu alanlarda kaydedilen ilerleme, her beş yılda bir devletlerin sunduğu raporlar ve New York'taki Birleşmiş Milletler Genel Kurulu kapsamında yapılan değerlendirmelerle izlenmektedir. Geçtiğimiz yıl düzenlenen KSK 69, Pekin Deklarasyonu'nun 30. yılı nedeniyle özel bir önem taşıdı ve "gözden geçirme yılı" olarak tanımlandı. Bu çerçevede ülkelerin son 30 yılda gerçekleştirdikleri ilerlemeler bütüncül olarak ele alınırken, yalnızca devletlerin raporlarının değil, sivil toplumun birikiminin de sürece entegre edilmesi hedeflendi. Bu doğrultuda UN Women önemli bir adım atarak dünyayı ayırdığı yedi bölgeye birer "Sivil Toplum Yönlendirme Komitesi" oluşturdu. Türkiye'nin de dâhil olduğu bölge, İngiltere'den başlayıp Balkanlar ve Türkiye üzerinden Kafkaslara ve Orta Asya'ya uzanan geniş ve kültürel olarak son derece çeşitli bir coğrafyayı kapsıyordu. Bu komite için 15 ülkeyi temsil eden STK temsilcileri seçildi; ben sürecin içinde Uçan Süpürge'nin önerisi ile Türkiye'yi temsilen yer aldım. Türkiye'den Kadın Dernekleri Federasyonu da komiteye ülke temsilcisi gönderdi.

Uçan Süpürge bu süreçte, yıllardır Türkiye'de kadın örgütlerinden derlediği bilgi, birikim ve deneyimi Pekin+30 platformuna taşıyarak hem ulusal hem de bölgesel ölçekte söz üreten, görünürlük sağlayan ve politika yapım süreçlerine katkı sunan aktörlerden biri oldu. Bu rol, yalnızca örgütün uluslararası kapasitesini değil, aynı zamanda Türkiye kadın hareketine dair kolektif hafızayı temsil etme sorumluluğunu da beraberinde getiriyordu. Bu nedenle Pekin+30 değerlendirme süreci, Uçan Süpürge açısından hem politik bir katkı hem de bir tür hesap verme, yani taşıdığı bilgiyi küresel düzlemde görünür kılma imkânı sundu. UN Women'in Pekin+30 gözden geçirme süreci kapsamında bölgesel sivil toplum komitelerinden temel beklentisi, 12 kritik alanı Milenyum Kalkınma Hedefleri ile ilişkilendirerek, altı ana tema altında kapsamlı bir sivil toplum değerlendirmesi sunmalarıydı. Bu doğrultuda komite, söz konusu altı tema etrafında bölgedeki kadın örgütlerine çağrıda bulundu, süreci duyurdu ve geniş bir katılımı hedefleyen çevrimiçi danışma toplantıları düzenledi.

Toplamda üç geniş bölgesel toplantı yapıldı ve bu toplantılar aracılığıyla 15 ülkeden 415 kadın örgütüne ulaşılabilirdi. Toplantılar, bölgeler arası farklılıkları görünür kılma, tematik öncelikleri tespit etme ve ortak kaygıları belirleme amacını taşıyordu. Sürecin ardından, her toplantıdan sonra katılımcılarla bir anket yapıldı. Bu anketlerin amacı, görüşmelerde dile getirilemeyen ek değerlendirmeleri toplamak ve mümkün olduğunca sayısallaştırılmış bir veri seti oluşturmaktı. Bu çalışma bilimsel bir araştırma olarak tasarlanmamış olsa da, bölgedeki kadın örgütlerinin deneyimlerini, önceliklerini ve ortak sorun alanlarını anlamaya yönelik önemli bir zemin sundu. Bunun temel nedenlerinden biri, sürecin sızır bütçeyle yürütülmüş olmasıydı. Toplantılar bütünüyle çevrimiçi araçlar, kişisel ve kurumsal bağlantılar yoluyla gerçekleştirildi. Anketler Google Forms üzerinden iletildi ve formun otomatik çeviri özelliğinden yararlanılabilmesi için tüm sorular oldukça

sade tutuldu. Bu yöntem, çok dilli ve çok kültürlü bir coğrafyada iletişimi kolaylaştırırsa da teknik sınırlılıklar, anlam kaymaları ve katılım dengesizlikleri gibi bazı kısıtlar doğurdu.

Bir başka önemli gözlem ise, toplantılarda aktif olarak söz alan katılımcıların anketleri daha az doldurma eğiliminde olması, buna karşılık daha az konuşan katılımcıların ankete daha fazla katkı sunmasıydı. Bu durum, verinin kapsamı ve temsil gücü açısından belirli sınırlılıklar yaratsa da, bölgedeki kadın örgütlerinin işaret ettiği ortak sorunların derlenmesi açısından yine de önemli bir tablo ortaya koydu. Tüm bu kısıtlarına rağmen süreç, bölgedeki kadın örgütlerinin deneyimlerini görünür kılan; ortak kaygıları, talepleri ve öncelikleri tematik bir çerçeve altında toplayan değerli bir sivil toplum katkısı niteliğindedir. Uçan Süpürge de bu sürecin aktif bileşenlerinden biri olarak, Türkiye’de kadın örgütleri ile kurduğu ilişkiler ve yıllara dayanan bilgi birikimini bu bölgesel danışma mekanizmasına taşımıştır.

Uçan Süpürge’nin burada yer alması aslında 30 yıllık birikiminin de bir sonucudur. Uçan Süpürge kuruluşundan itibaren CEDAW ile ilgili süreçlere dahil olmuştur. CEDAW’a ilk gölge rapor yapılması sırasında da oldukça kapsamlı bir çalışma yapmıştır. 350 tane kadın örgütünün katılımıyla CEDAW’ı tematize etmiştir. O dönem Hocam Prof. Dr. Yıldız Ecevit ile birlikte - ilk defa- kadın örgütleri veri tabanı kurmak için bir araştırma yapmıştık. O zaman sadece Türkiye’de 41 tane ilde kadın örgütü vardı. Geri kalan illerden temsilci bulabilmek için kadınların birbiriyle olan tanışıklıkları yoluyla lider kadınlar çağırmak gerekti. Belki de burada, bütün bu çalışmaların ilk tohumlarının atıldığını söylemek gerekir. Bugün buraya gelmemizi sağlayan gölge rapor süreci, ardından CEDAW için kurulan STK sekreteryesinin bağımsız bir yapıya dönüşerek hayatını sürdürmesi gibi kritik gelişmelerin altını özellikle çizmek önemli. Son olarak, Dünya Kadın Yürüyüşü ile kurulan bağlantı ve tüm bu süreçlerin birbirini besleyen niteliği sayesinde Pekin+30 süreci de hem yakından takip ettiğimiz hem de uluslararasılaşma açısından önemli bir fırsat sundu.

Çok farklı ülkelerden katılımcılarımız oldu, İsviçre’den tutun işte Romanya’ya, Kırgızistan’a, Belçika’ya kadar. En önemli çıktılarımızdan biri, sivil toplum kuruluşlarında izleme konusunun çarpıcı biçimde öne çıkması oldu. Hem toplantılarda hem de anketlerde izleme ve hesap verilebilirliğin eksikliği ve buna duyulan ihtiyaç güçlü bir şekilde vurgulandı. Bu sadece devletlerin değil, sivil toplumun da kendi iç hesap verilebilirliği açısından kritik bir başlık olarak karşımıza çıktı. Politika kararlarını yönlendirebilmek için ayrıştırılmış veri toplama, toplumsal cinsiyete duyarlı yaklaşımların benimsenmesi, önceliklendirme yapılması ve güvenilir, kapsamlı bilgiye dayanmak gerektiği talebi güçlü biçimde ortaya kondu.

Bütün bu tespitler yapılırken Türkiye’yi düşünmemek elbette mümkün değil. Türkiye’de istatistiklerin yeterince kırılımlı olmaması, her zaman erişilebilir olmaması ve pek çok kritik verinin hiç toplanmıyor olması hepimizin kanayan yarası. Ancak gördük ki, otoriterleşmenin yaygınlaştığı bir dünyada verinin belirsizleştirilmesi, yani müphemleştirilmesi, bölgenin tamamında karşılaşılan geniş bir sorun. Pekin+30 izleme süreci kapsamında, son beş yılda ülkelerinde ne gibi değişimler olduğunu tematik başlıklarla sordüğümüzda, katılımcıların önemli bir bölümü ülkelerinde bu alanda ciddi bir devlet izlemesi yapılmadığını belirtti. Ayrıca dev-

letlerin veri paylaşımının son derece sınırlı olduğu bilgisi öne çıktı. Bu sorunları her toplantıda yeniden dile getirdik. Benzer şekilde, “*Deklarasyon ülkelerinizde ne kadar biliniyor?*” sorusuna verilen yanıtlar da dikkat çekiciydi: Bölgedeki kadın örgütlerinin büyük bir kısmı, deklarasyonun bilinirliğinin hâlâ arzu edilen seviyede olmadığını ifade etti.

Peki, Avrupa ve Orta Asya bölgesinde, kadın örgütlerinin ortak sorunu ne dedüğümüzde: cevap tükenmişlik. Kadınlar bu korku ikliminin içerisinde, gerçekten dünyada hızla otoriterleşen rejimler karşısında, hak savunucuları olarak bir tükenmişlik duygusu yaşıyorlar. Fon yetersizliği, kamusal bilgilere erişim zorluğu, karar alma süreçlerine katılamama, bilen özne olarak çağrılmama. Eskiden pek çok kadın kuruluşu pek çok resmi toplantıya çağrılırken bugün aynı renkliliği göremediğimizi de vurgulamak gerekiyor. Uzun vadeli destek eksikliği, devlet kurumları ile işbirliğinde sorunlar olarak söylenmeye devam ediyor. Yapısal finansal engellerin bölge genelinde ortaklaştığını görüyoruz. Bölgesel ve örgütsel kırıl-ganlıklarımızı tespit etmek açısından bunlar bize önemli veriler sunuyor.

Bölge genelinde toplumsal cinsiyet temelli şiddet politikalarının uygulanmasına dair kadın örgütlerinde bir gerileme algısı bulunmakta. Bununla ilgili çok detaylı sorular sorarak görüşlerini aldık. Bu bölgedeki pek çok ülkenin var olan yasalarında son 5 yılda yeni bir değişim söz konusu değil. Ancak çoğu zaman uygulamanın iyileşmediği ya da uygulamanın kötüye gittiğine dair istatistikler de öğrendik. Altını çizmek gerekiyor ki tüm bölgede kadın örgütlerinde genel olarak -özellikle kadına yönelik şiddette- geriye gitme algısı söz konusu.

Bütün bu toplantılardan ortaya çıkan talepleri derledik. Bence en çarpıcı şey şu oldu: Bizim birbirimizi dinleyerek derlediğimiz talepler çok daha net, çok daha somut, çok daha feminist taleplerdi. Ekim ayında Avrupa, Orta Asya bölgesel gözden geçirme toplantısı Cenevre’de yapıldı; burada hem devletler hem de sivil toplum olarak etkin bir şekilde söz alıp bütün talepler anlatıldı, sonrasında buradan çıkan rapor taslağı sivil topluma ulaşsa ve düzeltmeler yapma şansı olsa da -metin özetin özeti olurken- içerik de büyük ölçüde azaldı. Ardından, New York’ta yapılan savunuculukta, 30 yıl şerefine bir politik deklarasyon yayınlandı, ancak bu deklarasyonun içerisinde devletlerin çok ciddi bir müdahalesi söz konusuydu ve Trump’ın BM fonlarını kestiği, bürokratların gergin olduğu özel bir ortamda hazırlanması nedeniyle deklarasyon [sonuçta] yumuşacık çıktı. Özellikle konvansiyonlardan çekilme meselesi (İstanbul Sözleşmesi örneğinde olduğu gibi) bizim derlediklerimizde net bir şekilde varken deklarasyonda elendi, ikincisi, “femicide” kelimesi politik deklarasyonun içerisine koydurulamadı (oysa Cenevre raporunda ve bizde ağırlıklı olarak çıkmıştı) ve üçüncüsü, Diane Elson’ın kademeli vergilendirme ve dayanışma vergisiyle ilgili can alıcı önerisi Cenevre raporunda törpülenmesine rağmen, feminist iktisatçıların kapsayıcı kalkınma, ortak refah, onurlu sosyal hizmet, kreş, bakım hizmetleri ile ergenlik çağındakilere yönelik dijital becerilerin geliştirileceği hizmetler gibi talepleri ve kırsal kalkınmayla ilgilenen kadın örgütlerinin “*plastik şeyler yemememiz için*” verdikleri çevre ve tüketim odağındaki mücadelesine desteğe dair talepler hem toplantılarda vurgulanmış

hem Cenevre metnine de eklenmeleri talep edilmiş olsa da, New York'taki final politik deklarasyon metninde bunlar "Tax Reforms" (Vergi Reformları) kelimelerine indirgendi.

Bizim çalışmalarımızda, kapsayıcı kalkınma, ortak refah, onurlu sosyal hizmet, kreş ve bakım hizmetleri ihtiyacı oldukça belirgindi. Özellikle kadınlara ve ergenlik çağındaki genç kızlara yönelik dijital beceriler gibi onların dünyasına hitap eden alanlar öne çıktı. Kırsal kalkınmayla ilgilenen kadın örgütleri de, sürdürülebilir kalkınma ve çevre mücadeleleri kapsamında feminist bakış açısıyla yürütülen küresel mücadeleleri gündeme taşıdı. Yoksulluğun ortadan kaldırılması, sosyal koruma ve sosyal hizmetlerde çocuk ve yaşlı bakım hizmetlerinin güçlendirilmesi, afet yönetimi süreçlerinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması talepleri ön plana çıktı. Türkiye'den katılan STK'ların katkısıyla afet yönetimi ve yeniden yapılanma süreçlerinde toplumsal cinsiyet perspektifinin önemi vurgulandı. Ayrıca, istihdam stratejilerinde yatırımların artırılması, kooperatif modellerinin geliştirilmesi gibi önerilerle mor ekonomi yaklaşımına da katkıda bulunuldu. Şiddet, damgalanma ve toplumsal stereotiplerden özgürleşme konularında feminizmin rolü ön plana çıktı; İstanbul Sözleşmesi, Pekin Platformu, Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ve CEDAW gibi temel belgeler ile izleme mekanizmaları arasındaki bağlantının kurulmasının önemi vurgulandı. Bu belgeler arasında var olan geçişlilik, savunuculuk çalışmalarımızı güçlendirdi ve bu konuyu ele alan bir panel de düzenlendi; elde edilen çıktılar ilgili deklarasyona dâhil edildi.

Barış ve kapsayıcı toplum konuları [ise], farklı bağlamlarda farklı anlamlar taşıyor. Avrupa'dan gelen kadın örgütleri için "*barışla ilgili bir sorunumuz yok*" algısı hâkimken, Ortadoğu bağlamında barış meseleleri farklı ve çok katmanlı bir şekilde ortaya çıktı. Bu nedenle barış, güvenlik ve toplumsal cinsiyete duyarlı ulusal eylem planları açısından kritik bir öneme sahip. Savaş diline karşı barış terminolojisini teşvik etmek, anti-cinsiyet ve hak karşıtı alanlarda mücadele etmek için kalıcı koalisyonlar oluşturmak gerektiği vurgulandı. Kadınların ve kız çocuklarının barış süreçlerine katılımı, özellikle yeniden yapılanma süreçlerinde büyük önem taşıyor. Bunun için kadın temsiline odaklanmak ve çatışmalardan etkilenen, yerinden edilmiş kişiler için toplumsal cinsiyete duyarlı ulusal eylem planları geliştirmek gerekiyor. Ukrayna'dan gelen kadın örgütlerinin deneyimleri, barışsızlık ve çatışmanın küresel etkilerini gözler önüne serdi. Bu tartışmalardan anladığım, kadın örgütlerinin birbirlerinin kırılma noktalarını görme ve sorumluluk alma kapasitesini güçlendirmek gerektiriyor. Katılım, hesap verebilirlik ve toplumsal cinsiyete duyarlı kurumların önemi ön plana çıkarken, kuşaklar arası diyalog UN Women tarafından da vurgulandı. Uçan Süpürge örneğinde olduğu gibi, kuşaklararası paylaşım ve etkileşim modelleri başarılı bir şekilde uygulanabilir. Ayrıca siyasette toplumsal cinsiyete dayalı şiddetle mücadele kapsamında uluslararası ve bağımsız izleme mekanizmaları ile dijital araçların kullanımı önem taşıyor. Özellikle dijital ortamda taciz, ısrarlı takip ve çevrimiçi şiddet, genç kadınlar ve ergen kızlar için ciddi sorunlar oluşturuyor; bu alanlarda teknolojik kapasitemizi artırmak ve çözümler üretmek gerekiyor.

Çevre koruma, iyileştirme ve rehabilitasyon da temel başlıklardan biriydi. Bu kapsamda toplumsal cinsiyete duyarlı iklim politikaları ve bütçeleme çerçevesel-

erinin geliştirilmesi önem kazandı. Kadın ve kız çocuklarının çevresel girişimlerde liderlik rolleri öne çıktı; örneğin Ankara yakınlarındaki TADYA girişimi agroekolojik tarım yaparak kadınların çevreyle ilişkisini güçlendirdi. Petman'ın da belirttiği gibi, "*kadın, çevre, ataerkillik ve çevreye hâkim olma ideolojisi*" her yeri sarmış durumda; bunuaşmak özgürleşmenin önemli bir ayağıdır. Ayrıca çevresel zararların şirketler tarafından üstlenilmesi için uluslararası işbirliğinin güçlendirilmesi, "*kirleten öder*" prensibinin savunulması gerektiği vurgulandı. İklim krizine karşı sömürgecilik sonrası yaklaşımların benimsenmesi, küresel güneğin maruz kaldığı orantısız etkilere dikkat çekilmesi ve eşitliği sağlayacak politikaların geliştirilmesi önemlidir. Sivil toplum bağlamında ise ulusal ve uluslararası düzeyde örgütlenme, fon kaynaklarının artırılması ve özellikle temel fon (core funding) ihtiyacı öne çıktı. "Core funding", yalnızca proje yürütmek için değil, sivil toplum kuruluşlarının kira, ekipman ve temel ihtiyaçlarını karşılaması açısından kritik bir destek olarak değerlendirildi. Bu talepler, ekip halinde İngilizceye çevrilerek Cenevre ve New York toplantılarında paylaşıldı ve pek çoğu gündeme alındı.

Vergi reformu kısmını ayrıca detaylı düşünmekte fayda var. Dünyada sosyal adaletin temel göstergelerinden biri olan gelir eşitsizliği, yani fakirlerle zenginler arasındaki uçurum, giderek artıyor. Örneğin, Oxfam'ın verilerine göre pandemi sonrası dünyanın en zengin %1'i servetini bir yılda %450 artırdı. Bu servet gökten düşmedi; bir yerlerden yoğun bir şekilde "vakumlandı". Uluslararası sermaye hareketleri ve vergi toplama sorunları, bu eşitsizliği daha da derinleştiriyor. Pek çok ülkede sermaye, en az vergi ödeyeceği veya hiç vergi ödemeyeceği yerlere kayıyor. Buna karşılık bazı ülkeler sosyal adaletçi vergilendirme sistemleri uygulasa da bunların gelir adaletsizliği ile ne kadar simetri içinde olduğu ve adil olduğu tartışmalıdır. Bu nedenle, haber değeri taşıyan fikir Diane Elson'ın Cenevre'de dile getirdiği "*Solidarity Tax*" yani dayanışma vergisi açıklaması oldu. Bu, kademeli vergi tabanının üzerine eklenen ve en zengin %1'in ekstra vergilendirilmesini öngören bir model. Çünkü gelir uçurumu özellikle bu grupta belirginleşiyor; İspanya gibi bazı ülkelerde bu uygulandı. "Solidarity Tax" gelirlerinin, toplumsal cinsiyete dayalı adaletsizlikleri gidermek ve insan hakları ihlallerini tazmin etmek için kullanılması, uluslararası düzeyde ortaklaşabileceğimiz güçlü bir talep olarak öne çıkıyor. Ancak, bütün ısrarlara rağmen Cenevre toplantısının raporunda bu vergi talebine hak ettiği kadar yer verilmedi ve New York Politik Deklarasyonu'nda sadece "*tax reform*" olarak iki kelimeyle sınırlı kaldı. Bizatihi bu eleme durumu bu talebin ne kadar etkili ve önemli olduğunu gösteriyor.

Göçmen kadınlar, dijital ve yeşil sektörlerde kadın temsili, kuşaklararası dayanışma gibi konular, Pekin+30 Politik Deklarasyonu'nda da yer aldı. Kadın liderliğinin artırılması, eşit ücret talepleri ve barış süreçlerine kadınların etkin katılımı, deklarasyonda öne çıkan başarılar arasında sayılabilir. Diane Elson'dan bahsettikten sonra, New York'taki deneyimler de çarpıcıydı. BM'nin en büyük salonlarındaki "side event"lerde (yan etkinlikler), sivil toplum ve devletlerin bir araya geldiği oturumlarda, barış ve aile hakları gibi konuların yanı sıra diplomatik pazarlıkların yoğun etkisini gözlemledik. Örneğin, İsrail-Filistin konulu bir oturumda Filistin'i savunanlar binanın dışında kaldı; bu, diplomatik masaların eşitlikçi olmadığını ve ülkeler ile sivil toplum arasındaki güç farkının belirginliğini gösterdi. Ayrıca,

aşırı sağ hareketlerin uluslararası toplantılarda insan hakları terminolojisiyle kimi grupları dışlayıcı taleplerini sunarak diplomatik alanlara girmeleri, savunuculuk çalışmalarını daha da karmaşık hâle getiriyor. Birleşmiş Milletler insan hakları mekanizmaları, devlet temsilcilerinin belirleyici olduğu; sivil toplum ve akademinin ise çok daha sınırlı ölçüde yer alabildiği, güç eşitsizliklerinin açıkça hissedildiği bir diplomatik norm pazarlığı alanıdır. Bu nedenle uluslararası savunuculuk için emek vermek bu Pekin ve CEDAW gibi mekanizmaları etkin kullanmak haklarımızı korumak ve açısından kritik bir sınav ve önemli bir görev olarak öne çıkıyor diyerek sözlerimi noktalıyorum.

Türkiye’de Üçlü Kuşatma Altında Kadın Hakları ve Feminist Stratejiler

Prof. Dr. Umut Beşpınar

Türkiye’de neoliberal ve muhafazakar politikaların gölgesinde yaşanan pandemi, ekonomik sorunlar ve deprem gibi ardışık krizlerin kadınların hak ve kazanımları üzerindeki etkilerini incelemek istiyorum. Üçlü saldırı dediğim aslında bu üçü. Kadınların eğitim, sağlık, istihdam, ev işi ve bakımın eşitlikçi paylaşımı, desteği, üreme ve şiddetsiz bir yaşam haklarını nasıl dönüştürüyor, nasıl bunlara saldırıyor? Ve feminist aktivistlerin yargısal savunuculuk, dijital örgütlenme, kesişimsel dayanışma ve kamusal görünürlük mücadeleleri gibi yeni yöntemlerle, yeni dayanışma biçimleriyle yeni stratejilerini analiz ederek bu stratejilerin dönüştürücü kapasitesine ve sınırlılıklarına değinerek değerlendirmek istiyorum.

Hepimizin bildiği gibi neoliberal politikalar; kamunun küçülmesi, özelleştirme, sosyal hak ve hizmetlerin erozyonu, kadınların yoğun çalıştığı sektörlerde güvencesizleşmenin artması, yeniden yapılanma, kadınların iş gücünden dışlanması, evin kadınlaştırılması, projecilik ve fon bağımlılığı kadın örgütlerinin özerkliğinin sınırlanması, ajandalarının belirlenmesi, STK’lardan (NGO>dan) Gongoya dönüşüm, bağımsız alanın gittikçe küçülmesi, daralması... Bütün bunları tüm dünyada yaşıyoruz.

Muhafazakar politikaların da aslında tüm dünyada farklı farklı ülkelerde arttığını da görüyoruz. Aileci yaklaşımın artması, patriyarkal sistemin güçlendirilmesi, kadın erkek eşitliği ve toplumsal cinsiyet eşitliğine karşı erkek egemenliğini pekiştiren dini ve geleneksel referansların vurgulanması, aile kurumunun sosyal refah yükünü taşıyan bir yapı olarak yeniden kurgulanması, ahlaki düzenin ve cinselliğin denetim altına alınması, mahremin siyaseti gibi. Bütün bunları aslında onlarca yıldır artan bir şekilde yaşıyoruz ve geleneksel normların yeniden üretildiği, erkek egemenliğinin meşrulaştırıldığı bir dönemdeyiz.

Bu ikili tehditte şunu vurgulamak istiyorum. Neoliberal emek piyasası ve muhafazakar normlar yeni bir ataerkilliğin ortaya çıkmasına neden oluyor mu? Bu özel bir ataerkillik formu mu? Ve bu özel ataerkillik formunda kadın hareketi buna nasıl uyum sağlıyor? Daha doğrusu bu değişime göre yeniden nasıl şekilleniyor? Bence oradan -belki ismimin de getirdiği- umut vadeden bir şey görüyorum, kendi adıma. Bugün bu saldırı çok arttı, kuşatma çok arttı ama bizler de öylesine oturup beklemiyoruz. Farklı dayanışma örüntülerinin içine giriyor muyuz? Başka şeyler yapıyor muyuz?

İki noktada haklar ve uygulamalar arasında açılan makasa örnek vermek isterim. Bundan 3 yıl önce bir kır çalışmasında özellikle miras hakkının, Türkiye’de kâğıt üstünde olmasına rağmen uygulamada ne kadar eksik olduğunu araştırma sonuçlarımızda bulduk. Kadınların yasal haklara rağmen bu haklarını kullanamamaları, hatta feragate zorlanmaları. Kürtaji da diğer örnek olarak seçtim. Kürtaj da

aynı şekilde yasal olmasına rağmen kamu hastanelerinde erişimin engellenmesi sebebiyle erişilememekte.

Örneğin EŞİK'in 29 Kasım 2024 tarihli "*Tapu Sicilinde Arabuluculuk Uygulamaları Genelgesi Kadınların Eşit Miras Hakkını Zedeleyebilir*" uyarısını çok kıymetli buluyorum. Yine "Anayasa ve medeni hukukta miras hakkı anayasal güvence altındadır ve genelgelerle sınırlandırılmaz" söylemini çok anlamlı buluyorum. Uzlaşma ve pazarlık konusu olamaz yaklaşımının altını çizmek isterim. Türkiye'de şu an 2023 yılında Tapu Kadastro verilerine göre gayrimenkulün yaklaşık sadece %35'i kadınların, %65'i erkeklerin adına kayıtlı. Yine bir nokta daha var, bence biz sosyal bilimciler özellikle sosyologlar için çok kritik olduğunu düşünüyorum. Bölgesel farklar çok belirgin. Ne demek istiyorum? İstanbul'la Hakkari birbirinden çok farklı. Hakkari'ye baktığımızda kadın mülkiyet oranı sadece %14. Yani Türkiye'deki %35 tüm iller için söz konusu değil. Türkiye'nin farklı bölgelerinde bu miras hakkının da çok farklı olduğunu görüyoruz. Verinin toplanmaması, yani veri olmadığında onun üzerine bir şey söylememizde çok zorlaşıyor. Onunla ilgili mücadele etmemiz de çok zorlaşıyor. Örneğin taşınır mallar için cinsiyete göre resmi istatistik bulunmuyor.

Kürtaja baktığımızda, 2016'dan 2020'ye, kamu hastanelerinde kürtaj hizmetleri araştırması (2020 yılında Kadir Has Üniversitesi'nde yapılan), 4 yıl içinde devlet hastanelerinde isteğe bağlı kürtaj hizmeti vermeyenlerin oranı %12'den %54'e yükseldi. Bizler aslında sahip olduğumuz haklar noktasında ciddi bir köşeye sıkıştırılma, kuşatma, kullanamamayı yaşıyoruz. Hepimiz yaşıyoruz. Bir başka sayı vermek isterim, yine 2020 sayıdır. Türkiye'de 431 devlet hastanesinin kadın doğum bölümü içinde sadece ve sadece %7.8'inde isteğe bağlı kürtaj hizmeti verilmekte. Yani haklarımız olabilir ama o hakların gündelik yaşamımızda karşılığı aynı değil. Ne yazık ki uygulamalar boyutundaki makas her gün biraz daha büyüyor, biraz daha açılıyor.

Krizlere bakalım şimdi. Pandemi krizlerden bir tanesi. Kapitalizmin çok özel bir dönemini yaşıyoruz. Kriz içkin dönemi, krizin norm olduğu bir dönem yaşıyoruz. Ve bu krizin norm olduğu dönem de ardışık krizler dönemi. Yani bir kriz bitiyor, bir diğer kriz başlıyor. Ve bunların bazıları küresel, bazıları yerel krizler. Ama pandemi mesela küresel bir kriz. Nelere neden oluyor? Kadın yoksulluğuna neden oluyor. Nasıl? Türkiye'de evde bakım ve zaman kullanımı araştırması 2021 verilerine göre Türkiye'de pandemi döneminde kadınların %67'si bakım yükü nedeniyle işten ayrıldı. Mesela bu çok çarpıcı geliyor bana, bunun yoksulluğu nasıl etkileyeceğini hep beraber düşünelim. Kadınların güvencesiz çalıştığı oran erkeklere göre çok daha yüksek. Her beş kişiden biri güvencesiz ve bunların çoğu da kadın. Kadınların çalıştığı sektörlerde çok daha yoğun bir güvencesizleşme görüyoruz. Aynı sektör içinde de kadınların ilk önce feda edilenler, ilk önce güvencesizleştirilenler olduğunu görüyoruz.

Kamusal yaşama katılımının azalması ve sosyal izolasyona baktığımızda bütün araştırmalar bize, kadınların izolasyonu erkeklere göre çok daha fazla yaşadıklarını gösteriyor. Kadınların bu tür bir toplumsal izolasyonu çok daha yoğun yaşadıklarını görüyoruz. Sevgili Emel Memiş ve İlke Karacan'ın araştırmaları

Türkiye'de kadınların ücretsiz bakım işlerine ayırdığı zamanın pandemide neredeyse iki katına çıktığını gösteriyor. Yani bizim hem iş gücümüz hem de evdeki işe ayırdığımız zaman artıyor, çocuk bakımı artıyor. Eğitimin de evden devam etmesi nedeniyle evdeki sorumluluklarımıza, çocuklarımıza karşı öğretmen olma sorumluluğumuz da eklendi. Bu dönemde çok ciddi iş kayıpları da söz konusu. Bütün bunların ciddi anlamda kadınlara olumsuz etkileri var. Yine aynı araştırma kadınların %44'ünün ev işlerine ayırdığı zamanın arttığını belirttiğini söylüyor. Peki başka ne tür etkileri var? Yine sevgili Ayşe Hocam'la aynı araştırmada bulunduğumuz şu veri bizim için çok çarpıcıydı. Kriz, kız çocukların eğitimden ayrılmasına yol açıyor. Pandeminin çok ciddi olarak - özellikle kırsalda- kız çocukların eğitimden ayrılması riskine sebep olduğunu biliyoruz. Dünya genelinde 11 milyon kız çocuğunun okulu bırakma riskiyle karşı karşıya geldiğini pandemi döneminde biliyoruz. Türkiye'de de özellikle kırsal bölgelerde bu ev içi iş yükünün artması, dijital haklara sahip olmamak, dijital anlamda araçlara sahip olmamaktan kaynaklı kız çocukların eğitimden uzaklaşmasıyla kız çocuklarının eğitimden ciddi anlamda geri kaldığını görüyoruz.

Toplumsal cinsiyete bağlı dijital eşitsizliklere baktığımızda, internet kullanımı 2020'de Türkiye'de hanehalkı bilişim teknolojileri kullanım araştırması sonuçlarına göre kadınların %67, erkeklerin %82'i dijital araçlara ulaşabiliyor. Biz burada da ciddi anlamda dezavantajlıyız, arkadayız. Dijital eşitsizlik sadece bir internet kullanımını değil. Hepimizin bildiği gibi e-devlet hizmetlerine erişim, uzaktan eğitime erişim, yani aslında bizim haklarımıza erişimimiz de bugünün dünyasında dijital eşitsizliklerin bir sonucu. Ve son boyutta da kadına yönelik şiddet ve destek mekanizmalarının artışı görüyoruz. Burada da Akalın ve Ayhan'ın 2022 araştırması, özellikle Türkiye'de pandemi sırasında partner şiddetine tüm dünyada olduğu gibi maruz kalmanın ciddi anlamda arttığını; evli olma, işsiz olma ve evde artan iş yükünün de bu artan şiddette anlamlı bir şekilde ilişkili bulunduğunun altını çizmek isterim.

Afete geçmeden önce, ekonomik kriz ne yaptı? Yoksulluğu çok ciddi anlamda arttırdı, işsizliği arttırdı. 2025'in 2. çeyreğe baktım, son rakamlarda kadının işsizlik oranı %11.6. Erkeğin ise %7. Genç işsizliğe baktığımızda genç kadınlarda %23.7, genç erkeklerde %11.7. Yine aynı çeyrekte 15-24 yaş arası, Temmuz 2025'te genç kadın işsizlik oranı %21.7, genç erkeklerde %11.3. Aynı şekilde UNICEF Türkiye ve Eğitim- Sen raporlarına baktığımızda ekonomik krize bağlı eğitimi bırakma riskinin de çok ciddi olduğunu ve bu riskten en çok da kırdaki kız çocukların etkilendiğini vurgulamak isterim. Ne eğitimde ne istihdamda kategorisine baktığımızda 15-24 yaş aralığında bu oranın genç kadınlar için %29, genç erkekler içinse bu oranın yarı yarıya -yani %15- olduğunu söylemek isterim. 15-29 yaş aralığına baktığımızda ise durum daha da vahim. Kadınların %36.5'i ne istihdamda ne eğitimde. Buna ciddi anlamda, dissosyalizasyon diyoruz, haklara erişememe diyoruz. Bütün bunların bu çerçevede ele alınmasının anlamlı olduğunu düşünüyorum.

Afetin ise bu süreçte özellikle bölgesel anlamda eşitsizlikleri arttırdığını söylemek isterim. Adalete erişim engellerine neden olduğu, kadın ölümleri ve sağlık ile ilgili risk ve sorunlara yol açtığı, bakım yükünü ve toplumsal rolleri ciddi anlamda arttırdığını ve kurumsal kapasite ve toplumsal cinsiyet duyarlılığının ne kadar

önemli olduğunu; yani aslında afet süreçlerine kurumların toplumsal cinsiyete duyarlı eğitim programı eksikliklerinin olduğunu vurgulamak isterim. Bütün bunları, aslında üçüncü bir kriz olarak ele alıyorum. Bu krizin, afet krizinin bize gösterdiği, bizim kurumsal anlamda bu sürece ne kadar hazırlıklı olmadığımızı ve bu olaya toplumsal cinsiyet ve eşitlik perspektifinden ne kadar uzak baktığımızı ve bakmadığımızı gösteriyor. Ve bunun da kadınları daha da kırılgan kıldıklarını söylemek yerinde olacaktır.

Peki bütün bunlar olurken öncelikle feminist aktivizmin önündeki engeller neler? Bunlar küresel engeller. Aslında bütün dünyanın farklı coğrafyalarında karşılaştığımız engeller bunlar ama bundan sonrasında daha çok Türkiye'ye yoğunlaşarak gitmek istiyorum. Evet, küresel anlamda bir anti-feminist söylemi görüyoruz. Feminist talepler ahlaki çöküş söylemleriyle hedef alınıyor. Bu, bütün dünyada söz konusu. Yani bir tür, hatta avaz avaz "ahlaki çöküş geliyor" şeklinde bizim tüm taleplerimiz bu çerçevenin içinde ele alınması ne yazık ki tüm dünyada yaşadığımız bir şey. Diğer yandan neoliberal muhafazakar ittifakı görüyoruz. Kadın haklarını aile ve gelenek üzerinden sınırlamak. Tamamen kadın haklarına ilişkin, kadının haklarını ailenin uzantısı olarak, hatta "kadının hakkı" diye bir söylemin gittikçe gücünü ve yerini kaybettiğini görüyoruz. Kurumsal geri adımları görüyoruz. Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmesi herhalde en görünür noktası ve geri tepme stratejilerinde de susturma, damgalama, söylemin içini boşaltma ve eril ayrıcalıkları yeniden tesis etmeye dönük şiddet ve tehdidi görüyoruz aslında.

Coşar ve Özcan'ın 2021'de söylediği bu paketlerin içleri, isimleri değişebilir. "Kadın İstihdam Paketi" bugün hala var. "Ailenin kutsallığı", "aile yılını" biliyorsunuz. İç güvenlik paketi üzerinden neoliberal dönüşümün son aşamasında sosyal ve ulusal güvenlik söylemlerinin nasıl iç içe geçtiği ve bu paketlerin kamuoyunu yönlendirme amacı ve aracı olarak işlediğini, aslında bizim kadın haklarının bir tür bu çerçeve içine yedirilmeye çalışıldığını ama onların da tamamen içinin boşaltılarak bu şekilde sunulduğunu görüyoruz. Öte yandan aynı zamanda feminist platformlara karşı yerel, ulusal ve ulus ötesi ittifakların da oluştuğunu görüyoruz. Bunların bazıları hükümet tarafından desteklenir, bazıları da kendiliğinden ortaya çıkmış belli siyasi hareketlerin uzantıları diyebiliriz herhalde. Peki bütün bunlar olurken biz neler görüyoruz?

Feminist aktivizmin potansiyeli olarak gördüğümüzde yargısal savunuculuk bir araç ve bunun çok ciddi olarak arttığını görüyoruz. Yani kadın haklarını koruma davaları, hukuki kapasiteyi güçlendirme projelerinin çok önem kazandığını görüyoruz. Ve bunun aslında ciddi anlamda 2000'lerin yani 1980'lerin sonundan Smart'ın feminist hukukun ne kadar önemli olduğunu belirtmesi ile ve 2000'lerden itibaren bunun uluslararası hukukta feminist savunuculuğun kadınların görünürlüğünü arttırmadaki önemine dair bir vurgunun arttığını görüyoruz. Türkiye kapsamına baktığımızda, burada bizim karşımıza ne çıkıyor? Özellikle İstanbul Sözleşmesi'nden çekilme sonrası, kadın örgütlerinin yargısal savunuculuğu en önemli araçlardan biri haline getirdiğini, Danıştay ve AYM başvurularıyla görüyoruz. Yine Avrupa Konseyi'nin 2023-2024 projelerinde

Türkiye’de, kadın hakları alanında çalışan avukatların kapasitesini arttırmaya yönelik, hukuki savunuculuk eğitimlerinin verildiğini görüyoruz. Yani bu alan Türkiye’de güçlenmekte olan ve de bence umut veren, umut vadeden alanlardan bir tanesi.

Bir diğeri ise dijital feminizm alanına baktığımızda çevrimiçi kampanyalarla yeni eylem biçimleri ve görünürlük alanları görüyoruz. Örneğin dijital feminizmde *İstanbul Sözleşmesi Yaşatır, Las Tesis* eylemleri, çevrimiçi dayanışma ağlarının ciddi anlamda dayanışma formunda konu odaklı hareket etmek çok öne çıkıyor. Bir gündem var, o gündem odaklı beraber ne yapabiliriz? Belki birlikteliğimiz sınırlı olabilir ama o gündemde berabersek, dayanışıyoruz ve o gündem için birbirimize özenle, ihtimamla yaklaşıyoruz ve dayanışıyoruz. Böylesi bir yapının olduğunu söyleyebiliriz. Gündem odaklı olduğunun ve de bunun sınırlıklarının da farkında olarak.

Bunlar dışında kesişimsel dayanışma ağları var. Farklı toplumsal kimlikleri kapsayan kolektif mücadeleyi güçlendiren stratejiler. Ne gibi? Mesela çevre hareketi ya da LGBTQ+ hareketi ile kadın hareketi arasındaki dayanışma bunun örnekleri olabilir. Ve de yaratıcı pratikler var. Özerk alanlar açma, gündemi belirleme, kolektif eylem kapasitesini artırma gibi.

Ben sizlere hemen buradan birkaç örnek vermek istiyorum. EŞİK, KADAV, Mor Çatı, HASÜDER raporları mesela, güncel örnekler üzerinden gitmek isterim. İstanbul Sözleşmesi protestolarından söz ettim. Ve de Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu’nun da yine iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum. Birlikte konuşalım ama seçtiğim bu örnek vaka, Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu. Bu tür bize neyi, ne türü, bu farklı yöntemlere dair neyi söylüyor?

Birincisi, çok katmanlı strateji. Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu yalnızca sokak eylemleriyle değil, yargısal savunuculukla ve dijital aktivizmle, yerel dayanışmayla; aileler, mağdurlarla birebir temasla hepsini bir arada kullanıyor. Yani sadece tek bir yöntemle dayanarak devam etmiyor. Stratejiyi onun üzerine kurmuyor. Farklı katmanları bir arada kullanarak çok katmanlı stratejiyi hayata geçiriyor. Sembol ve ortak dil bence çok çok önemli. *“Kadın Cinayetlerini Durduracağız”* sloganı toplumun farklı kesimlerinde tanınır hale geliyor ve sahipleniliyor. Slogan çok net, mesaj çok net, çok sade ama bir yandan da çok güçlü. O sadeliğin verdiği güce sahip. Kapsayıcı ve kesişimsel dayanışma. Burada da platform yalnızca kadın örgütleriyle değil, çevre örgütleriyle, gençlik örgütleriyle, LGBTQ+ örgütlerle, sendikalarla, uluslararası kadın hareketiyle dayanışma kuruyor ve kesişimsel bir zemin yaratıyor. Uluslararası dayanışma olmadığında yerelde de bugün artık başarılı olmak çok mümkün değil. O yüzden uluslararası dayanışmayı gerçekten bir şekilde kurmak, bunun için emek harcamak gerekiyor. Ve platform, kapatılması için açılan davaya rağmen, hem ulusal hem de uluslararası düzeyde dayanışma kampanyalarıyla güçlü bir direniş sürdürülüyor. *“Geri tepmeye karşı dayanıklılık”* başlığı altında bunu ele aldım. Aslında *Kadın Cinayetlerini Durduracağız Platformu*’nun bugünün feminist stratejilerine, örgü-

tlenme biçimi anlamında, aktivizm örgütlenme biçimi anlamında, iyi bir örnek olduğunu düşünüyorum.

Uçan Süpürge için de benzer şeyler düşünülebiliriz. Uçan Süpürge'de de politika ve mevzuat izleme kapasitesi çok ciddi anlamda, kuşaklararası aktarım, kamusal farkındalığın kampanyalar ve kültür sanatla kampanyalarla farkındalığın artırılması, yerel ve ulusal ağlarla dayanışma ve güçlü bağların kurulması söz konusu. Ve son olarak da çok ciddi anlamda gençlikle, yani kuşaklar. Burada bir bayrak yarışının olmaması çok kullanılıyor. Ben çok doğru bulmuyorum, çünkü bayrak yarışı dediğinizde önceki kuşak veriyor bayrağı gidiyor. Burada öyle bir şey değil, biz birlikte el ele koşuyoruz. Ben el ele koşmayı gerçekleştiren bir yapının olduğunu görüyorum ben Uçan Süpürge'de. Böyle bir Uçan Süpürge parantezini gene örnek vaka olarak açmış olayım.

Sonuç olarak ne demek isterim? Bugün Türkiye'de, bütün dünyada ne yazık ki ve Türkiye'de de neoliberalizm, muhafazakarlık ve ardışık krizler mevcut toplumsal cinsiyet eşitsizliklerini ve kazanımlarımızı, belki de en önemlisi bugüne kadar elde ettiğimiz tarihsel kazanımları çok ciddi anlamda erozyona uğrattı. Erozyona uğratma tehlikesi altında kadınlar işsizlik, yoksulluk, bakım yükü, şiddet riskleri nedeniyle daha kırılgan konumdalar. Kayıt dışı istihdam, güvencesizlik, ekonomik bağımsızlığı azaltıyor ve eğitimden kopuş riskini arttırıyor. Ciddi anlamda var olan haklarımızı da kullanamaz durumdayız. Ve bir tür aslında kriz siyasetinin yani yapısal sorunları risk yönetimi kapsamında ele almanın, ne yazık ki bu konulara dair yaklaşımlarda da egemenleştiğini görüyoruz. Ve bunun kadınlar için bedelinin çok ağır olduğunun altını çizmek isterim. Anti-feminist söylem ve politikaları hak kazanımlarını tehdit etse de kadın hareketinin yaratıcı ve dirençli pratiklerle mücadeleyi sürdürdüğünü vurgulamak isterim. Ve toplumsal cinsiyete duyarlı, hak temelli, kapsayıcı, dayanışmacı politikalar eşitlikçi ve adil bir toplumsal yeniden yapılanma için şarttır diyerek bitirmek isterim.

Nasıl Başladık? Kadın Hareketinin Dünü, Bugünü Nerede?

Dr. Şule Aytaç

Bizim feminizminiz birazcık farklıydı. Umarım özellikle gençlere, artık ikinci değil üçüncü, dördüncü kuşaklara bunu bir parça aktarabilirim bugün. Bir arada olmamızın ana nedeni Uçan Süpürge'nin kuruluşunun 30. yılı, bunu kutlarım. Gerçekten muhteşem bir şey yaptıkları. Birçok aşamasına tanıklığım var en azından ve bana şunu hatırlatıyor. Yani "Uçan Süpürge" adı üzerinde konuşuldu. Kadın hareketi başından beri cesurdu. Cesaret onun bir parçasıydı. Çünkü başka kim kendisine cadı deme cesaretini gösterir değil mi? Hani "Uçan Süpürge" diye ortaya çıktığın an ben cadıyım diyorsun, onun için müthiş bir şey bu.

80 sonrası Türkiye'de kadın hareketinin, feminist hareketin literatüre geçişi ikinci dalga feminizm oldu. Bunun çeşitli nedenleri var. Çoğunuzun bildiği gibi bunu gençler için özellikle hatırlatıyorum. YAZKO diye bir kuruluş vardı bir zamanlar bu ülkede, İstanbul'daydı. Türkiye'nin tüm yazarlar ve çevirmenler kooperatifiydi. Bunun başında da Mustafa Kemal Açoğlu isimli, ileri görüşlü bir erkek vardı. 80 sonrası birçok öğretim görevlisi için o zaman da 1402'likler diye bir kategori vardı. Dolayısıyla birçok değerli hoca üniversitelerden atılmıştı ve Mustafa Kemal de Şirin Tekeli-yi buldu. Şirin Tekeli siyaset bilimcidir. İstanbul Üniversitesi'nde doçentti o sırada ve doçentlik tezi de kadın üzerineydi. Ama sonradan söylediği gibi, şimdi bir şeyin kadının üzerine olmasıyla feminist olması çok farklı. O bilince ulaşmadan sadece kadın olmak ya da kadın yanlısı olmak ya da kadın üzerine çalışma yapıyor olmak gerçekten yetmiyor.

Bugünkü sorunlara baktığımızda zaten neyin eksik olduğu çok açık. Kadın yanlısı çalışmaların eksikliği değil bu. Bizim zamanında hayal bile edemeyeceğimiz ama hani ilk tohumlarını attık diye gurur duyabileceğim hemen hemen her üniversitede bir kadın araştırmaları ve çalışma merkezleri var. Bu hayal edilemez bir şeydi inanın bana. Mustafa Kemal Şirin'i davet eder, o sırada Batı Avrupa'da feminist hareket bayağı bir civcivli. Stella da Fransa'dadır ve oradan habire bilgi, belge filan göndermektedir ve bir kadın kitapları çevirisi dizisi yapmayı önerir. YAZKO bünyesinde bu görevi Şirin'e verir. Şirin de işte bizi bulur bir şekilde. Biz bir çeviri grubu olarak toplandık. O sırada hangi kitapları çevirelim filan diye konuşurken aramızda benim elimde *Juliet Mitchell'in Woman's Estate (sonradan Kadınlık Durumu* diye çevirdiğimiz kitap) var.

Bu arada, bunu da parantez içinde söylemeden geçemeyeceğim. Biz o dönem çeviriyi biraz ilerletmiştik; YAZKO'nun merdivenlerinde Can Yücel'le karşılaştık. İngilizce bilenler bilir, estate kelimesi aslında "mal mülk" anlamına gelir. Yani "kadının mülkü" diye birebir çevirirsen bambaşka bir şey çıkar ortaya. Can Yücel'in de İngilizcesi mükemmeldir. Aklıma gelince ona sordum: "Böyle böyle, buna bir başlık bulamıyoruz, ne dersin?" [Can Yücel] "Kadınlık Durumu" dedi. O kadar güzel oturdu ki... Kitabın isim babası odur.

Juliet Mitchell'in kitabının benim elimde olmasının sebebi, o sıralar ODTÜ'de öğrenci olmamdı. O dönemde "*Tüm İktisatçılar Birliği*" diye bir birlik vardı. Kuruluş amacı, Türkiye'ye dair toplumsal bilgileri egemen bakış açısından değil, devlet perspektifinden değil; halk adına ve halk yararına toplayan, sosyal bilimcileri tek bir çatı altında buluşturmaktı. Nasıl oldu bilmiyorum ama orada çalışma grupları oluşturabiliyordun ve ben "*Türkiye'de Kadının Durumu*" diye bir çalışma grubu önerdim. Biz o grupta bir çalışma yaptık. O kadar naif, o kadar tırnak içinde "*korkak*" bir metin ki... Genel geçer sol ideolojiye ters düşebilecek herhangi bir şeyi dile getirme konusunda son derece çekingeniz. En sonunda yalnızca tek bir paragraf eklemiştir: Yalnızca ekonomik koşulların değişmesiyle kadının durumunun değişmeyeceğine dair küçücük bir paragraf... Bütün cesaretimiz o kadarmış.

Çeviri grubu başladığında, toplantılarımız hep evlerde yapılıyordu. Dönem tam 12 Eylül sonrası... Her türlü toplumsal muhalefetin yasaklandığı bir dönem. Ama biz kadınlar istersek, o yasakların içinden geçmenin bir yolunu mutlaka buluruz. Hepimizin elinde pasta, kek, çörek... Her seferinde birimizin evinde, yani görünürde sıradan bir "kabul günü" bahanesiyle toplanıyorduk. Çünkü böyle bir buluşmanın yasaklanması mümkün değildi. Çalışmayı bu şekilde yürüttük. Juliet Mitchell'e karar verdik ve kitabı bölümlere ayırdık. Altı kişiydik, Stella hâlâ Fransa'daydı, oradan bize sürekli mektuplar yazıyordu: "*Şunu yapın, bunu yapmayın*" diye... Stella'yı tanıyanlar onun bu yoğunluğunu tahmin ederler. Ama iyi ki öyleydi; müthiş bir itici güçtür Stella. Evlerimize çekildik, çevrilere başladık. Ve şunu farkettim, eminim diğerleri de fark etti. Türkçede feminist bir dil yoktu, bazı kavramları çevirmek imkânsızdı. O zaman dedik ki: "*Biz bu dili oluşturalım*". Peki nasıl oluşturacağız? [Kendi deneyimlerimizi paylaşarak]. Böylece kendiliğinden gelişen bir *bilinç yükseltme* süreci başladı.

Bilinç yükseltme toplantılarının farkı, feminist bir "tezgahtan" geçmiş kadınlarla, feminizmle henüz tanışmamış ama bir şeyler yapmaya çalışan kadınlar arasındaki muazzam farkı yaratmasıydı. Bugün beni en çok üzen şeylerden biri bu. Ben meselenin yalnızca o düzeyde çözülebileceğine inanmıyorum. O yüzden size bu bilinç yükseltme toplantılarından söz ediyorum. Bu toplantılar, hangi sınıftan, hangi eğitim düzeyinden olursa olsun; hiçbir kadının, sırf kadın olduğu için toplumda yaşadığı ezilmenin değişmediğini, bunu ancak kendi deneyimlerimizi birbirimizle paylaşarak görebildiğimizi ortaya çıkarıyordu. Bu paylaşımlar o kadar güçlüydü ki, öfkemiz dile geldikçe inanılmaz bir enerji doğdu. Öyle bir çekim merkezi olduk ki, başka kadınlar da katılmak istedi. Ama biz diyorduk ki: "*Hayır, biz altı kadın bir arada başladık. Siz de kendi bilinç yükseltme grubunuzu kurun*". Nitekim böyle girişimler de oldu. Sonuna kadar devam eden oldu mu bilmiyorum. Ama bilinç yükseltme toplantılarının en önemli noktası şuydu: Orada bir araya gelen altı kadının tamamı sol fraksiyonlardan gelen, militan ya da pratik mücadelenin içinde yer almış kadınlardı ve hepsine yıllarca söylenen şey aynıydı: "*Devrimi bekle bacım*". Yani, devrim olunca her şey gibi kadın-erkek eşitliği de çözülecek... Öyle bir şey yok. Grupta neredeyse tüm sol fraksiyonlar temsil ediliyordu. Her biri kendi deneyimini anlatmaya başlayınca tablo daha da belirginleşti. Dernekte çaycılığa yönlendirilmeler mi dersiniz, yemek yapmasının beklenmesi mi, "*Sen karışma, git öbür işlere bak; biz burada konuşuyoruz*" denmesi mi... Bunların hepsi devrimci örgütlerde yaşanan şeylerdi. Dolayısıyla hiçbirimiz, "*Bekleyelim, devrim olunca*

düzelir” masalına inanmıyorduk. Bu bir teorik farkındalık değildi; bizzat yaşayarak öğrendiğimiz bir gerçektir.

Bu yüzden önce kendimizi kurtarmamız gerektiğini biliyorduk. Bu arada bir farkımız daha vardı: Sol hareket gibi “halkı kurtarma” gibi bir iddiamız yoktu. Ben buna haddini bilmek diyorum. Çünkü biz sonuçta çoğunlukla tuzu kuru, orta sınıftan gelen, eğitilmiş, belli deneyimleri olan kadınlardık. Van’da Kürt olduğu için ezilen bir kadının, Adana Çukurova’da pamuk tarlalarında çalışan bir kadının deneyimini nasıl bilebilirdik? Teorik olarak elbette anlarız, ama birebir yaşanmışlığı bilmemiz mümkün değildi. Bu nedenle dedik ki: “Biz önce kendi özgürlüğümüzün yolunu keşfedeceğiz. Kendi deneyimlerimizle yüzleşeceğiz. Sonra bunu yayacağız”. Ve gerçekten de öyle yaptık. İyi ki de öyle yapmışız. Soldan getirdiğimiz bir başka önemli deneyim daha vardı: “Neyi yapmayacağımızı” çok iyi biliyorduk. Mutlak bir doğrunun peşinde değildik. Şirin’in sık sık söylediği gibi, “herkesin feminizmi farklı olabilir”. Feride Hoca’nın da çok güzel ifade ettiği gibi, kadıncı siyaset temelinde ilke ve değerlerde buluşuyorsak, feminizmlerimizi farklı tanımlayabiliriz. Esas olan ortak ilkelerdir; farklılıkları bu temel üzerine inşa edebiliriz. Bizim toplantılarımızda herkes için geçerli tek bir doğru yoktu. Mutlak doğruların peşinden koşmamak -bize- muazzam bir çeşitlilik kazandırdı. Konuşma özgürlüğünü, düşünce özgürlüğünü, kimsenin kimseyi yargılamamasını sağladı. Ama bu arada bunların kolay olduğunu sanmayın. Çok yoğun duygusal bedeller ödüyorduk bunu yapabilecek durumda olabilmek için. Aynı zamanda da şey bedelini ödüyorduk. Habire geciken kitaplar yani Mustafa Kemal Ağaoğlu habire Şirin’in tepesinde, hani kitaplar ne zaman gelecek ilk baskı filan diye. Biz de diyoruz ki, biz önce dili oluşturuyoruz. Kusura bakmayın... Burada önemli olan feminizmi yeniden keşfedip yaratıyor olmamız. Kendi feminizmimizi yaratıyorduk ve bunu yapabilmemizin en önemli yolu kendimizle yüzleşmekti. Bunun bir ürünü şeydir, somut anlamda, benim yazdığım bir yazıda içsel zincirlerden söz etmeme neden olan deneyimdir bu. Çünkü biz eğer toplumun bizim aleyhimize olan, Simone de Beauvoir’ın dediği gibi ikinci cins olmamıza neden olan, kesimi ipek ve bu değerleri içselleştirmişsek; kurtulmamıza imkan yok. Yine başkalarının bizi kurtarmasını bekleyebiliriz ancak, ama öyle değil. Bizim kendimizi kurtarmamız lazım. Ve ilk kurtaracağımız şey de içsel zincirlerimiz. Ve bunlar sandığımızın çok derinlerinde. Sheila Rowbotham o seneler çok kitaplar yazdı. *Beautiful Daughter* mı istersin -yani söz dinleyen kız çocuğu- yani annesine hizmetkar olan kız çocukları mı istersin? Ev kadınlığı olup aşırı titiz olanları mı istersin? Yani anlıyor musunuz? İçsel zincirlerimiz çok derinlerde veya kendimizin bazı şeyleri yapamayacağına olan inanmışlığımız ya da inandırılmışlığımız. Oysa bugün görüyoruz ki fırsat eşitliği sağlandığında kadınların yapamayacağı hiçbir şey ama hiçbir şey yok. Umarım o zamanki çalışmalar bu fırsat eşitliğinin bir ölçüde artmasına faydalı olmuştur. Şimdi burada [bence] çok önemli bir teorik farkındalığımız oluştu diyelim. Ana şemsiyemiz her zaman feminizmdi. Yani kadın olmak ve kadın olarak ezildiğinin farkında olmak bizim aramızda olmak için yeterliydi. Hatta o zaman, bugün size çok komik gelebilir ama, Vehbi Koç’un karısı gelse aramıza kabul eder miyizi tartışırdık? Neden? Çünkü hani patronun karısı ve onun bütün imtiyazlarından faydalanan. Sonunda şuna karar vermiştik: Eğer o -ben bir kadın olarak o aile ilişkisi içinde eziliyorum- diyorsa

ve bunun farkındaysa ve bundan şikayetçiyse tabii ki aramızda yeri olur. Bunlar size bugün gerçekten komik gelebilir ama nereden nereye geldiğimizi anlamanızı istiyorum.

Özellikle gençlerin daha iyi anlaması için —şimdi biraz sosyolog şapkamı da takarak— şunu söylemek isterim: Marx'ın da belirttiği gibi, insan yaşamındaki ilk iş bölümü, ilk paylaşım ve üretim ilişkisi, bir kadınla bir erkek arasındadır. Dolayısıyla üretim ilişkileri kültürü, yaşam biçimini ve daha pek çok şeyi belirliorsa, o zaman bana göre feminizm, Marksizmi de içeren daha büyük bir şemsiyedir; daha kapsayıcı bir felsefedir. Gülay biraz önce "*Kadın hareketi antikapitalist olmalıdır*" dedi. Evet, doğru; ama feminizmin içinde antikapitalist olmak zaten mümkün. Çünkü benim -en azından kendi kavrayışına göre- feminizm, Marksizmi de içine alabilecek kadar geniş bir düşünsel alan sağlıyor. Bu "şemsiyeye" yani feminizme sadakat çok önemliydi. Hepimizin farklı ideolojik görüşleri vardı; ama orada olduğumuzda esas olan feminist bakıştı. Bugün kadın hareketinin neredeyse bütün renkleri bizim çocuğumuz sayılırsa, o dönem fraksiyonlara karşı böyle sağlam durmamızın, sadece feminist kriterlerle ilerlememizin, ne kadar doğru olduğu bugün çok daha net görülüyor. Çünkü bugün maalesef, herkes için geçerli değil elbette ama, ciddi bir rekabet ve bölünmüşlük görüyorum kadın hareketi içinde. Bu da beni gerçekten çok üzüyor.

O zamanlar çeşitli fraksiyonlar bizi ele geçirmeye çalıştı. Örneğin Şule Perinçek (adaşım) ve beraberindeki gruplar; daha geniş halkalara açıldığımızda Troçkist yapılar, Moskova yanlısı sol gruplar... Bunlar bizim yabancımız değildi; aynı siyasi ortamdan geliyorduk. Ama biz orada başka bir davanın peşindeydik: Kadının kurtuluşu. Hem de kendi özgürlüğümüzü kazanarak. Bütün bu deneyim sonradan Somut 4. Sayfa kitabında toplandı. Stella Ovadya ve Evin Doğu'nun derlemesiyle yayımlanan bu kitap, o dönemin yalnızca altı ay çıkabilen -erkek yazar baskısı nedeniyle daha uzun devam edemeyen- somut sayfalarının bütün yazılarını içeriyor. Aynı zamanda bizim 30 yıl sonra dönüp yeniden değerlendirdiğimiz metinler de orada. Bilinç yükseltme toplantıları hem bir çekim merkezi oluşturuyordu hem de yazacak ne kadar çok sözümüz olduğunu ortaya çıkarıyordu. Somut Dergisi, YAZKO'nun haftalık kültür-sanat dergisiydi; oldukça büyük boyutlardaydı. Mustafa Kemal bize orada bir sayfa verdi. Gazetecilikten anlayan neredeyse kimse yoktu aramızda; sadece Zeynep Avcı'nın desteği vardı. Beni de sayfa sorumlusu yaptılar ve yazmaya başladık. Gerçekten çağıl çağıl aktı yazılar. Konuşmadığımız konu yok gibiydi. Günün tartışılan her meselesine dokunuyorduk. Mesela o dönemde *Mine* filmi gösterilmişti; sadece o film üzerine bir düzine yazı çıkarmıştık. Somut'un tirajı biz başladığımızda haftalık 45.000'di. 1982-83 yıllarından bahsediyorum. Biz yazdıkça 35-36.000'lere çıktı. Sonra yazarlar kooperatifi Mustafa Kemal'i görevden aldı. Onun gitmesiyle bizi de dışarı attılar. Ve bu, yazılarını heyecanla okuduğunuz erkek yazarların yaptığı bir şeydi. Bir de çok komik bir detay: 4. sayfanın sağ üst köşesine küçük küçük bir biyolojik kadın sembolü koymuştuk. O sembolü koymak bile büyük bir cesaret gerektiriyordu o zaman. Bunu bugün anlamanız zor biliyorum ama gerçekten uzun uzun tartışmıştık. "*Sayfanın adını feminizm koyalım mı?*" diye düşündük ve yapamadık. Gerçekten yapamadık.

Biraz geri sararsak: “*Biz feministiz*” diye açık açık ortaya çıkmadığımız için, ilk büyük adım olarak Şirin Jizel Halimi’yi Fransa’dan davet ettik. Cezayir kökenli bir Fransız feminist. Harika bir sempozyum oldu; kadınların ve erkeklerin katıldığı. Bizim için bir dönüm noktasıydı. Halkımız büyüdü, yaptıklarımız daha görünür oldu. Sonra Kristina Perincioli depremi geldi. Alman bir feminist, aynı zamanda ilk tanıdığımız feminist lezbiyen, teorik fizikçi. Yazları Alman çiftliklerinde köylü kadınlarla yaşama deneyimi olan sıra dışı bir kadın. Bir gün elinde altı adet Kadın ve Şiddet üzerine filmle çıkageldi. Bizim adresimizi bir kâğıda yazmışlar; o da kalkıp İstanbul’a gelmiş. Bizi önceden hazırladı: “*Şöyle oturacaksınız, itiraz olursa böyle karşılık vereceksiniz...*” Ajitasyon- propaganda nasıl yapılır, adeta ders verdi. Biz o kadar naiftik ki... Gerçekten bilmiyorduk. O toplantıdan sonra büyüydük. Kadın ve şiddet meselesini merkezimize almamızda -ve daha sonra dayağa karşı kampanya, şiddete hayır kampanyası gibi süreçlerin doğmasında- çok önemli bir kadının, Nursel Öztunalı’nın payı vardır. 1999’da kaybettiğimiz bir mimar. O kadar cesur bir kadındı ki. Bugün Me Too, ifşa hareketleri ne kadar cesaret gerektiriyorsa, o bunu 80’lerin başında yaptı. Önce kadınca dergisine gitti; yaşadığı şiddeti anlatmak istedi. Ama o sırada Duygu Asena henüz feminist kimliğiyle tanınan Duygu Asena değildi; “*Erkeğinizi nasıl elinizde tutarsınız*” gibi içerikler üreten bir dergiydi sonuçta. Ona söz vermediler. Doktor olan kocasından gördüğü ağır şiddeti anlatmasına izin bile vermediler. Nursel bunu bizimle paylaştığında hepimiz sarsıldık. Ve bu deneyim, kadın hareketinin en önemli kampanyalarından birine dönüştü.

Bütün bu süreç aslında her konuda yeni keşiflerle ilerledi. Bu keşiflerin karşısında nasıl bir tutum alacağımızı, neyin feminizm olduğunu, neyin doğru olduğunu tartışa tartışa büyüydük. Zamanla ikinci, üçüncü halkalar oluştu. Kitabın çevirisiyle baş edemeyince dil bilen kadınlara yeniden çağrı yaptık ve YAZKO’da daha geniş toplantılar düzenledik. O arada, Ankara’ya davet edildik. Ben ve Şirin gidip Ankara’daki kadınlara ne yaptığımızı, nerelere vardığımızı, ne öğrendiğimizi, neyle karşılaştığımızı anlattık. Zorluklar nelerdi, bizi ne zorluyordu, hepsini paylaştık. Bu süreçte yeni halkalar genişledi; Ankara’da da bir kıvılcım oluştu. Ardından aklınıza gelebilecek pek çok oluşum Mor Çatı, ilk kadın sığınma evi, Kadın Eserleri Kütüphanesi, KADER ve bugün tanıdığımız pek çok kadın örgütü bu halkalardan büyüyerek gelişti.

Şunu söyleyerek toparlayayım: O yıllarda ilkler olarak hem keşfettik hem de keşfettiklerimizi aktarabildiğimiz kadar aktardık. Yaptığımızı tek bir cümleyle anlatmam gerekirse: Sesimizi duyurduk. Kadınlar vardır dedik ve kimsenin inkâr edemeyeceği şekilde söyledik. İlk 8 Mart kutlaması için –sanırım 1983– Şirin’le Cağaloğlu’ndaki tüm gazete merkezlerini dolaştık. Cumhuriyet dahil, sol sayılan bütün gazeteler haberi basmayı reddetti. Hasan Cemal ve Okay Gönensin’e dönüp “*Bunun bedelini ödeyeceksiniz*” dediğimi hatırlıyorum. O kadar güçlü hissediyorduk kendimizi.

Sonunda Cumhuriyet arka sayfada küçücük bir not yayınladı. Ama “*Dünya Emekçi Kadınlar Günü*” diye! Buna fena halde sinirlenmişim; çünkü her kadın emekçidir. Evde çalışma da emektir. Doğru düzgün yayımlayan tek gazete, kadın bir gazetecinin hazırladığı Günaydın ekiydi.

Şunu gördük: Biz vardık. Sesimizi duyurmuştuk. Ayşe Ayata ve arkadaşlarının araştırması da gösterdi ki; 12 Eylül'ün oluşturduğu mecliste kadın milletvekili oranı %0,2 olmasına rağmen, tarihin en kadın yanlısı yasaları çıktı. Çünkü biz dışarıda vardık ve kimse bizi duymamazlık edemiyordu. Biz isyanımızı söze dönüştürdük. Kate Millett'in dediği gibi, bazı şeyleri anlatabilmek için zaman zaman abartmak zorundaydık; biz de öyle yaptık. Bugün o gücün üzerine koyarak, kadınların yaşamlarını iyileştirecek her alanda, çalışmak zorundayız. Bunu da ancak dayanışarak ve egolarımızı törpüleyerek yapabiliriz. Bunun kestirme yolu yok. Herkes kendi örgütünde ve başka örgütlerle birlikte bugüne uygun bilinç yükseltme toplantıları yapmak zorunda. Çünkü kadın sorunu yalnız zihinsel bir mesele değil. Duygusal olmakla suçlanıyoruz ya; oysa bu bizim gücümüz. Artık dünyada IQ tek başına ölçüt değil, duygusal zekâ konuşuluyor ve biz bu konuda çok güçlüyüz. O halde bunu da resme katmak zorundayız.

Son olarak iki önerim var. Birincisi: Türkiye'deki tüm kadın hareketlerini bir araya getirecek bir ağ kurulmalı. Her örgüt yaptığı işleri, karşılaştığı zorlukları ve çözümleri bu ağa koymalı. Bir kadın Adıyaman'da çalışma yapmak istediğinde kimi bulacağını bilmek zorunda. İkincisi: Anadolu'nun mozaik olduğu söylenir; ama ben buna inanmıyorum. Biz aşure olmak zorundayız. Aşurede her malzeme kendi tadını korur ama birleşince bambaşka bir kıvam ve lezzet ortaya çıkar. Farklılıklarımızla bir arada olmanın gücü budur. Ve aşurenin kıvamını tutan şekerdir; yani bizi birbirimize bağlayan şey dayanışmadır. Benim gönlüm bundan yana.

FORUM

Toplantının forum oturumu, kadınların çok çeşitli deneyimlerinin, farklı toplumsal konumların ve feminist mücadelenin kuşaklar arası etkilerinin somut biçimde açığa çıktığı zengin bir tartışma zemini yaratmıştır. Toplantı kapsamında düzenlenen forum oturumu, nitel veri toplama tekniği olarak kurgulanmış küçük grup çalışmaları biçiminde yürütülmüştür. Forum oturumuna toplam 75 (tamamı kadın, farklı yaş, sınıf ve örgütlenme deneyimine sahip) dâhil olmuş, katılımcılar ısınma etkinliklerinden sonra salonda küçük gruplara ayrılarak üç yönlendirici soru etrafında tartışmaya davet edilmiştir. İlk soru, “Feminizmin gerçekten birine destek olduğunu hissettiğimiz an nasıl bir andı?” biçiminde iletilerek katılımcıların feminist mücadelenin kendileri ve çevreleri üzerindeki somut etkilerini kişisel deneyimler üzerinden tartışmalarını amaçlamıştır. İkinci soru, “Hangi davranışlarımız kapsayıcılığı ve dayanışmayı büyütür?” üzerinden, katılımcıların kapsayıcı pratikleri ve dayanışmayı güçlendiren ilişki biçimlerini birlikte tanımlamalarına imkân vermiştir. Üçüncü soru ise iki alt başlık hâlinde ele alınmış; önce “Hangi riskler dayanışmayı zayıflatır?” ardından da “Bu risklerin önüne nasıl geçebiliriz?” soruları tartışılarak, dayanışmayı zayıflatan mekanizmaların birlikte tanımlanması ve çözüm odaklı önerilerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Oturum boyunca yürütülen tartışmalar katılımcıların izniyle ses kaydına alınmış, anonimleştirilmiş, ardından kelimesi kelimesine çözümlenerek içerik analizi için metne dökülmüştür. Elde edilen veriler, forum bölümünde özetlenen temalar ve alıntılar eşliğinde rapora yansıtılmıştır.

Aşağıdaki alt bölümler, tüm grupların aktarımından derlenen ayrıntılı temaları ve dikkat çekici gözlemleri kapsamaktadır.

Tartışma Dinamikleri: Eşitlik, Sessizlik ve Görünmez Hiyerarşiler

Sessizlik ve ifade edememe deneyimi

- Birçok genç kadın, kendini ifade ederken çekingenlik, “yanlış bir şey söyleme kaygısı”, “bilgi/deneyim yetersizliği hissi” gibi nedenlerle daha az konuştuğunu belirtmiştir.
- Bazı katılımcılar, gruplarında söze girmeleri için teşvik edilseler bile, sınıfsal farklar, kırsal geçmiş, örgütlü deneyim eksikliği, ya da öğrencilik hâli nedeniyle kendilerini daha geri planda tuttuklarını ifade etmiştir.

Sınıf ve kültürel kodlardan kaynaklı baskılanma hissi

- Bir katılımcı, grupta verilen bazı örneklerde kırsal kadınların “eğitimsiz, imkânı kısıtlı, pasif” biçimde temsil edilmesinin kendi deneyimini tetiklediğini söyleyerek, “sınıf farkı” hissettiğini belirtmiştir.
- Bu anlatı, diğer katılımcılar tarafından büyük dikkatle dinlenmiş, farklı sınıfsal deneyimlerin feminist tartışmalarda nasıl görünmez bir gerilim hattı yarattığı üzerine güçlü bir farkındalık oluşmuştur.

Yaş ve deneyim hiyerarşisi

- Birçok genç katılımcı, 40 yaş üzeri feminist ve aktivist kadınların birikiminden beslendiklerini ancak zaman zaman bu birikimin “fazla ağırlık” yarattığını dile getirmiştir.
- 40+ yaş grubu ise genç kadınların ifade zorluklarının kendileri için yeni bir öğrenme alanı olduğunu belirtmiş; kuşaklar arası diyalogun özenle kurulması gerektiğini vurgulamıştır.

Konuşma hakkı, kolaylaştırıcılık ve güvenli alan

- Grupların büyük çoğunluğu eşit söz hakkı yaratmaya çalışmış, bazıları ise “farkında olmadan baskı yarattıklarını” ifade etmiştir.
- “*Konuş, konuşmalısın*” baskısıyla “sus, söyleme” baskısının bir tür benzer baskı mekanizması yaratabileceği fark edilmiştir.
- Bir katılımcının ifadesi çok etkileyicidir: “*Kendimi ifade edebilmek için güvenli alan açtınız, yoksa söyleyemezdim*”.

Bu kısım, katılımcılar tarafından forum oturumunun en öğretici boyutlarından biri olarak belirtilmiş ve kapsayıcılık kavramının feminist örgütlenme ve dayanışma pratiklerinde ne kadar merkezi olduğunu açık biçimde ortaya koymuştur. Katılımcıların deneyimleri, kesişimsellik kuramıyla açıklanan çoklu eşitsizlik biçimlerinin sahada nasıl yeniden üretildiğini somut bir şekilde göstermektedir. Genç kadınlar, sınıfsal ve kültürel kodları farklı olan katılımcılar veya örgütlenme deneyimi daha az olanlar zaman zaman **kendini ifade etme güçlüğü, yanlış anlama/ söylenme kaygısı ve bilgi hiyerarşisine takılma** gibi nedenlerle tartışmalara daha az katıldıklarını ifade etmiştir. Bu durum, kapsayıcılığın yalnızca fiziksel katılım değil, **duygusal güvenlik** ve **eşit söz hakkı** gerektirdiğinin önemini vurgulamaktadır.

Katılımcılar, kapsayıcılığı zayıflatan en görünmez alanın **dil** olduğunu özellikle vurgulamıştır. Butler’ın belirttiği üzere dil yalnızca iletişim aracı değildir; ilişkileri, özneyi ve güç konumlarını kurar. Forumda bazı ifadelerin sınıfsal ayrımlar yaratması veya belirli kimlikleri küçümseyici çağrışımlar taşıması, kapsayıcı dilin önemini daha görünür hale getirmiştir. Bazı kategorileştirici ifadeler, fark edilmeden de olsa bazı katılımcılarda dışlanmışlık hissi yaratma riskine sahiptir. Bu nedenle kapsayıcılık, dilde özen, temsilde duyarlılık ve farklı deneyimlerin meşru görülmesi ile yakından ilişkili olarak ele alınmıştır.

Bunun yanında forumda öne çıkan güçlü bir diğer tema, “**güvenli alanın birlikte inşa edilmesi**” gerekliliğidir. Feminist politikalarda “**yakınlık ve karşılaşma etiği**” olarak kavramsallaşan yaklaşım, forumdaki tartışmalarda somut karşılığını bulmuştur. Sessiz kalan katılımcıların neden sessiz kaldığını anlamaya yönelik merak, baskı kurmadan alan açma çabası ve farklı konumların dikkatle dinlenmesi, kapsayıcı zeminlerin tesadüfi değil; **bilinçli pratikler** olduğunu göstermiştir. Katılımcıların bir kısmı, gruplarında söz almanın kolaylaştırıldığını ancak yine de

yaş, eğitim ve sınıf farklarının kendilerini geride tuttuğunu belirtmiştir. Bu durum, kapsayıcılığın yalnızca davranışsal değil, aynı zamanda **yapısal bir mesele** olduğunu göstermektedir.

Forum tartışmalarının bu kısmı, kapsayıcılığın feminist örgütlenmede hem bir etik ilke hem de sürekli yeniden kurulan bir pratik alan olduğunu göstermiştir. Katılımcılar farklı toplumsal konumlardan gelen kadınların kendilerini güvende ve eşit hissetmediği ortamlarda dayanışmanın tam anlamıyla mümkün olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle kapsayıcılık, eşit söz hakkı, önyargısız dinleme, sınıfsal ve kültürel duyarlılık, dilde özen ve kuşaklar arası yatay ilişki kurma ve dayanışma gibi pratikleri gerektiren bütüncül bir süreç olarak değerlendirilmiştir.

Feminizmin Güç Verdiği Anlar: Deneyim, Hafıza ve Dönüşüm

Katılımcılar ilk soruya yanıt verirken hem bireysel hem kolektif hafızayı canlandırmış, feminist mücadelenin somut kazanımlarının hayatlarına nasıl dokunduğunu aktarmıştır.

Bireysel güçlenme ve dayanışma anları

- Şiddete maruz bırakılan bir kadına destek olduğunda “ışığın yandığını hissettiğini” söyleyen katılımcılar; bir kadının cesaret bulmasının kolektif bir güç ürettiğini ifade etmiştir.
- Öğrencilerden veya danışmanlardan gelen teşekkürler, pek çok kadın için **“feminizmin işe yaradığını gösteren an”** olarak anlatılmıştır.

Kolektif feminist hafıza

- 1990’lar ve 2000’lerdeki önemli yasal kazanımlar (438. madde, 4320 sayılı kanun, şiddet uygulayan eşe uzaklaştırma kararları, kadın beyanı esaslı ilkesi) hatırlanmış ve bu mücadelelerin genç kuşağa yeterince aktarılmadığı vurgulanmıştır.
- *Şule Çet* davasının feminist hareketin baskısıyla bir kazanıma dönüşmüş olması, birçok katılımcı tarafından güçlü bir örnek olarak paylaşılmış ve dava izleme pratiklerinin işlevselliği vurgulanmıştır.

Uçan Süpürge’nin kurulduğu yıllar

- Gönüllülük ve hiyerarşisiz çalışma kültürünün yaratmış olduğu heyecan; festival ve kampanyaların sahada yarattığı dönüşüm, çok sayıda şehirde yürütülen faaliyetlerin dayanışmayı büyütmesi güçlü anlatılar arasında yer almıştır.

“Zincirleme dayanışma” modeli

Genç kadınların aktardığı güçlendirici bir örnek olarak şu anlatıyı paylaşmıştır: Bir kadın destek alır, güçlenir ve sonra *“Peki ben ne yapmalıyım?”* diye sorar. Ona verilen yanıt: *“Sen de bunu başka bir kadına yap”*.

Forumda öne çıkan en güçlü metaforlardan biri, feminist mücadelenin **“kuşaktan kuşağa aktarılan zincirleme bir güç”** oluşturduğuna dair vurgudur. Katılımcıların paylaştığı deneyimler, dayanışmayla güçlenen bir kadının bu gücü yalnızca kendisinde tutmayıp başka bir kadına aktardığını, böylece mücadelenin sürekliliğini sağlayan döngüsel bir dayanışma ağı kurulduğunu göstermiştir.

Bell Hooks'a göre “kolektif güçlenme” (collective empowerment), bireysel dönüşümün yalnızca kişisel bir deneyim olarak kalmayıp topluluk içinde yeniden üretildiği, paylaşım yoluyla çoğaldığı bir süreçtir. Bu nedenle dayanışma anlarının kuşaktan kuşağa aktarılan zincirleme bir güce dönüşmesi, feminist mücadelenin sürekliliğini ve kolektif niteliğini güçlendiren temel mekanizmalardan biri olarak görülmektedir. Genç bir kadının destek aldıktan sonra *“Peki ben ne yapmalıyım?”* sorusuna verilen *“Sen de başka bir kadına bunu yap”* yanıtı, dayanışmanın hiyerarşik olmayan, paylaşımcı ve kendini çoğaltan niteliğini görünür kılmıştır. Böylece feminist hareket, yalnızca bireysel güçlenme anlarıyla değil, kuşaklar arasında aktarılan bu zincirleme güç mekanizmasıyla süreklilik ve direnç kazanmakta; toplumsal dönüşümün taşıyıcılarını her seferinde yeniden üretmektedir.

Dayanışmayı Kapsayıcılığı Artıran Unsurlar: Dinlemek, Öğrenmek ve Ortak Zemin

Gruplar, kapsayıcılığı büyüten davranışları hem somut örneklerle hem de pratik yöntemlerle tartışmıştır.

Önce dinlemek ve anlamak

- Kadınların kendini ifade edebilmesi için güvenli bir zemin yaratmanın ilk adımının “aktif dinleme” olduğu vurgulanmıştır.
- Yargılamadan dinlemek, ortaklaştırıcı bir dil kullanmak ve karşı tarafın deneyiminden öğrenmeye açık olmak, en sık tekrarlanan temalardan biridir.

Farklılıkları tanımak ve dönüştürmek

- Sınıfsal, etnik, yaşsal veya kültürel farkların yok sayılmasının değil, görünür kılınmasının ve kapsayıcı biçimde ele alınmasının dayanışmayı büyüttüğü belirtilmiştir.
- Akademik bilgi ile pratik bilginin birlikte var olabileceği, örgütlü feminist hareket ile alanda çalışan yerel kadın örgütlerinin deneyimlerinin birbirini tamamladığı vurgulanmıştır.

Dil kullanımında hassasiyet

- Katılımcılar dildeki bazı ifadelerin farkında olmadan dışlayıcı veya küçümseyicibir etki yaratabileceğini belirtmiştir.
- Katılımcılar, *“değişim dilde başlar”* ifadesiyle dile gösterilecek özenin kapsayıcılığın temel koşulu olduğunu yinelemiştir.

Ortak alanlar, ortak üretim

- Festival, açık hava sinemaları, sokak gösterileri, mahalle etkinlikleri gibi kolektif hareket alanlarının hem kadınların görünürlüğüne artırdığı hem de dayanışmayı güçlendirdiği anlatılmıştır.
- Kadınların kendi hikâyelerini anlatabileceği, birbirinden ilham alabileceği ortamların artırılması önerilmiştir.

Dayanışmayı ve kapsayıcılığı artıran temel unsurlar, forum tartışmalarında da ortaya çıktığı gibi, **“aktif dinleme, öğrenmeye açıklık, ihtimam etiği ve ortak bir zemin kurma”** etrafında şekillenmektedir. Katılımcıların deneyimleri, kapsayıcı bir tartışma ortamının yalnızca söz hakkının eşit dağıtılmasıyla değil, aynı zamanda birbirinin duygularına, kırılganlıklarına ve yaşam koşullarına özen gösteren bir ilişkisellik içinde kurulabileceğini göstermiştir. Panel konuşmaları boyunca tartışılan ihtimam etiği, forum esnasında bireyler arası sorumluluğu, karşılıklılığı ve duyarlılığı merkeze alır; bu yaklaşım forumda sessiz kalan katılımcılara baskı kurmadan alan açma, sınıfsal veya kültürel farklılıkları tehdit değil; öğrenme imkânı olarak değerlendirme ve karşıdakinin deneyimini ciddiyetle duyma pratiklerinde somut karşılık bulmuştur. Böylece dayanışma, yalnızca birlikte hareket etme pratiği olmaktan çıkıp özen, *sorumluluk ve karşılıklılık* üzerinden kolektif bir dönüşüm alanına dönüşmektedir.

Dayanışmayı Zayıflatan Riskler: Dışlama, Tahakküm ve Yorgunluk

Çok sayıda grup, dayanışmayı zorlaştıran yapısal ve ilişkisel riskleri ayrıntılı biçimde tartışmıştır.

Sınıfsal ve kültürel ayrımlar

- Kırsal-kentsel farklılıkların, eğitim düzeyinin ve ekonomik imkânların oluşturduğu görünmez duvarlar birçok katılımcı için önemli bir risk alanıdır.
- Bu anlamda bir katılımcının ifadesi dikkat çekicidir: *“Bazen sadece karın doyurmak derdi varken biz burada yüksek düzeyde tartışmalar yapıyoruz. Bu gerçekliği görmezden gelince dışlayıcı oluyoruz”*.

Bilgi ve deneyim hiyerarşisi

- “Hocalar konuşur, gençler susar” kültürünün alışkanlık hâline gelebileceğinin riskli olduğu belirtilmiştir.
- Bazı gruplarda not tutan ya da soruları yazan kişinin kendiliğinden “lider” pozisyonuna kayması, bunun fark edilmeden hiyerarşi kurması örneklenmiştir.

Eril davranış biçimleri ve güç gösterileri

- “Doğan görünümünde Şahin” metaforu kullanılarak, feminist söylemin eril yöntemlerle yürütülmesinin dayanışmayı zayıflattığı ifade edilmiştir.

- Rekabet, ego çatışmaları ve örgütler arası güç mücadeleleri kadın hareketinde kırılmalar yaratmaktadır.

Dışlayıcı veya stereotipleştirici dil

- Bazı ifadelerin katılımcıları tetikleyebildiği, deneyim ve kimlikleri değersizleştirebildiği örneklerle aktarılmıştır.

Forum tartışmaları, dayanışmayı zayıflatan risklerin çoğunlukla fark edilmeden işleyen dışlama, tahakküm ilişkileri ve duygusal/örgütsel yorgunluk eksenlerinde ortaya çıktığını göstermiştir. Katılımcıların deneyimleri, özellikle sınıfsal ve kültürel farklılıkların -iyi niyetli ifadelerde dahi- yeniden üretilebilen üstenci bir dile dönüşebildiğini; bunun da bazı kadınlarda *geri çekilme*, *söz almaktan kaçınma* ya da *kendini yetersiz hissetme* gibi etkiler yarattığını ortaya koymuştur. Bu durum, feminist örgütlenmelerde hiyerarşinin yalnızca kurumsal yapılarla değil, bilgi, yaş ve deneyim üzerinden kurulan görünmez güç ilişkileriyle de sürdürülebileceğini göstermiştir. Ayrıca forumda dile getirilen “kapsayıcılık baskısı” veya “sürekli temsil yükü” gibi unsurlar, feminist hareket içinde giderek artan duygusal emek ve tükenmişlik sorunlarına işaret etmektedir. Örgütler arası rekabet, kişisel egoların çatışması, eril söylemlerin yeniden üretilmesi ve kuşaklar arası iletişim kopuklukları da dayanışmayı zayıflatan yapısal riskler arasında değerlendirilmiştir. Bu çerçevede dayanışmanın sürdürülebilir olabilmesi, yalnızca dışlayıcı pratiklerden kaçınmayı değil, tahakküm ilişkilerini tanımayı, duygusal yorgunluğu görünür kılmayı ve kapsayıcı bir örgüt kültürünü kolektif biçimde yeniden inşa etmeyi gerekli kılmaktadır.

Pratik Çözüm Önerileri ve Sonuç: Kapsayıcı Dayanışmanın Yeniden İnşası

Forum tartışmaları, feminist örgütlenmelerde dayanışmayı sürdürülebilir kılmak ve kapsayıcı bir kolektif yapı oluşturmak için atılması gereken adımların hem ilişki temelli hem de yapısal düzeyde ele alınması gerektiğini ortaya koymuştur. Katılımcıların deneyimlerinden süzülen pratik çözüm önerileri, kapsayıcılığın tesadüfi değil; **sürekli dikkat**, **özen** ve **ortak sorumluluk** gerektiren bir süreç olduğunu göstermektedir.

Genç kadınların, özellikle de sosyoekonomik açıdan dezavantajlı konumlarda bulunduğunu ifade eden genç kadınların feminist harekete katılımının önündeki görünmez engellerin tanınması ve bu engelleri azaltacak kapsayıcı stratejilerin geliştirilmesi gerekmektedir. Forumda paylaşılan deneyimler, ekonomik yetersizlik, sınıfsal kodlar, kültürel baskılar ve örgütlenme deneyimi eksikliğinin genç kadınlarda “feminizm bana göre değil”, “orada bana yer yok” duygusu yarattığını göstermiştir. Bu nedenle feminist örgütlenmelerin, kesişimsellik yaklaşımı doğrultusunda, sınıfsal kırılanlıkları görünür kılan ve bu gruplara özgü ihtiyaçları merkeze alan yöntemler geliştirmesi önemlidir. Katılım maliyetini düşüren (ulaşım, bakım emeği, mekân erişimi gibi), genç kadınların kendilerini rahatça ifade edebileceği, yargılanmayacaklarını bildikleri alanlar yaratmak; mentorluk, eşlik etme ve kuşaklar arası dayanışma mekanizmaları oluşturmak bu açıdan kritik adımlardır. Aksi halde feminist hareket, yapısal eşitsizliklerle çokça karşılaşan genç kadınların

bir kısmı için uzak, erişilemez ve sınıfsal olarak dışlayıcı bir alan olarak algılanmaya devam edecektir. Bu grupların deneyimlerinin hem görünür kılınması hem de politik olarak merkezlenmesi, feminist hareketin kapsayıcılığını ve sürdürülebilirliğini güçlendirecektir.

İlk olarak, **dilde özen ve farkındalık** kapsayıcı dayanışmanın temel taşlarından biri olarak öne çıkmıştır. Sınıfsal, kültürel, kuşaksal ya da eğitim temelli ayrımları yeniden üretebilen ifadelerin fark edilmesi; örnek verirken genellemeden kaçınılması ve dilin ilişki kurma biçimlerini nasıl şekillendirdiğinin bilinçli bir şekilde ele alınması, dışlayıcı pratiklerin önüne geçilmesi açısından önemli görülmüştür. Butler'ın dilin yalnızca aktaran değil, özneyi ve ilişkileri kuran bir eyleyici olduğunu ortaya koyan yaklaşımı dilde özenin önemini vurgulamaktadır.

İkinci olarak, **güvenli alanların bilinçli biçimde kurulması**—yani kadınların deneyimlerini yargılanmadan, dışlanmadan, sözlerini kesilme kaygısı duymadan ifade edebilecekleri tartışma zeminlerinin yaratılması—özellikle genç kadınların ve örgütlenme deneyimi sınırlı olanların katılımını artırmak açısından elzem görülmüştür. Sessiz kalan katılımcıları “konuşmaya zorlamadan, ama görünür kılarak” tartışmaya davet etmek; onların sessizliklerinin ardındaki nedenleri merak etmek; eşzamanlı olarak baskı üretmemeye dikkat etmek, **“ihdimam etiği”** çerçevesinde kolektif sorumluluğun bir gereği olarak değerlendirilmiştir. Forum tartışmaları, dilin kapsayıcılığı güçlendiren ya da zayıflatan en kritik alanlardan biri olduğunu açıkça göstermiştir. Sınıfsal, kültürel, kuşaksal veya etnik farklılıkları farkında olmadan dışlayıcı biçimde yeniden üreten ifadeler, feminist alanlarda bazı kadınların kendilerini geri çekmesine ya da yeterli görmemesine neden olabilmektedir. Bu nedenle feminist örgütlerin, ortak bir “kapsayıcı dil sözlüğü” ya da “feminist sözlük” oluşturması önerilmektedir. Böyle bir sözlük; dışlayıcı, üstenci veya stereotipleştirici ifadelerin fark edilmesini kolaylaştıracağı gibi, feminist hareket içinde ortak bir dil, ortak değerler ve ortak duyarlılıklar üretmek açısından da önemli bir araç olacaktır. Uçan Süpürge Vakfı'nın geliştirdiği **e-eşitlik modeli**, kapsayıcı dil, özenli iletişim ve eşitlik temelli ilişki kurma biçimlerini sistematik hâle getiren bir örnek olarak bu alana güçlü bir referans sunmaktadır. Modelde olduğu gibi dilde özen, temsilde duyarlılık ve güç ilişkilerinin farkında olmak; feminist örgütlerin kendi iç iletişiminde ve dışa dönük çalışmalarında daha kapsayıcı, eşitlikçi ve dönüştürücü bir yöntem geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Üçüncü olarak, **kesişimselliğe dayalı bir farkındalık**, kapsayıcılık açısından merkezi bir konumda yer almaktadır. Kadınların deneyimleri tekil değildir; sınıf, etnisite, göçmenlik, engellilik veya yaş gibi çoklu konumlanışlar eşitsizliği farklı biçimlerde üretir. Forum tartışmaları, bu çoklu kimlik eksenlerinin fark edilmediği ortamlarda dayanışmanın yüzeysel kaldığını; bu eksenlerin hesaba katıldığı durumlarda ise dayanışmanın güçlendiğini açıkça göstermiştir.

Dördüncü olarak, **kuşaklar arası iletişim ve bilgi aktarımının güçlendirilmesi**, dayanışmanın uzun erimli etkisi açısından önem taşımaktadır. Katılımcıların forumda paylaştığı **“zincirleme güç örüntüsü”**, kolektif mücadelenin ancak kuşaktan kuşağa aktarılan deneyimler, hafıza ve dayanışma pratikleriyle sürdürülebileceğini göstermiştir. Bireysel güçlenmenin, başka kadınlara aktarılan bir

dayanışma davranışına dönüşmesi, Hooks'un tanımladığı “**kolektif güçlenme**” yaklaşımının sahadaki karşılığı olarak okunabilir. 1990'lardan bugüne feminist mücadelenin kazanımlarını genç kuşağa aktarmak bir gereklilik olarak görülmektedir. “Feminist hafıza aktarılmazsa kaybolur” vurgusu birçok grup tarafından yapılmıştır.

Son olarak, çözüm önerileri aynı zamanda **örgütsel kültürün dönüşmesini** de gerektirmektedir. Örgütler arası rekabetin azaltılması, ortak etkinliklerin ve birlikte üretim alanlarının çoğaltılması; sanatı, festivali ve kamusal alanı feminist dayanışmanın bir aracına dönüştüren pratiklerin yaygınlaştırılması, dayanışmayı hem görünür hem de erişilebilir kılan yöntemler olarak değerlendirilmiştir. Bu öneriler, feminist hareketin yalnızca eleştirel değil, aynı zamanda yaratıcı ve dönüştürücü bir kolektif pratik olduğunu da bir kez daha doğrulamaktadır.

Sonuç olarak, forum tartışmaları dayanışmanın sürdürülebilirliği için kapsayıcılığın vazgeçilmez bir boyut olduğunu ve bu kapsayıcılığın hem bireysel hem de örgütsel düzeyde sürekli yeniden üretilmesi gereken bir süreç olduğunu göstermiştir. Dil, güç ilişkileri, duygusal emek, kuşaklar arası farklar ve sınıfsal gerilimler üzerine farkındalık geliştirilmediğinde dayanışma kırılganlaşmakta; ancak bu unsurlar kolektif özen ve ilişkisellik ile ele alındığında feminist hareket hem derinleşmekte hem de daha geniş bir toplumsal dönüşüm kapasitesine ulaşmaktadır.

YUVARLAK MASALAR

Bu çalışmanın temel amacı, kadın örgütlerinin yerel bağlamdan taşıdıkları bilgi ve deneyimi görünür kılmak, mevcut feminist politikalara katkı sunmak ve karar alıcılar için uygulanabilir yol haritaları oluşturmaktır. Yuvarlak masa yöntemi, deneyim aktarımı ve ortak akıl üretimini mümkün kılmış; yereldeki ihtiyaçların ulusal politika süreçlerine taşınabileceği güçlü bir zemin yaratmıştır.

Toplantı kapsamında dokuz tematik yuvarlak masa oluşturulmuş; katılımcılar kendi illerindeki saha gözlemlerini, uygulama deneyimlerini ve karşılaşılan yapısal engelleri paylaşmışlardır. Oturumlarda özellikle göç, adalete erişim, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, eğitim, yaşlanma, kadın yoksulluğu-istihdam ve kırsal/çevre temaları ele alınmıştır. Her masa, karşılaşılan sorunları, mevcut mekanizmaların sınırlarını ve uygulamaya dönük çözüm önerilerini tartışmıştır. Yuvarlak masalar, katılımcıların kendi illerindeki pratiklerden yola çıkarak sorunları, güçlü yönleri ve çözüm önerilerini birlikte düşünebilecekleri şekilde yapılandırılmıştır. Her masada 6-12 kişi yer almış; temsil dağılımı kadın örgütleri, akademisyenler, sahada çalışan uzmanlar, kooperatif temsilcileri ve genç kadın örgütlenmeleri gibi çeşitlilik gösterecek şekilde oluşturulmuştur.

Her masada tutulan notlar ve sözlü paylaşımlar kayıt altına alınmış; ardından rapor için tematik analize tabi tutulmuştur. Bu rapor, ham verilerin analitik biçimde birleştirilmiş, feminist ilke ve yaklaşımlarla yeniden düzenlenmiş halidir.

Küresel ve Ulusal Bağlam

Bu çalışma, Türkiye’de kadın haklarının gerileme baskısı altında olduğu, kazanılmış hakların tehdit altında bulunduğu, demokratik katılımın sınırlı olduğu ve yoksulluğun kadınlar üzerindeki etkisinin derinleştiği bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Bu bağlam, masaların ortak gündemlerinin şekillenmesinde belirleyici olmuştur:

- Ayrımcılık ve nefret söylemi artmakta
- Yoksulluk derinleşmekte
- Şiddet türleri çeşitlenmekte
- Yerel yönetim-merkezi yönetim ilişkileri kadın örgütleri için öngörülemezleşmekte
- Kadın örgütleri ciddi bir fon ve sürdürülebilirlik krizi yaşamaktadır
- Göç, iklim krizi, yaşlanma ve LGBTI+ hakları gibi kesişimsel alanlar aciliyet kazanmaktadır.

Tartışmalar, söz konusu bağlamın içinde yükselen ihtiyaçları bir araya getirmektedir.

KADINA YÖNELİK ŞİDDETLE MÜCADELE MASASI

Kadına yönelik şiddet, birçok bölgede kültürel kodlarla normalleştirilmiş, aile içi mahremiyet gerekçesiyle görünmez kılınmış bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadınlar şiddete maruz kaldıklarında bildirim yapmaktan çekinmekte, sosyal çevre ve ekonomik bağımlılık çoğu zaman bu bildirim önünde engel oluşturmaktadır. En belirleyici sorunlardan biri de yoksulluktur; temel ihtiyaçlarını karşılayamayan kadınlar için şiddet çoğu zaman “ikinci” bir meseleye dönüşmekte, gündelik hayatta hayatta kalma mücadelesi şiddeti görünmezleştirmektedir. Kamu kurumlarında görev yapan personelin şiddeti reddeden, görmezden gelen ya da gerekli mekanizmaları işletmekten kaçınan tutumları, kadınların adalete erişimini sistematik biçimde geciktirmekte veya engellemektedir. Ayrıca şiddetle ilgili güvenilir verilerin paylaşılmaması, baro ve sağlık kurumları arasında koordinasyon eksikliği kadın örgütlerinin savunuculuk kapasitesini zayıflatmaktadır. Kadınlar+lar yönelik şiddet ise tamamen görünmezdir; trans kadınların sığınma evlerine kabul edilmemesi ciddi hak kayıplarına yol açmaktadır. Fon ve kaynak daralmasıyla birlikte sivil toplum örgütleri sürdürülebilirlik krizi yaşamaktadır. Bu tematik çalışmada sorunlar aşağıdaki gibi analiz edilmiştir.

- **Kültürel kodlar ve normalleşmiş şiddet:** Kadına yönelik şiddet birçok bölgede “aile içi mesele” olarak görülmekte, kadınların şiddeti bildirmesi hem sosyal hem ekonomik hem de güvenlik gerekçeleriyle zorlaşmaktadır.
- **Yoksulluk ve hayatta kalma önceliği:** Ekonomik kriz, şiddeti görünmez kılmakta; kadınların önceliği temel ihtiyaçlarını karşılamak olmaktadır. “*Tokat mı, gece ne yiyeceğiz mi?*” sorusu, kadınların gündemini belirlemektedir.
- **Kamu kurumları ile iletişim sorunları:** Memurların şiddet vakalarını reddeden tutumu, 6284’ü uygulamamak için diretilen pratikler, yanlış yönlendirmeler ve “*biz; bizi arayan tüm kadınlara ulaşıyoruz*” söylemi ortak bir deneyim olarak aktarılmıştır.
- **Veriye erişim:** Müftülük, baro, sosyal hizmet ve kolluk kuvvetleri arasında veri akışı yoktur. Kadın örgütleri, veri talep ettiklerinde “*veri yok*” yanıtı almaktadır. Baroların il bazlı şiddet verisi tutulmamaktadır.
- **LGBTİ+ kadınlara yönelik şiddetin görünmezliği:** Trans kadınların sığınaklara alınmaması, şiddetin yalnızca heteronormatif bir kadın kategorisine göre raporlanması ciddi hak kayıpları doğurmaktadır.
- **Sivil toplumun sürdürülebilirlik krizi:** Kira, elektrik, personel giderlerini karşılayamayan birçok örgüt kapatılma riski yaşamaktadır.

GÖÇ TEMATİK MASASI

Göçmen kadınlar, çok katmanlı ayrımcılığın ve yapısal dışlanmanın en yoğun hissedildiği gruplardan biridir. Dil bariyeri kadınların sağlık, adalet ve sosyal hizmetlere erişimini doğrudan engellemekte; birçok kadın şiddeti bildirememekte ya da başvuru süreçlerini takip edememektedir. Kayıt dışı ve düşük ücretli işlerde yoğunlaşan göçmen kadınlar sömürüye açık hale gelmekte; ücret gaspı, uzun çalışma saatleri ve iş güvenliği ihlalleri yaygınlaşmaktadır. Güvensiz ve aşırı kalabalık barınma koşulları hem fiziksel güvenliği hem de ruh sağlığını tehdit etmekte; kadınlar hem ev içi hem kamusal alanda risk altına girmektedir. Nefret söylemi ve ayrımcı toplumsal atmosfer, göçmen kadınların gündelik hayatta görünür olmasını zorlaştırmakta; sosyal izolasyon derinleşmektedir. Çocuklu göçmen kadınlar için ise kreş, eğitim ve çocuk sağlığı hizmetlerine erişememek yaşamı daha da zorlaştırmaktadır. Bu tematik çalışmada sorunlar aşağıdaki gibi analiz edilmiştir.

Kadın ve Çocuklara Yönelik Riskler

- Dil bariyeri ve kimlik alamama nedeniyle sağlık ve eğitim hizmetlerine erişim engellenmektedir.
- Yalnız ebeveyn kadınlar, engeli olanlar ve yaşlılar risk altındaki gruplardır.
- Şiddete maruz bırakılan yabancı kadınların çoğu, tercüman yokluğu, kapasite yetersizliği ve uygun olmayan sığınmaevi koşulları nedeniyle **şiddet ortamına geri dönmektedir.**
- Refakatsiz çocuklar, çocuk yaşta erken/zorla evlilik ve çocuk işçiliği riskinde belirgin artış vardır.

Sosyal Uyum

- Kadınların sosyal uyumu erkeklere kıyasla çok daha sınırlıdır; dil öğrenme fırsatlarının yetersizliği ve hareket özgürlüğünün kısıtlılığı nedeniyle evden çıkamayan geniş bir kadın grubu bulunmaktadır.
- Yerel yönetimler ve STK>ların kurduğu mahalle evleri, kurslar ve dil atölyeleri olumlu örneklerdir; ancak yakın mahallelerdeki Türkiyeli kadınların “*yabancılar da var*” gerekçesiyle etkinliklere katılmaması sosyal uyumu zayıflatmaktadır.
- Sosyal uyumun ancak **uzun soluklu ve güven ilişkisine dayalı** çalışmalarla mümkün olduğu, tek oturumlu faaliyetlerin etkisiz olduğu vurgulanmıştır.

KIRSAL ALAN VE ÇEVRE TEMATİK MASASI

Kırsal alanlarda kadın emeği tarımın görünmez omurgasını oluşturmasına rağmen, politika yapımında yerelin deneyimi ve kadınların bilgisi dikkate alınmamaktadır. Tarım politikaları halen merkezi ve monokültürel bir perspektifle yürütülmekte, kadınların biyoçeşitliliği koruyan geleneksel bilgi birikimi değersizleştirilmektedir. Kadınlar toprağın büyük kısmını işlemelerine rağmen mülkiyet hakkından dışlanmakta, üretim araçlarına erişemezken tarım destekleri erkek hane sahipleri üzerinden ilerlemektedir. Sosyal güvence eksikliği tarım işçisi kadınları güvencesiz ve riskli çalışma koşullarına mahkûm ederken, mevsimlik tarım işçisi göçmen kadınlar barınma, hijyen, sağlık ve ücret gaspı gibi ağır ihlallerle karşı karşıya kalmaktadır. Konvansiyonel tarımın kimyasal kullanımı artırması ve biyoçeşitliliği azaltması, ekolojik krizi derinleştirmekte; iklim krizi nedeniyle yaşanan şiddet, eşitsizlik ve kaynak yoksunluğu en fazla kadınlar tarafından deneyimlenmektedir. Kırsalın bu çok yönlü sorunları hem ekonomik hem çevresel hem de sosyal açıdan ağırlaşmaktadır.

Yerelin Bilgisinin Politikalara Yansımıyor Oluşu

Kırsal alanlarda kadınların nesiller boyu aktarılan tarım, tohum, üretim ve doğa bilgisi politik süreçlerde hiçbir şekilde tanınmamakta; kırsal kalkınma kararları yerelden kopuk, teknokratik ve konvansiyonel tarım öncelikli bir perspektifle yürütülmektedir. Kadınların toprağı okuma, iklim değişikliklerini fark etme, biyoçeşitliliği koruma gibi önemli yetkinlikleri karar vericiler tarafından “geleneksel”, “bilim dışı” veya “ikincil” kabul edilmektedir. Bu dışlama, kırsal politikaların sahada karşılık bulmamasına, verimsizleşmesine ve sürdürülemez hale gelmesine neden olmaktadır.

Kadın Emeğinin Sistemik Olarak Görünmezleştirilmesi

Kırsal üretimde kadınlar çoğu zaman çift yönlü emek yürütmektedir: Ev içi bakım ve ücretsiz emek, tarımsal üretim, hayvancılık, hasat ve mevsimlik işler. Kadınlar tarımsal işgücünün en az yarısını oluşturmasına rağmen toprak, sulama araçları, kredi, tarım destekleri gibi temel üretim araçlarından dışlanmaktadır. Toprak mülkiyeti çoğunlukla erkeklerin üzerine kayıtlı olduğundan kadınlar üretici olarak tanınmamakta, hibelerden ve devlet desteklerinden faydalanamamakta; bu durum hem ekonomik bağımsızlıklarını engellemekte hem de sosyal statülerini zayıflatmaktadır. Kadınların emeği ev içi “yardım” veya “aile işçiliği” olarak görülmekte; bu da ücretlendirilmemelerine ve sosyal güvencesizliğe yol açmaktadır.

Sosyal Güvence Eksikliği ve Aile İşçisi Statüsünün Yoksullaştırıcı Etkisi

Tarımda çalışan kadınların büyük bir çoğunluğu **sigortasız** ve **güvencesiz** çalışmaktadır. “Aile işçisi” statüsü, kadınların sosyal güvenlik sistemine dahil olmasını engellemekte; yaşlılıkta emeklilik, sağlık sigortası ve gelir güvencesi gibi temel

sosyal haklara erişim mümkün olmamaktadır. Bu durum kadınların yaşam boyu ekonomik yoksunluk yaşamasına ve yaşlılık yoksulluğunun özellikle kadınlar arasında çok daha yoğun görülmesine neden olmaktadır.

Monokültürel Tarım Modelinin Ekonomik ve Ekolojik Krizleri Derinleştirilmesi

Son yıllarda tarım politikalarının şirketleşme, tek ürün dayatması ve kimyasal kullanımı etrafında şekillenmesi, kırsal alanlarda ciddi bir ekolojik tahribata neden olmuştur. Monokültürel üretim, biyoçeşitliliğin azalmasına; toprağın verimsizleşmesine; ilaç ve gübre kullanımının artmasına; kuraklığa dayanıksız ürünlerin çoğalmasına yol açmaktadır. Bu dönüşümden en çok etkilenen kesim yine kadınlardır çünkü:

- Geleneksel tohumlar yok olmakta, yerel bilgi değersizleşmektedir.
- Kadınlar daha maliyetli ürün girdileri nedeniyle ekonomik kayıp yaşamaktadır.
- Geçimlik tarım yapan kadınlar piyasaya bağımlı hale gelmektedir.
- İklim değişikliğinin etkileri (kuraklık, sel, don vb.) kadınların üretim araçsız bırakıldığı alanlarda yıkıcı sonuçlar doğurmaktadır.

Kısacası, tarımsal dönüşüm politikaları hem doğayı hem kadın emeğini aynı anda güvencesizleştirmektedir.

Mevsimlik Tarım İşçisi Kadınların Çok Boyutlu Kırılganlığı

Mevsimlik tarım işçiliği, Türkiye'de en güvencesiz emek biçimlerinden biridir ve bu işlerde kadınların yoğunluğu oldukça yüksektir. Kadınlar:

- Barınma alanlarında hijyen, sanitasyon ve güvenlikten yoksundur.
- Tuvalet, temiz su, duş gibi temel ihtiyaçlara erişememektedir.
- Aşırı sıcak/soğuk, pestisit maruziyeti ve uzun çalışma saatlerine maruz bırakılmaktadır.
- Çocuk bakımıyla işçiliği aynı anda yürütmek zorunda kalmaktadır.
- Ücretler çoğu zaman araçlar tarafından gasp edilmekte veya eksik ödenmektedir.
- Sigorta, iş güvenliği ve kıdem haklarından tamamen yoksundur.
- Etnik kimlik, göçmenlik ve sınıfsal eşitsizlikler, mevsimlik tarım işçisi kadınların çoklu ayrımcılığa maruz kalmasına yol açmaktadır.

LGBTİ+ / QUEER TEMATİK MASASI

LGBTİ+'lar, özellikle de trans ve interseksler, yaşam hakkına yönelik tehditlerin giderek arttığı bir ortamda var olmaya çalışmaktadır. Ayrımcılık çoğu zaman çocuklukta aile içinde başlamakta; okulda zorbalık, işte ayrımcılık, sağlık hizmetlerinde dışlanma LGBTİ+'ların yaşam koşullarını ciddi biçimde sınırlandırmaktadır. Yargı paketlerinde yer alan muğlak "genel ahlak", "ahlaka aykırı davranış" gibi tanımlar LGBTİ+'ların kriminalize edilme riskini doğurmakta, aynı biyolojik cinsten kişilerin tören yapmasının dahi suç olarak düzenlenmek istenmesi temel özgürlükleri tehdit etmektedir. Transların tıbbi geçiş süreçlerinin zorlaştırılması, hormon ve ameliyat süreçlerine erişememe, bazı taslak düzenlemelerde 25 yaş sınırı gibi uygulamalar biyopolitik bir kontrol mekanizmasına dönüşmektedir. Derneklerin hedef gösterilmesi, etkinlik yasakları, nefret söylemi ve medyadaki ayrımcı dil LGBTİ+'ları sürekli bir saldırı ortamına maruz bırakmaktadır. Feminist örgütlerin bir kısmında var olan transfobi ve dışlayıcı tutumlar ise bu grubun güvenli alanlara erişimini daha da zorlaştırmaktadır. LGBTİ+'lar Türkiye'de hem hukuki hem sosyal hem de kültürel düzeyde çok katmanlı bir ayrımcılık sistemiyle karşı karşıyadır. Masada dile getirilen sorunlar, günlük yaşamdan devletin uyguladığı politikalara, medya söyleminden feminist hareket içindeki tartışmalara kadar geniş bir alanı kapsamaktadır.

Çocukluktan Başlayan Ayrımcılık ve Eğitim Sistemindeki İhlaller

LGBTİ+'ların maruz bırakıldığı ayrımcılık çok erken yaşlarda, çoğunlukla aile içinde başlamaktadır. Çocuklar "uygunsuz davranış", "erkek gibi", "kız gibi" gibi etiketlemelerle disipline edilmeye çalışılmakta; bu erken müdahale biçimleri aile içi şiddetin ve baskının önemli bir parçası hâline gelmektedir. Okullarda ise LGBTİ+ öğrenciler sık sık zorbalık, dışlanma, öğretmen kaynaklı ayrımcılık ve yönlendirilmiş heteronormatif tutumlarla karşılaşmaktadır. Rehberlik sisteminin LGBTİ+ öğrenciler için güvenli olmaması, öğrencilerin kendilerini ifade etmelerini neredeyse imkânsızlaştırmaktadır. Okullarda müfredata kadar sinmiş heteronormatif yaklaşım, LGBTİ+ kimliğinin görünmezleşmesine ve çocukluk döneminden itibaren sistematik bir baskıya yol açmaktadır.

Temel Hizmetlere (Adalet, Barınma, Eğitim ve Sağlık) Erişimde Sistematik Engeller

LGBTİ+'lar sağlık hizmetlerine başvurduklarında çoğu zaman ayrımcı ve damgalayıcı davranışlarla karşılaşmakta; özellikle translar sağlık hizmetlerine erişimde ciddi engeller yaşamaktadır. Trans geçiş süreçlerinde kullanılan hormon tedavileri, cerrahi müdahaleler ve psikolojik destek hizmetleri giderek zorlaştırılmakta; bazı kliniklerin LGBTİ+'lara hizmet vermekten kaçındığı aktarılmıştır.

Barınma alanında da ciddi sorunlar vardır: Ev sahipleri LGBTİ+'lara ev kiralamak istememekte; trans kadınlar özellikle "riskli kiracı" olarak görülmekte ve sistematik ayrımcılığa maruz bırakılmaktadır. Devletin sunduğu barınma olanaklarında (KYK yurtları, misafirhaneler, sığınaklar) ise LGBTİ+ kimlikler için güvenli ve kapsayıcı

bir ortam bulunmamaktadır. Şiddete maruz bırakılan trans kadınların sığınaklara alınmaması önemli bir hak ihlalidir. LGBTİ+lar karakola gittiklerinde çoğu zaman ciddiye alınmamakta, alay edilmekte veya suçlayıcı tutumlarla karşılaşmaktadır. Bu nedenle birçok LGBTİ+ şiddet deneyimini bildirmekten vazgeçmektedir.

Devlet Politikalarında Artan Baskılar ve Muğlak Hukuki Tanımlar

Son yıllarda LGBTİ+lara yönelik baskılar politika düzeyinde kurumsallaşmaktadır. Masada özellikle yeni yargı paketi ve yasaklayıcı düzenlemelerin artması büyük bir endişe olarak dile getirilmiştir.

Bu düzenlemelerin temel riskleri şunlardır:

- “Genel ahlaka aykırı davranış” gibi muğlak ifadeler, LGBTİ+ların gündelik yaşamlarının suç konusu haline gelmesine neden olabilir.
- Aynı biyolojik cinsten kişilerin nişan, düğün veya tören yapması cezai yaptırımla karşılaşabilecek bir eylem olarak düzenlenmektedir.
- Toplu taşıma araçlarının hareketini engelleme maddesi, yürüyüşlerin ve Onur Haftası etkinliklerinin engellenmesine hukuki zemin oluşturabilir.
- İnterseks ve trans çocuklara zorunlu müdahale, tıbbi geçiş süreçlerinde aile/kurum baskısını artırabilir.
- Belediyeler ve kamu kurumları, LGBTİ+ temalı etkinlikleri “sakıncalı” ilan ederek yasaklama yetkisini kullanmaktadır.

Derneklerin, Etkinliklerin ve Kamusal Görünürlüğün Hedef Gösterilmesi

LGBTİ+ dernekler son yıllarda giderek artan biçimde kriminalize edilmekte ve kamuoyu önünde hedef gösterilmektedir. Festival, film gösterimi, panel, atölye gibi etkinlikler valilikler tarafından “kamu güvenliği” bahanesiyle yasaklanmakta; bu yasaklar LGBTİ+ örgütlerin kamusal alanda görünürlüğünü sınırlamaktadır.

Bu durum:

- örgütlerin faaliyet alanını daraltmakta,
- genç LGBTİ+ların güvenli alanlara erişimini azaltmakta,
- toplumdaki nefret iklimini beslemekte,
- uluslararası fon ve işbirliklerinin zarar görmesine neden olmaktadır.

Derneklerin kapatılması veya faaliyetlerinin engellenmesi, LGBTİ+ların sosyal destek ağlarına ulaşmasını da zorlaştırmaktadır. LGBTİ+ masasında ortaya çıkan tablo, ayrımcılığın yalnızca sosyal önyargılarla değil; devlet politikaları, medya söylemi, kurum pratikleri ve hukuk sistemindeki boşluklarla birlikte şekillendiğini göstermektedir. Sorunlar bireysel değil, yapısal niteliktedir.

ADALETE ERİŞİM TEMATİK MASASI

Kadınların adalet mekanizmalarına başvurduğunda karşılaştığı yapısal engeller, hukuki süreçlerin güven vermeyen bir görünüm kazanmasına yol açmaktadır. Kolluk kuvvetleri ve adliye çalışanlarının ayrımcı tutumları, kadınların yeniden travmatize olmasına neden olmakta; ifadeler sırasında aşağılayıcı dil ve yanlış yönlendirmeler sıkça görülmektedir. 6284 sayılı Kanun'un uygulanmasındaki keyfi pratikler, kadınların korunma ve uzaklaştırma kararlarına erişimini geciktirmekte veya etkisiz hale getirmektedir. Adli yardım mekanizmalarına erişim bölgeden bölgeye büyük eşitsizlik göstermekte; özellikle göçmen, engelli ve kırsalda yaşayan kadınlar avukat desteğine ulaşamamaktadır. Delil toplama süreçlerinin karmaşıklığı, kadınların adalete erişimini daha da zorlaştırmakta; hızlı müdahale mekanizmalarının olmaması davaların yıllarca sürmesine yol açmaktadır. Tüm bu sorunlar adalete erişimi fiilen imkânsızlaştırırken kadınların güvenlik algısı zayıflamaktadır.

Kadınların Kurumlara Başvurduğunda Yeniden Travmatize Edilmesi

Birçok bölgede kadınlar şiddet veya hak ihlali yaşadıklarında kolluk kuvvetlerine ya da adliyeye başvurduklarında **ikinci kez mağdur edilmektedir**. Bu yeniden travmatizasyon, çoğu zaman:

- küçümseyici bir ton,
- suçlayıcı dil,
- “aile birliği” vurgusuyla barıştırmaya zorlama,
- “sen de biraz sabret” gibi ataerkil öğütler,
- şikâyetlerinden vazgeçmeye yönlendirilme şeklinde ortaya çıkmaktadır.

Bazı kolluk görevlileri, özellikle kırsal bölgelerde, şiddet vakalarını “aile içi mesele” olarak değerlendirmekte; bu da devletin tarafsız koruma yükümlülüğünü zayıflatmaktadır. Kadınların travma sonrası yaşadığı korku, yalnızlık ve güvensizlik duygusu bu tutumlarla daha da derinleşmektedir.

6284 Sayılı Kanun'un Etkisiz veya Keyfi Uygulanması

6284 sayılı Kanun şiddetle mücadelede en kritik yasal araç olmasına rağmen uygulamada ciddi sorunlar bulunmaktadır:

- Koruma kararları geciktirilmekte, bazen günlerce çıkarılmamaktadır.
- Uzaklaştırma kararları, şiddet faillerinin bulunduğu küçük yerleşim yerlerinde fiilen uygulanamamaktadır.
- Hakimler bazı illerde koruma kararını “delil yok” gerekçesiyle reddedebilmektedir. Oysa kanun delil aramaz.
- Kolluk kuvvetleri şiddet uygulayan erkeği evden uzaklaştırmak yerine kadını yönlendirmeye çalışmaktadır.

- Kadınların başvuruları bazen “aileyi koruma” gerekçesiyle hafife alınır.

6284'ün uygulanması kişiye, ile, hakim veya polis amirinin tutumuna göre değişmekte; bu durum kadınların adalete erişimini coğrafi bir şansa dönüştürmektedir.

Delil Toplama Süreçlerinin Karmaşıklığı ve Kadınların Hak Kaybı

Şiddet, ekonomik istismar, dijital taciz, ısrarlı takip gibi suçlarda delil toplamanın sorumluluğu çoğunlukla mağdura yüklenmektedir. Özellikle dijital şiddet vakalarında:

- ekran görüntülerinin kabul edilmemesi,
- telefonların teknik incelemeye gönderilmemesi,
- sosyal medya üzerinden yapılan tehditlerin ciddiye alınmaması

gibi sorunlar sıklıkla dile getirilmiştir.

Fiziksel şiddet vakalarında dahi kadınların darp raporu alması için uzun süre beklemesi gerekebilmekte; bu süreç çoğu zaman kadının ruh sağlığını ve şikayet iradesini zayıflatmaktadır. Bazı bölgelerde sağlık personelinin şiddet vakalarını bildirme konusundaki çekinceleri delil zincirini kırmaktadır.

Avukat ve Adli Yardıma Erişimde Eşitsizlik

Kadınların adli yardıma erişimi iller arasında çok büyük farklılık göstermektedir. Bazı barolarda kadın hakları ve toplumsal cinsiyet alanında uzmanlaşmış avukatlar bulunurken, bazı illerde temel başvurular dahi karşılanamamaktadır. Adli yardıma erişimdeki sorunlar şunlardır:

- Adli yardım için gelir testi kadınları dezavantajlı duruma düşürmektedir.
- Baroların kapasitesi sınırlı; kadın başvuruları yoğun olduğunda aylarca beklemeye neden olabilmektedir.
- Ulaşım, çocuk bakımı ve zaman yönetimi engelleri kadınların avukat görüşmelerine gitmesini zorlaştırmaktadır.
- Göçmen kadınlar için çeviri desteği çoğu yerde bulunmamakta; bu da başvuruların eksik/yanlış yapılmasına neden olmaktadır.
- Avukat desteğine erişemeyen kadınlar, şiddet döngüsüne geri dönme riskiyle karşı karşıya kalmaktadır.

Kolluk Kuvvetleri ve Adli Personelde Cinsiyetçi Tutumlar

Adalet sisteminde çalışan kişiler arasında toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda yaygın bir farkındalık eksikliği bulunmaktadır. Bu eksiklik:

- karakolda bekletme,
- ifadeyi geç alma,
- küçümseme,

- yargılama,
- failin lehine tutum alma,
- “barışın” yönlendirmesi olarak kendini göstermektedir.
- Ayrıca, bazı bölgelerde kolluk kuvvetleri failin akrabası, komşusu veya tanıdığı olabilmekte; bu durum kadının şikâyet sürecini daha da tehlikeli hale getirmektedir.

Mahkemelerde Uzun Süren Davalar ve Yargısal Yetersizlikler

Kadınların boşanma, velayet, nafaka ve şiddet dosyaları yıllarca sürebilmektedir.

Uzayan davalar:

- kadının ekonomik güvencesizliğini artırmakta,
- failin kadını tehdit etmeye devam etmesine fırsat vermekte,
- çocukların psikolojik iyi oluşunu zedelemekte,
- kadınları adalet mekanizmasından uzaklaştırmaktadır.

Ayrıca bazı hakimler şiddet tanımını dar yorumlamakta; psikolojik şiddet, ekonomik şiddet ve dijital şiddeti hafife almaktadır. Bu durum kanunun ruhuna aykırı bir uygulama kültürü yaratmaktadır.

Adli Mekânlarının Kadın Dostu Olmaması

Birçok adliye binası fiziksel olarak güvensizdir. Adli mekanlarda fail ile mağdurun aynı alanlarda beklemesi, güvenlik koridorlarının olmayışı, çocuk bakım alanlarının bulunmaması ve danışma noktalarının yetersizliği kadınlar için adliyeyi tehditkâr bir mekâna dönüştürmektedir. Kadınların duruşma salonlarında failerle göz göze gelmek zorunda kalması, ifade verirken baskı altında hissetmelerine yol açmakta ve hak taleplerinden vazgeçmelerine neden olmaktadır.

EĞİTİM TEMATİK MASASI

Eğitim sistemi toplumsal cinsiyet eşitliğini desteklemek yerine çoğu zaman yeniden üreten bir yapıya dönüşmüştür. Eşitlikçi müfredat uygulamalarının kaldırılması, okullarda cinsiyetçi kalıp yargıların pekişmesine yol açmakta; kız çocuklarının okullaşmasını etkileyen ekonomik ve kültürel engeller giderek artmaktadır. Okullarda yaygınlaşan akran zorbalığı, özellikle LGBTİ+ öğrenciler için fiziksel ve psikolojik güvenlik tehdidi oluşturmaktadır; birçok öğrenci eğitimden kopma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Göçmen çocukların eğitim sürecinde yaşadığı dil bariyeri ve dışlanma sorunları, okullaşma eşitsizliklerini artırmakta; kırsal bölgelerdeki altyapı eksikleri ise eğitim hakkını sınırlamaktadır. Rehberlik sistemi zayıf kaldığı için çocukların yaşadığı şiddet, istismar ve ayrımcılık gibi olumsuz deneyimleri çoğunlukla görünmezleşmektedir. Eğitim politikalarının merkezi ve ideolojik bir içerikle düzenlenmesi, toplumsal cinsiyet eşitliğini kurumsal olarak geriye itmektedir.

MESEM'ler Yoluyla Çocuk Emeği Sömürüsü ve Yoksulluğun Kalıcılaştırılması

Masada en dikkat çeken başlıklardan biri MESEM'ler olmuştur. Mesleki eğitim merkezleri, teorik olarak çocukların meslek öğrenmesini hedefleyen bir model iken, pratikte çocuk emeği sömürüsünün kurumsallaşmış bir biçimine dönüşmüştür. MESEM'lerde çocuklar haftada 6 gün çalışmakta ve asgari ücretin üçte biri düzeyinde ücret almaktadır. Bu çalışma düzeni çocukluk hakkını, eğitim hakkını ve dinlenme hakkını ciddi biçimde ihlal etmektedir.

Yoksulluk yardımı alan aileler, özellikle de kadınlar, çocuklarını MESEM'e yönlendirmeleri için açık veya örtük baskıya maruz bırakılmaktadır. "Yardımanın devamı" ile "çocuğun MESEM'e gitmesi" arasında fiili bir bağ kurulmakta; bu da yoksul ailelerin, çocuklarını çalışma yaşamına istemeden ve daha erken yaşta dahil olmasına neden olmaktadır. Bu yapı, çocuk yoksulluğunu azaltmak yerine yoksunluğu ve yoksulluğu kalıcılaştıran bir mekanizmaya dönüşmektedir. Çocuklar erken yaşta düşük ücretli işlere alıştırılmakta, eğitimden koparak niteliksiz iş gücüne dahil olmaktadır. Özellikle kız çocukları için bu süreç, ileride daha güvencesiz ve düşük ücretli işlerle istihdamda yer almayı getirmektedir. Masada özellikle vurgulanan bir diğer kritik nokta ise, "**bağımsız MESEM**" olarak adlandırılan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olmayan ve çoğunlukla sanayi sitelerinin içinde yer alan merkezlerdir. Bu alanlar çocuklar açısından fiziksel, psikolojik ve cinsel istismar riskinin yüksek olduğu denetimsiz yerlerdir. "Bağımsız MESEM'lerde" çalışma koşulları ve iş güvenliği açısından hiçbir güvencenin olmadığı bilinirken, çocukların yalnızca ucuz işgücü olarak görüldüğü mekânlara dönüşmektedir. Bu merkezlerde taciz ve istismarın yaygın olabileceği, çocukların güvenlik, mahremiyet ve sağlık açısından ağır riskler altında olduğu belirtilmiştir. Eğitim başlığı altında yürütülen bu uygulama, fiilen çocuk emeğini ve istismar ihtimalini kurumsallaştıran bir sistem olarak çalışmaktadır.

ÇEDES Projesi: Eğitimin Laik ve Hak Temelli İçeriğinin Aşındırılması

Masada değerlendirilen bir diğer önemli başlık ÇEDES (*Çevreme Duyarlıyım, Değerlerime Sahip Çıkıyorum*) projesidir. Milli Eğitim Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı işbirliğiyle yürütülen bu proje kapsamında, okullarda değerler eğitimi adı altında dini içerikli faaliyetler yürütülmekte; eğitim hakkı gündelik hayatta laiklik ilkesinden uzaklaşan bir zemine taşınmaktadır. Bu çerçevede:

- "Değerler eğitimi" çoğu yerde imam ve vaizler tarafından verilmektedir.
- Tarikat ve dini yapılarla anlaşmalar yapılmakta; okullar üzerinden bu yapıların nüfuzu artırılmaktadır.
- Toplumsal cinsiyet eşitliği, çocuk hakları, kadınların insan hakları gibi konular müfredattan dışlanırken, yerini "itaat, sabır, aileyi koruma, fitrat" gibi kavramların doldurduğu bir ideolojik çerçeveye almaktadır.

Bu tablo, eğitimi laik, kamusal ve hak temelli olmaktan uzaklaştırarak; öğrencilerin düşünsel özgürlüğünü ve eleştirel kapasitesini daraltan bir yapıya işaret etmektedir.

4–6 Yaş Çocukların Kreş Yerine Kuran Kursuna Yönlendirilmesi

Eğitim masasında özellikle altı çizilen bir başka sorun, 4–6 yaş grubu çocukların bakım ihtiyacının kamusal kreşlerle değil, Kuran kurslarıyla karşılanmaya başlanmasıdır.

Yoksulluk nedeniyle aileler belediye kreşlerine veya özel kreşlere ulaşamamakta,

- Bunun yerine Diyanet ve tarikat bağlantılı erken yaş dini eğitim kurumları devreye girmekte,
- 4–6 yaş çocukların gelişimsel ihtiyaçları (oyun, sosyalizasyon, yaratıcı ifade, dil gelişimi vb.) ikinci plana itilmekte; dini içerik merkezli bir erken çocukluk deneyimi öne çıkmaktadır.

Bu durum hem erken çocukluk eğitimi hakkının ihlali, hem de bakım hizmetlerinin kamusal sorumluluk olmaktan çıkarılıp dini yapılara devredilmesi anlamına gelmektedir. Özellikle yoksul ailelerin çocukları için bu yönlendirme, sınıfsal eşitsizliği ve yaşam boyu fırsat eşitsizliğini daha da artırmaktadır.

Eğitimin Ticarileşmesi ve Eşitsizliğin Derinleşmesi

Masada doğrudan ifade edilmese de MESEM ve ÇEDES üzerinden okunan genel tablo, eğitimin giderek:

- parçalanmış,
- piyasalaşmış,
- ideolojik olarak dinselleştirilmiş bir yapıya sürüklendiğini göstermektedir.

Kamusal, ücretsiz ve laik bir eğitim yerine; yoksul çocuklar için güvencesiz emek ve erken yaş dini yönlendirme, daha ayrıcalıklı gruplar için ise nitelikli okullar, hazırlık kursları ve özel eğitim olanakları söz konusudur. Bu durum eğitimi sınıfsal, cinsiyetçi ve ideolojik bir filtreye dönüştürmektedir.

Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Odaklı Eğitim İçeriğinin Silinmesi

Kayıtlarda doğrudan vurgulandığı üzere, eğitim politikalarında son yıllarda kadının insan hakları, çocuk hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimleri geri plana itilmiş, yerini “değer eğitimi” söylemi almıştır.

Bu durumun sonuçları:

- Okullarda cinsiyetçi kalıp yargıların sorgulanmaması,
- Şiddet, zorbalık ve ayrımcılığın görünmezleştirilmesi,

- LGBTİ+ öğrencilerin tamamen dışarı itilmesi,
- Kız çocuklarının eğitimde ve meslek seçimi süreçlerinde eşit olmayan pozisyonda kalmasıdır.

Eğitim sistemi, eşitlikçi ve özgürleştirici bir alan olmak yerine, mevcut toplumsal cinsiyet rejimini yeniden üreten bir mekanizma haline gelmektedir.

İSTİHDAM VE KADIN YOKSULLUĞU TEMATİK MASASI

Kadınların işgücüne katılımı düşük ücretli, güvencesiz ve esnek çalışma biçimlerinin yaygınlaşmasıyla daha da kırılgan hale gelmektedir. Bakım yükünün tamamıyla kadınlara yüklenmesi, kadınların iş yaşamına katılımını azaltmakta ve birçok kadını ev içi ücretsiz emek döngüsüne mahkûm etmektedir. Göçmen kadınların kayıt dışı işlerde yoğunlaşması sömürüyü artırmakta; kadın işçilerin ücretleri, çalışma saatleri ve güvenlik koşulları denetlenmemektedir. Kadın kooperatifleri birçok bölgede sürdürülebilir ekonomik modeller sunmak yerine hiyerarşik ve bürokratik yapılara dönüşmekte; kadınların ekonomik özerkliğini güçlendirmek yerine sınırlamaktadır. Kadınlara yönelik mesleki eğitim ve dönüşüm programlarına erişim sınırlıdır; özellikle kırsalda ve küçük şehirlerde kadınlar yeni iş alanlarına erişememektedir. Tüm bu unsurlar kadın yoksulluğunu derinleştirerek ekonomik bağımlılığı artırmaktadır.

Bakım Yükünün Kadınların Ücretli Emek Piyasasına Girişini Engellemesi

Türkiye’de bakım hizmetleri büyük oranda kamusal değil, hane içi bir sorumluluk olarak konumlandırılmaktadır. Bu durumda:

- çocuk bakımı,
- yaşlı bakımı,
- engelli bakımı,
- ev işleri,
- duygusal emek gibi işler otomatik olarak kadınların görevi kabul edilmektedir.

Kadınlar, özellikle de düşük gelirli ve tek ebeveynli ailelerde, kamusal bakım sisteminin eksikliği nedeniyle evden çıkamamakta; bu durum işgücüne katılım oranlarını ciddi şekilde düşürmektedir. Kreşlerin hem yetersiz hem pahalı olması, kadınların iş bulsa bile devam edememesine yol açmaktadır. Bu mekanizma, aslında kadın yoksulluğunun temel belirleyicisidir: Kadınların emeği ücretsiz ve görünmez olduğu sürece kadınlar ekonomik bağımlılıktan kurtulamamaktadır.

Kadınlar Düşük Ücretli, Güvencesiz ve Esnek İşlerde Yoğunlaşmak Zorunda Kalıyor

Kadınların büyük bir kısmı kayıt dışı, güvencesiz ve sosyal güvenceden yoksun işlerde çalışmaktadır. Bu işler genellikle:

- temizlik,
- ev içi hizmetler,
- bakım emeği,
- tekstil atölyeleri,
- parça başı işler,
- tarım işçiliği,
- sezonsal turizm işçiliği gibi düşük ücretli alanlar olmaktadır.

Bu sektörlerde çalışma koşulları ağırdır. İşçilerin çoğu:

- sigortasız,
- fazla mesaisiz,
- sendikasız,
- güvencesiz,
- iş kazası riski yüksek ortamlarda çalışmaktadır. Mobbing, sömürü ve cinsiyetçi iş bölümü yaygındır.

Kadınların önüne konan bu dar istihdam alanı, uzun vadede ekonomik bağımsızlıklarını elde etmelerini neredeyse imkânsız hale getirmektedir.

Kayıt Dışı Çalışma Kadın Yoksulluğunu Derinleştiriyor

Türkiye'de kayıt dışı çalışmanın kadınlar için hem yaygın hem de normalleştirilmiş olması, kadın yoksulluğunun kronikleşmesinin en temel nedenlerinden biridir. Kadınlar çoğunlukla:

- ev eksenli parça başı işler,
- merdiven altı tekstil atölyeleri,
- temizlikçilik,
- bakım emeği,
- günöbirlik işler gibi alanlarda kayıt dışı çalışmaktadır.

Bu durumda:

- sigorta yok,
- kıdem tazminatı yok,
- hukuki koruma yok,
- iş güvencesi yok,
- iş sağlığı ve güvenliği önlemi yoktur.

Kadınlar işten kolayca çıkarılabilir, ücret gaspı oldukça yaygındır. Kayıt dışı çalışma aynı zamanda kadınların şiddetten çıkış yollarını daraltır; çünkü ekonomik bağımlılık devam eder.

Kadınların Mesleki Dönüşüm Fırsatlarına Erişimi Çok Kısıtlı

Teknoloji, hizmet sektörü ve yaratıcı endüstriler gibi yeni iş alanlarında kadınların varlığı hâlâ çok düşüktür. Bunun nedenleri:

- eğitim ve beceri geliştirme programlarının kadınlara ulaşmaması,
- dijital okuryazarlığın düşüklüğü,
- bakım yükü nedeniyle kurslara katılamama,
- kırsal alanlarda bu programların hiç olmaması,
- ayrımcı işe alım süreçleri olarak sıralanabilir.

Böylece kadınlar, özellikle de düşük gelirli kadınlar, ekonomik dönüşümün tamamen dışında bırakılmakta, geleceğin mesleklerine erişememektedir. Bu durum uzun vadede kadın yoksulluğunu daha da kalıcı hale getirmektedir.

Kadın Girişimciliği Destekleniyor Görünse de Sürdürülebilir Değil

Kadın girişimciliği teşvikleri, çoğunlukla kısa vadeli ve yüzeysel projeler şeklinde kalmaktadır. Bu projelerde:

- finansal sürdürülebilirlik planı yoktur,
- takibi yapılmaz,
- girişimler birkaç ay sonra kapanır,
- kadınların kredi borcu artar,
- gelir istikrarsızlığı devam eder.

Bu durum, özellikle yoksul ve kırılgan durumdaki kadınlar için büyük bir risk oluşturur; "girişimcilik" adı altında kadınlar borçlandırılmakta, uzun vadede daha büyük bir yoksunluk içine düşmektedir.

Yoksulluğun Kadınlar İçin Çok Boyutlu ve Kalıcı Hale Gelmesi

Masada güçlü şekilde ortaya çıkan bulgulardan biri de yoksulluğun kadınlar açısından yalnızca gelir yoksulluğu değil; aynı zamanda:

- zaman yoksulluğu,
- mekânsal yoksulluk,
- bilgi yoksulluğu,

- sosyal ağlara erişememe,
- güvencesizlik,
- görünmez emek yükü biçimlerinde yaşanan çoklu bir yoksunluk hali olduğudur.

Yoksulluk döngüsü kadının:

- şiddetten çıkışını,
- adalete erişimini,
- sağlık hizmetlerine ulaşımını,
- çocuklarının eğitimi,
- kentte gezinme özgürlüğünü,
- hepsini aynı anda etkileyen bir yapısal bariyere dönüşmektedir.

Masada dile getirilen önemli bir mesele de yoksulluk yaşayan kadınların feminist hareketten uzaklaşmasıdır. Çünkü yoksulluk, kadınların zamanını, enerjisini ve odağını tamamen hayatta kalmaya zorlamakta; böylece toplantılara, etkinliklere, örgütlenme süreçlerine katılımını engellemektedir. Kadın istihdamına dair sorunlar bireysel tercihler veya tekil ekonomik göstergelerle açıklanamayacak kadar derin ve çok katmanlıdır; doğrudan ekonomik, sosyal, kültürel ve toplumsal cinsiyet rejimiyle bağlantılıdır.

YAŞLANMA TEMATİK MASASI

Yaşlı kadınlar ekonomik, sosyal ve mekânsal dışlanmanın en fazla yoğunlaştığı gruplardan biridir. Emekli olamayan, sosyal güvenceden yoksun yaşayan yaşlı kadınlar yoksulluk riski altındadır; çoğu temel ihtiyaçlarını karşılamakta zorlanmaktadır. Tek başına yaşayan kadınların güvenlik endişesi, sağlık hizmetlerine erişimde yaşadıkları zorluk ve dijital okuryazarlık eksikliği sosyal izolasyonu daha da derinleştirmektedir. Yaşlı kadınların bakım yükü ise görünmezdir; torun bakımı ve ev içi işler yaşlanmış kadınların omuzlarında kalmakta, bu durum hem fiziksel hem psikolojik yıpranmaya yol açmaktadır. Sağlık hizmetlerinin erişilebilir olması, evde bakım desteğinin yetersizliği ve kapsayıcı sosyal politikaların eksikliği yaşlı kadınların yaşam kalitesini ciddi biçimde düşürmektedir.

Yaşlı Kadınların Sosyal Hizmetlere Erişim Sorunu

Türkiye’de yaşlı kadınların sosyal hizmetlere erişimi hem yapısal hem ekonomik engeller nedeniyle oldukça sınırlıdır. Özellikle:

Ulaşım Engelleri

- Yaşlı kadınların büyük bölümü, özellikle kırsal alanlarda ve varoş mahallelerde sağlık merkezlerine, sosyal hizmet birimlerine veya belediye merkezlerine fiziksel olarak ulaşamamaktadır,

- Toplu taşıma ücretleri, göçmen yaşlılar dahil pek çok kadın için karşılanamaz düzeydedir.

Kurumların Yaşlanma Odaklı Olmaması

- Sosyal yardımlar ve danışmanlık hizmetleri çoğunlukla çocuk, aile veya kadın odaklı tasarlandığı için yaşlı kadınların ihtiyaçlarını karşılamamaktadır.
- Yaşlı kadınların çoğu; teknoloji, e-devlet, banka işlemleri gibi alanlarda dijital dışlanma yaşamaktadır.

Yoksulluğun Feminizasyonu

Türkiye’de yaşlı nüfusun yoksulluğu genel nüfusun üzerinde olsa da yaşlı kadınlarda bu oran **iki katına** çıkmaktadır. Bunun başlıca nedenleri:

- Kadınların hayatları boyunca ücretsiz ev içi emek nedeniyle emeklilik hakkı kazanamaması,
- Eş vefatı ile “dul aylığı”na mahkûm edilmesi,
- Kırsal bölgelerde kadın emeğinin kayda alınmaması,
- Yaşam boyu düşük veya hiç geliri olmaması.

Bu durum yaşlı kadınların kendi hayatı üzerinde karar verme gücünü azaltmakta, şiddet, istismar ve ekonomik bağımlılık riskini artırmaktadır.

Barınma Kırılganlığı

- Ev sahibi olmama oranı yaşlı kadınlarda daha yüksektir.
- Kiralık evlerde yalnız yaşayan yaşlı kadınların hem yoksulluk hem güvenlik hem sağlık açısından kırılganlığı artmaktadır.

Sağlık Hizmetlerine Erişimde Çok Boyutlu Engeller

- Yaşlı bakım merkezleri sayıca yetersizdir.
- Evde bakım hizmetleri dezavantajlı illerde ve kırsal alanlarda neredeyse hiç yoktur.
- Kadınlar geleneksel normlar nedeniyle genelde kız çocuklarına bakım sorumluluğunu yüklemektedir bu durum ailede yer alan kadınlar için farklı düzeylerde dezavantajlılık doğurmaktadır.

Yaşlı Kadınların Şiddet ve İstismar Riskinin Yüksekliği

Yaşlı kadınlar genellikle görünmeyen ancak ciddi şiddet türleriyle karşılaşmaktadır:

- Emekli maaşının aile üyeleri tarafından kontrol edilmesi,
- Ölüm aylığının veya sosyal yardımın yaşlı kadın yerine erkek çocuk/torun tarafından çekilmesi,

- Bakıma ihtiyacı olan yaşlı kadınlar aile içinde yük olarak görülmekte,
- Temel ihtiyaçlar ihmal edilmekte,
- Yalnızlığa ve izolasyona bırakılmaktadır.
- Kadının evine aile üyelerinin izinsiz yerleşmesi,
- Ev eşyalarının veya mülkün kadın adına olmasına rağmen aile tarafından kullanılması öne çıkmaktadır.

Yaşlı Kadınların Kırsal Bölgelerde Çok Katmanlı Kırılganlığı

Kırsal alan temasıyla kesişen bulgular yaşlı kadınların şu alanlarda dezavantajlı olduğunu göstermektedir:

- Ulaşım yokluğu → sağlık ve sosyal hizmetlere erişimin imkânsız hale gelmesi
- Tarımsal emek → yaşam boyu kayıtsız çalışmanın yaşlılıkta hiçbir sosyal güvenceye dönüşmemesi
- Yalnızlık → genç nüfusun göçüyle yaşlı kadınların köylerde yalnız bırakılması
- Afetlerde bilgiye erişim → yaşlı kadınların acil durum uyarılarını takip edememesi
- Barınma güvenliği → kerpiç/eskimiş evlerde tek başına yaşama riski
- Bu durum yaşlı kadınların sosyoekonomik olarak toplumun en kırılgan kesimi olmasına yol açmaktadır.

Dijital Dışlanma ve Haklara Erişim

E-devlet, MHRS, e-nabız ve banka işlemlerinin tamamı dijitalleşmiş durumdadır. Yaşlı kadınların büyük bölümü:

- Okuryazar olmama,
- Teknoloji kullanamama,
- Telefon/tablet erişimi olmayışı nedenleriyle tamamen sistem dışına itilmektedir.

Bu durum, sağlık randevusu alamama, sosyal yardım başvurusu yapamama ve hukuki işlemleri sürdürememe gibi kritik sorunlara yol açmaktadır.

KÜLTÜR-SANAT TEMATİK MASASI

Kültür-sanat alanında kadınlar ve LGBTİ+ sanatçılar görünürlük ve temsil açısından ciddi engellerle karşılaşmaktadır. Sansür ve otosansür uygulamaları, özellikle politik ya da toplumsal cinsiyet temalı üretim yapan sanatçıların alanını daraltmakta; birçok şehirde kültür-sanat mekânları erişilebilir değildir. Kamu fonlarının adaletsiz ve şeffaf olmayan biçimde dağıtılması kadın+ sanatçıların projelerini hayata geçirmesini zorlaştırmakta; genç sanatçılar güvencesizlik nedeniyle

bu alandan kopmaktadır. Yerelde kültür-sanat alanlarının sınırlı olması kadınların sanatsal üretimini görünmez hâle getirmekte, kadınların kültürel yaşama katılımını engellemektedir. Özellikle kırsalda ve küçük şehirlerde sanat üretimine dair imkanların kısıtlılığı, kadınların yaratıcı potansiyellerini ortaya koymalarını engelleyen bir bariyere dönüşmektedir.

Kültür-Sanat Alanının Sistematik Olarak Hafife Alınması

Kültür-sanat alanı hem genel kamuoyunda hem de akademi ve politika yapım süreçlerinde sıklıkla “ikincil” veya “tamamlayıcı” bir alan olarak görülmektedir. Bu yaklaşım, sanatın toplumsal dönüşüm gücünü ve kültürel üretimin politik etkisini görünmezleştiren bir bakış açısı yaratmaktadır. Masada paylaşılan örnekler, kültür-tarih gibi alanların dahi akademik ortamlarda “eğlencelik”, “hafif konu başlıkları” olarak nitelendirilebildiğini göstermiştir. Bu yaklaşım, kültürel üretimin iktidar ilişkilerini, toplumsal cinsiyet rejimini ve sosyal eşitsizlikleri dönüştürücü etkisinin anlaşılmasını engellemekte; kültür-sanat alanının politik öncelikler arasında geriye düşmesine neden olmaktadır.

Feminist Hareket İçinde Kültür-Sanat Eserlerine Yeterli Talep ve Katılımın Oluşmaması

Kültür-sanat alanında kadınlar ve LGBTİ+ sanatçılar tarafından üretilen nitelikli çalışmalara yönelik feminist hareket içerisinde dahi sınırlı bir talep olduğu gözlenmiştir. Kadınlar kültür-sanat alanında güçlü eserler, festivaller, gösterimler ve yaratıcı üretimler ortaya koymasına rağmen, bu eserleri düzenli takip eden, izleyen veya kolektif katılım gösteren kitlelerin zayıf kaldığı aktarılmıştır. Talep eksikliği, özellikle bağımsız kadın sanatçıların ve feminist temalı üretimlerin görünürlüğünü doğrudan azaltmakta; kadınların kültürel üretimde sürdürülebilir pozisyonlar elde etmesini zorlaştırmaktadır. Bu durum, kültür-sanat etkinliklerinin sürekliliğini zayıflatan, kadın sanatçılar arasında dayanışma imkânlarını sınırlayan yapısal bir sorun alanı yaratmaktadır.

Merkez–Yerel Arasında Kültürel Erişim ve Katılım Eşitsizliği

Tartışmalarda özellikle küçük şehirlerde, ilçelerde ve kırsal alanlarda kültür-sanat faaliyetlerine erişimin son derece kısıtlı olduğu vurgulanmıştır. Büyükşehirlerde dahi kadın örgütlerinin kültür-sanat etkinliklerine kolektif katılımı sınırlıyken, yerelde bu katılım çok daha zayıftır. Feminist örgütlerin kültür-sanat alanına “ortak katılım, ortak izleme, ortak tartışma” pratiklerini düzenli bir politik eylem biçimi olarak örgütleyememesi, kültürel üretim alanıyla kurulan bağı kopuk, bireysel ve süreksiz hale getirmektedir. Bu durum, hem yereldeki kadınların kültür-sanat faaliyetlerinden beslenmesini engellemekte hem de kültür-sanat üreticileri için yeterli seyirci desteğinin oluşmasını zorlaştırmaktadır.

Sansür ve Otosansür Mekanizmalarının Yaygınlaşması

Masada öne çıkan temel sorunlardan biri, kültür-sanat alanında sansür ve otosansürün giderek yaygınlaşmasıdır. Kadınların ve LGBTİ+ sanatçıların görünürlüğünü artıran, toplumsal cinsiyet eşitliğini savunan eserler; siyasi baskılar, toplumsal kutuplaşma, piyasa kaygıları ve fon veren kurumların sınırlayıcı tutumları nedeniyle sıkça engellenmektedir. Ancak masada vurgulanan önemli bir husus, sansürün yalnızca bir engelleme pratiği değil; aynı zamanda onun nasıl konuşulduğu ve nasıl hafızalaştırıldığı ile ilgili sorunlardır. Sansür çoğunlukla kapalı devre sohbetlerde, magazinsel bir dil ve dedikodu atmosferi içinde ele alınmakta; bu yaklaşım moral bozucu, umutsuzluk yaratıcı ve strateji üretimini engelleyici bir etki doğurmaktadır. Bu nedenle sansürün kendisi kadar sansürle ilgili anlatı üretimi de kültürel alanı sınırlayan bir sorun olarak değerlendirilmiştir.

Kadınların ve Feminist Sanatçıların Üretimlerinin Hafıza ve Ağ Eksikliği Nedeniyle Görünmez Kalması

Kültür-sanat masasında öne çıkan bir diğer yapısal sorun, kadınların kültür-sanat alanındaki üretimlerinin sistematik biçimde kayıt altına alınmaması, arşivlenmemesi ve görünür kılınmamasıdır. Kadın sanatçılar, yönetmenler, yerel gazeteciler, küratörler, kolektifler ve kültür inisiyatiflerinin ürettiği işler arasında sistematik bir bağ kuracak, sürekliliği olan bir haritalama çalışması bulunmamaktadır. Bu eksiklik, kadınların çalışmalarının birbirinden habersiz yürütülmesine, aynı temaların farklı yerlerde kopuk biçimde yeniden üretilmesine ve deneyim aktarımının sınırlandırılmasına yol açmaktadır. Yerel basının ve kadın odaklı medya aktörlerinin görünürlüğünün düşük olması da kadın sanatçıların üretimlerinin hem yerelde hem ulusal ölçekte hak ettiği yaygınlığa ulaşmasını engellemektedir.

Kültür-Sanat Alanında Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Sınırlı Erişimi

Kültür-sanat alanında hem kamusal hem özel kurumlarda kadınların karar alma mekanizmalarında yer alma oranı düşüktür. Kültür kurumları, festivaller, sergiler, tiyatrolar, fon veren kuruluşlar ve jüri yapılarında hâlâ erkek ağırlıklı bir temsil yapısı bulunmaktadır. Kadın sanatçılar üretim yapabilir de bu üretimlerin hangi platformlarda gösterileceğine, ne kadar fon alacağına, kimlerle işbirliği yapılacağına ilişkin kararlar çoğunlukla erkek aktörler tarafından verilmektedir. Bu durum, kadınların kültürel üretim alanında görünürlüğünü ve sürdürülebilirliğini sınırlamakta; özellikle genç kadın sanatçılar için kırılğan bir zemin oluşturmaktadır.

Kültürel Alanda Şiddet, Taciz ve Güvencesizlik

Masada ayrıca kültür-sanat üreticilerinin güvencesiz çalışma koşullarının kadınlar açısından daha ağır sonuçlar doğurduğu vurgulanmıştır. Kadın sanatçılar:

- geçici sözleşmelerle,
- düşük ücretlerle,

- sosyal güvenceden yoksun bir biçimde çalışmakta; bu da sektörde erkeklere kıyasla çok daha kırılgan bir pozisyon yaratmaktadır.

Ayrıca kültür-sanat kurumlarında taciz, mobbing ve duygusal şiddet vakalarının görünmezleştirildiği; kurum içi mekanizmaların çoğu zaman işlememesi nedeniyle kadınların korunmasız kaldığı belirtilmiştir.

TEMATİK MASALAR EKSENİNDE ÜRETİLEN POLİTİKA ÖNERİLERİ

Tema	Politika Önerileri
Göç Masası	<ul style="list-style-type: none">Çok dilli 7/24 destek hattı ve tercüman havuzu,Mahalle bazlı kadın ve çocuk merkezleri (güven temelli model)Hızlandırılmış eğitim & dil programlarıÇocuk yaşta/erken evliliklerde zorunlu bildirim ve yargı süreciLGBTİ+ göçmenlere güvenli yönlendirme ve koruma mekanizmalarıİnsan ticareti için uzman tespit ekipleri ve kolluğa eğitimBelediyelerde göçmen kadın danışma noktaları
Şiddet Masası	<ul style="list-style-type: none">Sığınaklarda travma uzmanı ekip zorunluluğuKolluk kuvvetlerine düzenli TCE eğitimiSığınak açma sorumluluğunun belediyelerde yaygınlaştırılmasıGizlilik kararının tüm kurumlarda otomatik işlenmesiKadın örgütleri için fon & psikososyal destek programıUlusal "Şiddetle Mücadele Ağı" kurulmasıTaksi/mahalle esnafı gibi kilit aktörlere eğitim

Adalet Erişim Masası	<ul style="list-style-type: none">▪ Adli yardımın şiddet-boşanma-mal paylaşımı olarak ayrıştırılması▪ Muhtarlara zorunlu TCE eğitimi▪ Yargı personeline periyodik toplumsal cinsiyet eğitimi▪ Gizlilik kararı olan kadınların düzenli takip edilmesi▪ Mahallelere “adalet erişim danışma noktaları” kurulması▪ Hakim-savcı için TCE modülünün zorunlu sertifika haline getirilmesi
Eğitim Masası	<ul style="list-style-type: none">▪ Okulların sosyal hizmet uzmanı ile güçlendirilmesi▪ Çok dilli eğitim materyalleri▪ Göçmen çocuklar için hızlandırılmış eğitim programı▪ Kız çocuklarının okula devamı için aile ziyaretleri & sosyal destek▪ ŞÖNİM-okul koordinasyon protokolü▪ Eğitimde TCE modülü zorunlu hale getirilmesi

Yaşlanma Masası	<ul style="list-style-type: none">▪ Evde bakım ve gezici sosyal hizmet modeli▪ Yaş dostu belediye merkezleri kurulması▪ Çok dilli yaşlı bakım hizmeti▪ Kırsal yaşlı kadınlar için mobil sağlık hizmetleri▪ Yaşlı kadınların sosyal korumaya erişimi için danışmanlık
Kırsal Alan ve Çevre Masası	<ul style="list-style-type: none">▪ Tarımsal üretimde kadın emeğinin kayda alınması▪ Afetlerde çok dilli uyarı ve bilgilendirme sistemi▪ Kadın kooperatiflerinin bölgesel destekle güçlendirilmesi▪ Kırsal alanda güvenli ulaşım & sağlık erişimi▪ Çevre politikalarına kadın temsilinin artırılması
Kültür ve Sanat Masası	<ul style="list-style-type: none">▪ Mahalle temelli kültür-sanat atölyeleri▪ Genç kadınlar/kız çocukları için yaratıcı ifade alanları▪ Kültürel etkinliklerin sosyal uyum amacıyla tasarlanması▪ Kadın sanatçıların görünürlüğünü artıran belediye programları
Masaların Kesişimi	<ul style="list-style-type: none">▪ Ulusal veri tabanı & ayrıştırılmış veri üretimi▪ Çok dilli kamu hizmeti▪ Tüm bakanlıklarda TCE birimi▪ Yerel yönetimler ve STK'lar arasında kalıcı protokoller▪ Uzun soluklu proje finansman modeli

Embassy of Ireland
Ankara, Türkiye

Kingdom of the Netherlands

Uçan Süpürge 30 yaşında!

www.ucansupurge.org.tr

info@ucansupurge.org.tr

Telefon: +90 533 762 3117 / +90 (312) 426 9712

Gaziosmanpaşa Mahallesi, Beyaz Zambaklar Sk. No:29/1,
Çankaya/Ankara